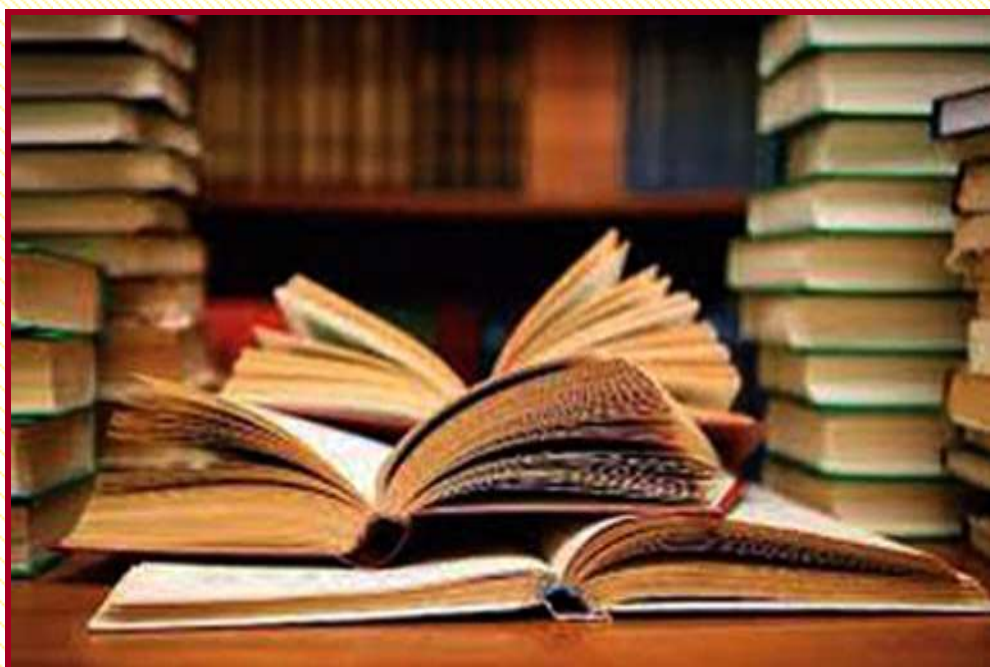

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Т. П. БІЛОУСОВА

ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**Навчальний посібник
для аудиторної, самостійної, індивідуальної роботи
та дистанційного навчання**

2-ге видання, перероблене і доповнене

Електронне видання

Кам'янець-Подільський
2023

УДК 001.89(075.8)

ББК 87.551.2я73

Б61

Рекомендувала вчена рада Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, протокол № 2 від 23 лютого 2023 року.

Рецензенти:

Марчук Л. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Кресан О. Я. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри сучасних практик викладання англійської мови Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького;

Веселовська Л. І. – вчитель вищої категорії, старший учитель, заступник директора Кам'янець-Подільського ліцею № 13.

Білоусова Т. П.

Б61 Основи наукових досліджень : навчальний посібник для аудиторної, самостійної, індивідуальної роботи та дистанційного навчання. 2-ге вид., перероблене і доповнене [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 208 с.

Електронна версія навчального посібника доступна за покликанням:

URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/handle/123456789/7205>

Посібник створений на основі першого видання (Т. П. Білоусова, Ю. О. Маркітантов, Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2003), яке пройшло апробацію як елемент навчально-методичного забезпечення аудиторної, самостійної, індивідуальної роботи, а також навчання з використанням дистанційних технологій і потребувало серйозного доопрацювання.

Мета посібника – поглибити теоретичні знання здобувача вищої освіти й удосконалити навички з написання, оформлення і захисту наукової роботи.

В посібнику розглянуті методи наукових досліджень у гуманітарній сфері, висвітлено питання дотримання норм і принципів академічної доброчесності. Детально описані види досліджень здобувача вищої освіти, вимоги до їх змісту та оформлення, етапи підготовки і процедура захисту роботи. критерії оцінювання. В «Додатках» наведені стандарти-кліше наукового стилю, правила і взірці оформлення бібліографічного опису джерел, критерії оцінювання студентських досліджень, основні поняття навчально-наукової роботи.

Видання адресоване широкому колу читачів, причетних до наукової та педагогічної діяльності.

УДК 001.89(075.8)

ББК 87.551.2я73

© Білоусова Т. П., 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
1 ОСНОВНІ ВМІННЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ РИСИ ВИКОНАВЦЯ НАУКОВОЇ РОБОТИ	8
2 ФОРМИ І ЖАНРИ ОПРАЦЮВАННЯ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	13
План.....	14
Тези.....	15
Анотація.....	17
Реферат.....	20
Курсова робота.....	23
Дипломна робота магістра.....	26
3 ЗМІСТ І ФОРМА СТРУКТУРНИХ ЧАСТИН РОБОТИ	31
Титульний аркуш.....	31
Зміст.....	35
Перелік умовних позначень (символів, скорочень, термінів).....	37
Вступ.....	38
Основна частина.....	50
Висновки.....	52
Список використаних джерел.....	53
Додатки.....	56
4 ВИКЛАД ІНФОРМАЦІЇ В НАУКОВІЙ РОБОТІ	60
Мова наукового твору.....	60
Посилання на джерела.....	69

Цитування.....	72
Ілюстрації, таблиці	79
5 ОФОРМЛЕННЯ ТЕКСТУ РОБОТИ.....	86
Загальні вимоги.....	86
Оформлення заголовків.....	89
Нумерація.....	93
Сторінки роботи	93
Розділи, підрозділи, пункти, підпункти.....	94
Ілюстрації, таблиці, формули.....	96
Примітки.....	98
Переліки.....	99
6 ПІДГОТОВКА ДО ЗАХИСТУ І ЗАХИСТ РОБОТИ.....	102
Відгук наукового керівника і рецензія.....	102
Поняття про академічну доброчесність. Перевірка роботи на рівень унікальності.....	106
Оприлюднення результатів дослідження.....	111
Доповідь на захисті.....	111
Комп'ютерна презентація.....	114
Наукова публікація	118
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	124
ДОДАТКИ.....	128
Додаток А Стандарти-кліше наукового стилю	128
Додаток Б Бібліографічний опис джерел.....	152
Додаток В Основні поняття навчально-наукової діяльності (словник-довідник)	171
Додаток Г Критерії та норми оцінювання знань, умінь і навичок здобувачів вищої освіти.....	197

ПЕРЕДМОВА

У професійній підготовці майбутнього вчителя, викладача, перекладача велику роль відіграє наукова робота. Це невід’ємна складова ступеневої освіти, що має такі форми:

- виконання окремого навчального завдання дослідного характеру на практичному, лабораторному, семінарському занятті, під час практики;
- анотація;
- реферат;
- доповідь;
- тези, стаття;
- звіт;
- конкурсна робота;
- курсова робота;
- дипломна робота магістра.

Здобувач вищої освіти має володіти методикою пошуку потрібної інформації, запису прочитаного, зіставлення власних здобутків зі здобутками інших науковців, узагальнення та грамотного оформлення отриманих результатів.

На формування відповідних компетентностей спрямовані спеціальні навчальні дисципліни «*Основи наукових досліджень*» (освітній рівень «бакалавр») та «*Методика наукових досліджень*» (освітній рівень «магістр»). Метою освітніх компонентів є формування у здобувачів вищої освіти теоретичних знань про сутність, роль, функції науки й наукових досліджень у суспільному житті, умінь і навичок організації та проведення наукових досліджень. Дисципліни збагачують знаннями про:

- теорію пізнання, особливості наукової роботи та її організації,
- значення сучасних філологічних досліджень для науково-технічного прогресу;
- закони, закономірності та принципи наукових досліджень;
- напрями досліджень різних наукових шкіл та їх методологію;

- етапи наукової роботи, її види та можливості застосування на практиці;
- правила інформаційного пошуку з використанням сучасних комп'ютерних баз даних;
- вимоги до оформлення наукових робіт;
- норми законодавства про авторське право і суміжні права, академічну доброчесність.

Опановуючи їх, здобувачі вищої освіти засвоюють передбачені освітньо-професійними програмами *компетентності* та досягають запланованих *результатів*, а саме:

Рівень освіти бакалавр		Рівень освіти магістр	
Дисципліна « Основи наукових досліджень »		Дисципліна « Методика наукових досліджень »	
Компетентності	Очікувані результати навчання	Компетентності	Очікувані результати навчання
<ul style="list-style-type: none"> • Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел. • Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями, застосовувати їх у практичних ситуаціях. • Здатність здійснювати власне дослідження у професійній діяльності, узагальнювати й оприлюднювати його результати. 	<p>Здобувач вищої освіти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • уміє працювати з науковими теоретичними та методичними джерелами, опрацювати і систематизувати інформацію та використовувати її в освітньому процесі, презентувати результати власних наукових досліджень. 	<ul style="list-style-type: none"> • Здатність розв'язувати складні задачі та проблеми у професійній діяльності або навчанні, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти. • Здатність застосовувати сучасні методи та підходи наукового пошуку для проведення досліджень, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел. • Здатність застосовувати нові підходи до аналізу, прогнозування та критичного осмислення проблем у професійній діяльності. • Здатність до адаптації та практичних дій у нових і невизначених ситуаціях освітнього процесу. • Здатність до безперервного та послідовного отримання знань і набуття навичок, які сприятимуть подальшому професійному зростанню. 	<p>Здобувач вищої освіти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • знає методологію, технології та організацію науково-дослідницької діяльності, вміє висвітлювати та узагальнювати її результати з дотриманням вимог академічної доброчесності. • критично оцінює власну навчальну та професійно-дослідницьку діяльність, будує і втілює ефективну стратегію саморозвитку та професійного самовдосконалення.

Опанувавши дисципліни, здобувач вищої освіти отримує такі *можливості і переваги*:

- знає методологію, технології та організацію науково-дослідницької діяльності, вміє висвітлювати та узагальнювати її результати з дотриманням вимог академічної доброчесності;
- застосовує сучасні методи та підходи наукового пошуку для проведення досліджень, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел;
- критично оцінює власну навчальну та професійно-дослідницьку діяльність, будує і втілює ефективну стратегію саморозвитку та професійного самовдосконалення;
- здатний безперервно та послідовно отримувати знання і набувати навичок, які сприятимуть подальшому професійному зростанню;
- може застосовувати нові підходи до аналізу та прогнозування складних явищ, критичного осмислення проблем у професійній діяльності.

Посібник має на меті допомогти молодому науковцеві правильно написати, оформити текст роботи та підготувати її до захисту. Книжка містить зразки оформлення титульної сторінки, змісту, переліків, бібліографії, додаткових матеріалів, супровідних документів до захисту, список мовних засобів, що стануть у нагоді при написанні тексту роботи, перелік основних понять навчально-наукової діяльності, критерії оцінювання наукової роботи.

① ОСНОВНІ ВМІННЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ РИСИ ВИКОНАВЦЯ НАУКОВОЇ РОБОТИ

Науково-дослідна робота – головний шлях набуття, примноження й оновлення знань, який передбачає вміння ставити наукові завдання, планувати їх виконання, організувати збір та обробку інформації, а також умови для генерування нових ідей та їх практичної реалізації.

Кожний вид наукового дослідження здобувача вищої освіти несе в собі особливе, притаманне лише йому смислове та виховне навантаження.

Виконавець будь-якої наукової роботи тією чи іншою мірою повинен володіти такими **вміннями**:

1) обирати тему дослідження відповідно до власних наукових інтересів і потреб науки;

2) знаходити потрібну інформацію;

3) систематизувати й узагальнювати інформацію, отриману з різних наукових джерел, критично оцінювати її;

4) знати рівень вивченості обраної для дослідження теми;

5) визначати суть проблеми, окреслювати шляхи її розв'язання відповідно до означених теоретичних і методичних завдань з урахуванням практичної спрямованості;

6) формулювати мету і конкретні завдання роботи, складати її план;

7) обирати й послідовно використовувати в дослідженні потрібні методи аналізу;

8) на тлі сформульованих теоретичних засад висловлювати власну чітку позицію щодо питання, яке вивчається;

9) віднаходити матеріал дослідження, мотивувати його вибір, окреслювати джерела, здійснювати кількісну та якісну характеристику матеріалу, виявляти певні закономірності досліджуваного явища;

10) пропонувати свій варіант розв'язання наукової проблеми;

- 11) узагальнювати інформацію, робити вмотивовані висновки, які логічно випливають із дослідження;
- 12) визначати можливості та перспективи практичного використання результатів дослідження;
- 13) послідовно і граматично правильно викладати свої думки, дотримуючись вимог до змісту і оформлення роботи обраного жанру;
- 14) апробувати попередні результати дослідження;
- 15) готувати роботу до захисту й успішно захищати її.

Виконавець наукової роботи має бути наділений певними **психологічними рисами**, які зумовлюють успіх його діяльності.

Працелюбність. Обов'язковою передумовою наукових успіхів є безперервна напружена праця, нескінченний пошук і прагнення до вирішення наукової проблеми. Наполегливість і безперервність необхідні тому, що вся наукова робота переважно складається з невдач, і лише незначна частина творчості пов'язана зі станом “натхнення”. Про це свідчить життя видатних вчених¹. Необхідно пам'ятати, що наукова праця не відбувається «за розкладом»: часто буває, що проблема вирішується в неробочий час.

Ерудиція. У результаті наполегливої праці над об'єктом дослідження і над науковою літературою вчений отримує багато всебічних знань, у тому числі про те, що вже зроблено іншими дослідниками. Але прямої залежності між багажем знань та розвитком творчих здібностей людини немає. Можна бути ерудитом у певній галузі знань і водночас – творчо безплідним. Тому широта знань хоча і виступає важливою умовою творчості, але сама по собі ще не є показником творчості.

Гарна пам'ять. Традиційно вважають, що вченому необхідно мати гарну пам'ять. Це справедливо лише на перших етапах діяльності, коли відбувається накопичення інформації. У подальшому пам'ять може стати навіть перешкодою, оскільки заважатиме продукуванню нових наукових ідей.

¹ Наприклад, Ньютон, коли його запитали, як він відкрив закон тяжіння, відповів: “Я про це багато думав”. Едісон зазначав, що у його винаходах 98% “поту” і 2% “натхнення”. Академік В. А. Амбарцумян зауважив, що молодий вчений, який не працює більше 10 годин на день, прирікає себе на невдачу, оскільки не встигає читати необхідну наукову літературу, слухати лекції, доповіді, постійно відстає від вимог сучасної науки.

Критичність. Дослідник-початківець має багато читати, без цього наукове досягнення неможливе. Але перегляд літератури без критичного аналізу, без належних нотаток власних думок, що виникають при її опрацюванні, ефекту не дає. При цьому критичне ставлення до чужих наукових досягнень має впливати не з упередженості, зверхності, невігластва, а з розуміння цінності та, водночас, недосконалості набутих раніше знань про природу і суспільство¹.

Ініціативність. Особиста ініціатива, «внутрішнє творче горіння», постійна активність у постановці та аналізі певних питань викликані почуттям новизни. Якщо дослідник не може вийти за рамки наукових ідей, які на першому етапі були «підказані» йому науковим керівником або запозичені з вивченої літератури, якщо він не бачить нових аспектів проблеми, – результату не буде.

Розвинене уявлення та інтуїція. Уявлення – це перетворення вражень і формування на їх основі розумових образів, які згодом реалізуються в нових матеріальних і духовних цінностях. Специфічним проявом уявлення є фантазія та науково-фантастичні образи – «стрибок» думки з дійсності у майбутнє.

Важливе місце у науковій творчості відводиться інтуїції – здатності людини несвідомо, на рівні відчуттів уловлювати істину, передбачати, вгадувати. Інтуїція починається там, де обривається логічний шлях наукового аналізу, і ґрунтується, як правило, на основі значної кількості знань, накопичених з певної проблеми. Інтуїція нерідко призводить до нових наукових відкриттів і забезпечує тим самим якісний ріст наукового знання.

Загальна культура дослідника. У науці, як і в будь-якій сфері людської діяльності, взаємини між членами спільноти підпорядковуються певним нормам наукової етики, передусім таким, як сумлінність у ставленні до пошуку істини, доказовість і обґрунтованість висновків, морально-етичні проблеми авторства. Ці норми втілюють моральні вимоги і заборони наукової діяльності: «не видавай чужі наукові ідеї та результати за свої (уникай плагіату)», «не фальсифікуй дані» тощо.

Важлива і культура мовлення науковця. Будь-яке дослідження завершується написанням певного тексту (звіту, реферату, тез, статті, кур-

¹ З розвитком науки і техніки з'являються нові можливості отримати науковий результат.

сової роботи, дипломної роботи магістра тощо). Тому вчений повинен уміти правильно і грамотно подати отримані результати, користуючись науковою термінологією та літературною мовою. Крім того, не обійтись без уміння ясно і чітко викладати свої думки в усній формі, говорити по суті питання, не вдаватись до надмірних подробиць, логічно та послідовно знайомити аудиторію з важливими етапами свого дослідження, робити обґрунтовані висновки. Для цього потрібно скрупульозно готувати свої повідомлення, практикуватись у виступах перед аудиторією.

Вірогідність того, що людина повною мірою володіє всіма цими якостями, досить мала. За спостереженнями французьких дослідників, понад 50% наукових працівників не володіють особливими здібностями і високою ерудицією, але відрізняються працелюбністю.

Питання для самоконтролю

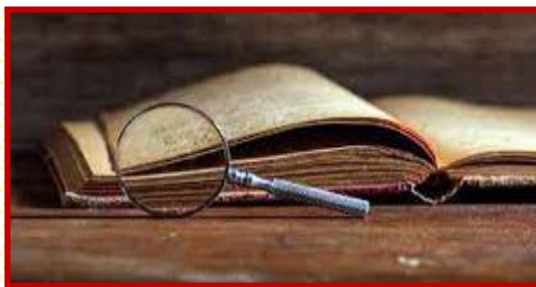
1. *Яка мета науково-дослідної роботи здобувача вищої освіти?*
2. *Якими вміннями має володіти виконавець наукової роботи?*
3. *Назвіть психологічні риси, які зумовлюють успіх його діяльності.*
4. *Розкрийте зміст поняття «працелюбність».*
5. *Що таке ерудиція? Чи пов'язана вона з гарною пам'яттю? З розвиненим уявленням та інтуїцією?*
6. *У чому полягає критичність мислення?*
7. *Що таке ініціативність?*
8. *Розкажіть про загальну культуру дослідника.*

Теми рефератів і доповідей

- Форми та рівні пізнання світу.**
- Сучасний розвиток науки.**
- Диференціація та інтеграція науки.**
- Організація науки і наукових досліджень в Україні.**
- Система науково-дослідної роботи у вищому навчальному закладі.**
- Види і форми науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти.**
- Наукове дослідження як вид творчої діяльності здобувача вищої освіти.**
- Співвідношення традиційного та індивідуального в студентському дослідженні.**

- Культура читання.
- Способи самостійного опрацювання наукових джерел.
- Форми запису прочитаного.
- Організація власного реєстру літератури.
- Як працювали відомі науковці.
- Гігієна розумової праці науковця.

② ФОРМИ І ЖАНРИ ОПРАЦЮВАННЯ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Науково-дослідна робота у межах навчального процесу є обов'язковою для кожного здобувача вищої освіти і відбувається у таких **формах**:

- ✓ аналіз наукової літератури, систематизація результатів опрацювання літературних джерел у вигляді плану, конспекту, тез;
- ✓ написання рефератів з певної теми в процесі вивчення конкретної дисципліни;
- ✓ виконання практичних, самостійних завдань, контрольних робіт, що містять елементи проблемного пошуку;
- ✓ виконання нетипових завдань дослідницького характеру в період виробничої практики та на замовлення;
- ✓ підготовка та захист курсової, дипломної роботи магістра, пов'язаних із науковою тематикою кафедри.

Наукові знання можуть бути представлені в текстах різних **жанрів**: план, тези, конспект, анотація, відгук, реферат, курсова та дипломна робота, стаття, дисертація, монографія, підручник та ін.

Робота з літературою та іншими джерелами інформації – це первинний науковий пошук, необхідний для виконання подальших складніших досліджень. Молодий науковець зобов'язаний насамперед дізнатись про стан вивчення проблеми, з'ясувати, чи наявна в книжці або статті інформація з обраної теми, врахувати й максимально використати проведені раніше дослідження, скласти бібліографічний перелік використаної літератури з теми дослідження.

Створення власного тексту (плану, тез, оглядового реферату, курсової, дипломної роботи, статті тощо) неможливе без знань про особливості того чи того жанру наукової прози, врахування вимог до змісту і форми тексту.

Розглянемо основні жанри опрацювання інформації, з якими стикається здобувач вищої освіти.

ПЛАН

Уміння складати план прочитаного сприяє глибшому засвоєнню матеріалу, що вивчається. Не менш важливий план майбутньої наукової роботи (курсової, дипломної, реферату, доповіді тощо).

План (від лат. *planus* – плаский, рівний) – це перелік питань, які розглядаються в роботі. План виявляє послідовність думок автора, найкоротше передає основний зміст роботи.

Щоб скласти план для глибокого засвоєння матеріалу, необхідно розділити текст на смислові частини – *мікротем*¹, кожна з яких містить повідомлення про той чи той момент розвитку теми, про те чи те конкретне питання. Потім у кожній мікротемі виділити найголовніше, найістотніше і передати його пунктом плану. Це може бути а) розповідне речення-назва, б) питання, відповіддю на яке буде формулювання основної думки мікротемі та супутнього матеріалу, в) теза, що містить основне положення мікротемі. В усіх випадках враховується і зберігається порядок розташування мікротем та їх логічний зв'язок.

Для перевірки того, наскільки вдало складено план, можна спробувати відтворити зміст якогось пункту: якщо це буде зроблено повно і правильно, план можна вважати вдалим, а матеріал – засвоєним; якщо ж ні, то необхідно ще раз переглянути текст і скласти інший, докладніший план.

Існує два способи складання плану: 1) у процесі читання; 2) після ознайомлення з твором. У другому випадку запис виходить коротшим, більш послідовним, тому що читач краще орієнтується в тексті, бачить у ньому головне та другорядне.

Вміння складати план опрацьованого матеріалу допоможе науковцеві удосконалити техніку роботи з літературою, краще розбиратись у побудові спеціальних текстів, збагатити знання та пам'ять, закріпити уміння логічно і послідовно викладати зміст своїх думок.

¹ Мікротема – це **частина загальної теми**. Мікротему розкривають, як правило, кілька речень тексту, з-поміж яких одне найбільш значуще – тематичне – несе в собі найважливішу інформацію. У мікротемах є ключові слова, які мають істотне смислове навантаження.

За структурою план буває простий та розгорнутий. Пункти **простого** плану позначаються, як правило, римськими або арабськими цифрами, запис розпочинається з великої літери (В). У кінці кожного пункту ставиться крапка або знак питання, наприклад:

1 В _____.	(?)	I В _____.	(?)
2 В _____.	(?)	II В _____.	(?)
3 В _____.	(?)	III В _____.	(?)

План, у якому перелічені не лише основні, але й другорядні питання, що розвивають основні ідеї, називається **розгорнутим**. Його отримуємо, розділяючи кожний пункт простого плану на підпункти відповідно до конкретного змісту мікротеми (див. про структуру розгорнутого плану в розділі «*Оформлення тексту роботи. Нумерація*»).

Таким чином, план відбиває загальну *рубрикацію* тексту роботи – його членування на складові частини, графічне відокремлення однієї частини від іншої, а також використання заголовків, нумерації тощо. Ступінь складності рубрикації залежить від змісту роботи – її обсягу, жанру, тематики, призначення. У плані (змісті) не позначено лише найпростіші рубрики – абзаци.

ТЕЗИ

Тези (від гр. *thesis* – твердження, положення) – проміжний жанр між планом і конспектом. Якщо у плані мікротеми, виділені читачем, називаються, то в тезах формулюється їх основний зміст. Отже, тези – це стверджувальні вислови, які сукупно стисло передають основні положення прочитаного твору або твору, що готується.

Лаконічні твердження наводяться без доказів, ілюстрацій, коментарів, містять умовиводи та узагальнення. У вигляді тез формулюють «Висновки» наприкінці реферату, курсової, дипломної роботи, дисертації, наукової статті, монографії. Тези як жанр наукової роботи публікують у збірниках наукових конференцій, симпозіумів тощо.

Щоб скласти тези твору, що вивчається, необхідно розділити його на *мікротеми* відповідно до плану, а потім сформулювати суть кожної мік-

ротема своїми словами або за допомогою цитати, немовби відповідаючи на запитання *Що саме тут стверджує, обстоює автор?* Полегшить роботу знання того, що висунута автором теза зазвичай розміщується на початку абзацу (розділу, частини книжки тощо), тобто перед фактами або міркуваннями, спрямованими на її доведення. Але буває навпаки: спочатку подаються факти, логічні докази, з яких випливає головна думка мікротеми, а потім формулюється теза.

Пронумеровані тези, що віддзеркалюють логіку тексту, складають тезовий план твору (див. "План").

Не пронумеровані тези можуть подаватися кожна з нового рядка або суцільним текстом. Тези-цитати складаються згідно з вимогами цитування.

Тези – не лише форма опрацювання прочитаного, але й зручна форма записів для доповіді або іншого усного виступу. Особливо вони потрібні тоді, коли доповідач хоче донести до слухачів певні положення в окреслених формулюваннях або розвиває нову власну теорію. Отже, в тезах стисло викладаються основні принципові твердження доповіді; в них немає полеміки, ілюстрацій. Наведемо, до прикладу, тези з теми «Як представити нову методіку дослідження»:

1. У тезах може бути або якась розроблена автором методіка практичної роботи, або опис результатів апробації якої-небудь методіки в нових умовах.
2. Тези повинні мати короткий вступ, де вказана галузь застосування методіки, про що йде мова і навіщо це потрібно.
3. Опис існуючих методик повинен передувати пропозиціям автора.
4. У тезах має міститись опис результатів застосування пропонованої методіки та оцінка її ефективності.

Укладання тез – велика, трудомістка робота, проте автор має можливість у будь-який час поновити в пам'яті цілий текст, доповнивши тези поясненнями, цифрами, фактами.

На відміну від простих, *розгорнутих* тези вже містять фактичний матеріал, приклади. Зразки розгорнутих тез можна знайти в опублікованих матеріалах конференцій, симпозіумів, з'їздів, присвячених науковим проблемам.

АНОТАЦІЯ

Анотація (від лат. *annotatio* – зауваження, примітка) – коротка узагальнююча характеристика статті, книжки або її частини, що вміщує стисло інформацію про зміст праці, її коротку історію, відомості про автора та читацьке призначення, подеколи – витяги з рецензій або посилання на них. Анотації, призначені для попереднього ознайомлення читача зі змістом джерела, пишуться спеціалістами-бібліографами і друкуються у видавничих проспектах, на бібліографічних картках, що надходять до бібліотеки, на звороті титульної сторінки книжки, в бібліографічних довідниках, бюлетенях. У газетах та журналах анотація є формою рецензування та популяризації твору.

Анотація складається з бібліографічного опису і власне тексту. Бібліографічний опис – це повна вихідна інформація про джерело, подана з дотриманням загальноприйнятих правил. Текст анотації, залежно від її типу, відзначений деякими особливостями. В **довідковій (інформаційній)** анотації подаються такі дані:

- тип і призначення джерела (монографія, дисертація, збірка, стаття);
- завдання, визначені автором;
- методи, якими користувався автор;
- структура джерела;
- предмет і тема, основні положення та висновки;
- характеристика допоміжних та ілюстративних матеріалів, додатків.

Довідкові анотації можуть бути дуже короткими, складатися лише з декількох слів або фраз, або ж розгорнутими (але не перевищувати 500 друкованих знаків).

Рекомендаційна анотація, крім цього, інформує про придатність твору для тієї чи тієї категорії споживачів з урахуванням їх віку, рівня підготовки, уподобань тощо.

У науковій та науково-інформаційній діяльності найбільш поширені довідкові анотації. Вони відіграють велику роль при написанні курсових і дипломних робіт, тому що найефективніше інформують про нові досяг-

нення в різних галузях знань: в анотації обов'язково вказується, що *нового* містить ця праця порівняно з іншими, спорідненими з нею за тематикою та метою.

Здобувач вищої освіти створює власні анотації тоді, коли необхідно зберегти лише загальне уявлення про джерело і він має намір звернутися до джерела в майбутньому. Щоб скласти анотацію, слід спершу прочитати та глибоко осмислити твір, а потім дати коротку, але вичерпну відповідь на запитання про його зміст, форму, призначення тощо.

Анотуючи джерело, не слід повторювати відомостей, наявних у бібліографічному описі, вживати вставні конструкції, складні речення, специфічні терміни. Мова анотації лаконічна, проста, зрозуміла.

Свої анотації можна розміщати в зошиті (як реєстр прочитаних творів), або на звороті бібліографічної картки особистого каталогу, або в створеній на комп'ютері папці.

Клішовані вирази для складання анотацій див. у *Додатку А.1*.

ЗРАЗКИ АНОТАЦІЙ

Монографія

Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології. Вид. 3-тє. Харків : Вища шк., 2017. 135 с.

У монографії висвітлюються онтологічні й функціональні властивості сучасної української фраземіки у зв'язку з теоретичними проблемами загальної фразеології. На основі системного підходу до мовних явищ розглядається питання про статус фразеологічних одиниць у системі мови з погляду їх взаємодії з різними структурними рівнями мови – лексичним, морфологічним і синтаксичним.

Для науковців і спеціалістів.

Підручник

Кочерган М.П. Загальне мовознавство : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. Київ : Видавничий центр "Академія", 2019. 288 с.

У підручнику розглянуто основні питання курсу "Загальне мовознавство" з урахуванням сучасного стану науки про мову. Особливу увагу звернено на проблеми, які сприяють розумінню структури, функціонування і розвитку мови, а також на різні методи і прийоми лінгвістичного аналізу.

Збірник

Слово про Шевченка : збірник. Харків : Основа, 2021. 168 с.

У збірнику вміщено дослідження учених-шевченкознавців, присвячені літературній та мовній спадщині Т.Г. Шевченка. Розглянуто проблему ментальності, мовної майстерності, стилю творів, а також їх перекладу іншими мовами.

Для науковців, літературознавців, студентів.

Довідник

Право вибору: довідник / упорядники М. В. Томенко, О. Б. Проценко, О. Л. Галаджій та ін. Київ : Смолоскип, 2019. 120 с.

Довідник присвячено президентським виборам в Україні. У вступній статті йдеться про українські традиції розвитку і функціонування інституту президентства. Розглядається історія становлення інституту президентства в сучасній Україні, законодавчі основи діяльності та повноваження глави держави.

Довідник містить біографії кандидатів на посаду Президента України, відомості з Декларацій про майно та доходи, а також передвиборні програми всіх кандидатів.

Книга розрахована на широке коло читачів.

Словник

Словник античної міфології / укл. І. Я. Козовик, О. Д. Пономарів ; відп. ред. А. О. Білецький. Київ : Наукова думка, 2015. 236 с.

Видання присвячене міфології давніх греків та римлян. Його статті не лише наводять міфологічні імена і назви реалій та понять античності, а й розкривають зміст міфів, розповідають про джерела їх виникнення. Підкреслюється зв'язок античної культури з культурою сучасних європейських та інших народів: показано вплив греко-римської міфології на літературу, музику, образотворче мистецтво сучасності.

Для мистецтвознавців, філологів, істориків, викладачів та студентів гуманітарних факультетів вузів.

Методичні рекомендації

Написання і захист дипломних та магістерських робіт : методичні рекомендації / уклад. О. С. Німчук. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2022. 28 с.

У виданні містяться загальні рекомендації щодо виконання дипломних та магістерських досліджень, систематизовано основні вимоги і правила оформлення таких робіт. Залучено ті матеріали, які чітко регламентують процедуру захисту дипломних та магістерських робіт. Подано орієнтовні зразки змісту від-

гуків і рецензій, титульного аркуша, приклади оформлення списку використаних джерел.

Для виконавців, керівників, рецензентів дипломних та магістерських робіт, а також викладачів, які беруть участь у державній атестації студента чи магістранта.

РЕФЕРАТ

Реферат (від лат. *refero* – повідомляю) – це короткий письмовий або усний виклад основного змісту роботи чи низки робіт, які вивчалися, з аналізом запропонованих шляхів розв’язання певної проблеми.

За структурою, обсягом і призначенням реферати поділяються на інформативні та оглядові.

Інформативний реферат є вторинним документом, що друкується в спеціальному реферативному журналі або іншому науковому виданні, відбиває основний зміст першоджерела, включає фактичні відомості й висновки, необхідні для початкового ознайомлення з ним, і переконує в доцільності більш детального його опрацювання. Інформативний реферат пишеться фахівцем певної галузі.

Не містить засобів впливу на читача і суб’єктивної оцінки твору, тобто розгорнутих доведень, міркувань, порівнянь, зіставлень результатів тощо. Складається з **бібліографічного опису** і **тексту**.

Опис здійснюється за правилами і містить вихідні дані реферованого документа.

Власне текст реферату доповнює інформацію, подану в описі. До нього входять:

- 1) *ключові слова*: від 3 до 7 основних наукових термінів і виразів, послідовність яких схематично передає основний зміст реферованого документа;
- 2) *вступ*: відомості про автора, тема, досліджувана проблема; предмет (об'єкт), мета, жанр роботи; методи дослідження; рубрикація джерела; пріоритет автора;
- 3) *основна частина*: опис найважливіших результатів дослідження;
- 4) *заклучна частина*: висновки того, хто реферує, застосування.

Обсяг інформативного реферату складає орієнтовно 500 друкованих знаків – для заміток і коротких повідомлень, 1000 – для статей, 2500 – для великих документів. У реферативних журналах друкуються реферати обсягом 5-6 тисяч знаків.

При складанні інформативного реферату потрібно дотримуватися наступного *алгоритму*:

- а) передивитися текст з метою одержання загального уявлення про нього,
- б) виділити абзаци, що містять конкретну інформацію з теми статті, методу проведення роботи, результату роботи, застосуванню в конкретній області,
- в) скоротити малоістотну інформацію в цих абзацах по кожному пункту,
- г) записати узагальнену основну інформацію у формі реферату відповідно до плану його написання.

У рефераті, як і в інших жанрах наукової прози, використовуються спеціальні *кліше наукового стилю*, засоби зв'язку, що вказують на

- порядок викладу інформації (по-перше, по-друге, по-третє і т. д., перш за все, спочатку, потім, після цього, нарешті та ін.);
- виділення головного, актуального (слід відзначити, слід підкреслити, важливо, необхідно відзначити);
- приєднання додаткового матеріалу (наприклад, приклад того, так, крім того, мало того, припустимо);
- оцінку інформації з точки зору її достовірності (як відомо, дійсно, насправді, зрозуміло, безумовно, ймовірно);

- пояснення (іншими словами, інакше, тобто) та ін.;
- джерело інформації (за даними X, за словами X, з праць X) (див. докладніше в *Додатку А*).

Оглядовий реферат, або ж реферат з визначеної теми, пише учень, студент, вчитель, викладач. Документ є самостійним письмовим дослідженням одного чи декількох наукових джерел. Інформація з них аналізується та порівнюється.

Для здобувача вищої освіти реферат – це форма закріплення і контролю знань та навичок, набутих у процесі навчання. Мета реферату – демонстрація глибини опрацювання відповідної літератури, вміння аналізувати матеріал, робити узагальнення та самостійні висновки. Написання оглядового реферату і подальший виступ із ним перед аудиторією сприяють розвиткові базових умінь та навичок наукового дослідження: знаходити інформацію, вивчати її, вибирати тільки найцінніше та значуще, а також послідовно, грамотно викладати думки. Особливості реферату в *таблиці*:

Характеристика роботи	Тема	Обсяг, структура	Оцінювання, захист
<p><i>Навчально-наукова</i> форма самостійної діяльності, короткий письмовий виклад основного змісту роботи чи низки робіт з аналізом запропонованих шляхів розв'язання певної проблеми. Вимагає обов'язкових <i>посилань</i> на опрацьовані джерела.</p> <p>Виконують <i>усі без винятку</i> здобувачі вищої освіти в процесі вивчення певної дисципліни.</p> <p>Реферат показує, <i>що саме</i>, яка найновіша, найсуттєвіша, проблемна інформація наведена у джерелі(-ах). Укладання реферату – це згортання, компресія інформації для її спресованого подання.</p>	<p>Обирається виконавцем з переліку тем (робочої програми відповідної дисципліни), може бути запропонована виконавцем і узгоджена з викладачем.</p>	<p>Близько ½ друк. аркуша, тобто 12–15 стор. облікованого обсягу (без списку джерел і додатків).</p> <p>Укладається за <i>простим планом</i>, розпочинається <i>титальною сторінкою</i>, включає: <i>вступ</i> (обґрунтування актуальності теми, практичне значення, мета і конкретні завдання реферату); <i>2-3 розділи</i> (аналіз і критична оцінка джерел з наукової проблеми, співставлення запропонованих шляхів її розв'язання, власні міркування та пропозиції); <i>висновки</i> (підсумки виконаної роботи згідно з визначеними у «Вступі» завданнями); <i>список використаних джерел</i>.</p>	<p>Подається на перевірку у визначений термін. Оцінюється викладачем за 12-бальною системою або ж <i>зараховано / не зараховано</i>, може виголошуватись / захищатись на практичних і семінарських заняттях, у проблемній групі, на диспуті тощо.</p>

Вимоги до реферату:

- будується на аналізі певної проблематики;
- відрізняється неупередженістю при оцінці та поясненні;
- пишеться науковим стилем: матеріал викладається чітко, послідовно, може містити формули і визначення, кожна теза аргументується;
- висновки не містять суб'єктивної думки автора, це всього лише лаконічний виклад основних моментів дослідження;
- може мати вигляд конспекту, що містить основні тези реферованої праці, або резюме – її короткого викладу «своїми словами».

КУРСОВА РОБОТА

Згідно з Методичними рекомендаціями до виконання курсових робіт (проектів) у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (2020 р.), **курсорова робота** є одним із видів індивідуальних завдань здобувачів вищої освіти, передбачених навчальним планом підготовки фахівців відповідного напрямку / спеціальності. Виконується для закріплення, поглиблення і узагальнення знань, отриманих здобувачами вищої освіти за час навчання, та їх застосування для комплексного розв'язання конкретного фахового завдання. Виконання курсових робіт сприяє розвитку у здобувачів вищої освіти інтересу до самостійного наукового пошуку, формуванню спеціальних дослідницьких умінь.

Курсові роботи плануються на 2-4 курсах навчання (ступінь вищої освіти «бакалавр») – зазвичай, не більше однієї на навчальний рік. Наразі

здобувачі вищої освіти факультету іноземної філології виконують, залежно від спеціальності, по 2-3 курсові роботи¹.

Завдання курсової роботи:

- систематизація, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань з фаху та застосування їх під час вирішення конкретних наукових, технічних, економічних, виробничих та інших завдань;
- розвиток навичок самостійності й оволодіння методикою дослідження, пов'язаною з темою роботи.

Особливості курсової роботи у таблиці:

¹ Спеціальність **014 Середня освіта (Мова і література (англійська))** – 3 курсові роботи: 6-й семестр – з лексикології, стилістики англійської мови; 7-й – з методики навчання англійської мови; 8-й – з методики навчання німецької мови. Спеціальність **014 Середня освіта (Мова і література (німецька))** – 2 КР: 6-й семестр – з методики навчання німецької мови, 8-й – з методики навчання англійської мови. Спеціальність **014 Середня освіта (Мова і література (польська))** – 2 КР: 6-й семестр – з методики навчання польської мови, 8-й – з методики навчання англійської мови. Спеціальність **035 Філологія** – 3 КР: 4-й семестр – з історії зарубіжної літератури; 6-й – з порівняльної стилістики / лексикології англійської та української мов або теоретичної граматики / історії англійської мови; 8-й – з практики перекладу.

Характеристика роботи	Тема	Обсяг, структура	Оцінювання, захист
<p>Самостійне навчально-наукове дослідження, спрямоване на узагальнення теоретичних знань та практичну реалізацію умінь і навичок. Виконують всі без винятку здобувачі вищої освіти на 2–4 курсах. Не передбачає серйозного наукового пошуку: враховуючи елемент невизначеності у певній вузькій та конкретній науковій проблемі, здобувач вищої освіти має самостійно його подолати. Необхідні додаткові знання він отримує з рекомендованої літератури. У роботі демонструє навички класифікації та опису фактичного матеріалу, поглибленого реферування кількох важливих праць або співставлення певних наукових концепцій.</p>	<p>Відповідає завданням навчальної дисципліни і тісно пов'язана з практичними потребами фаху. Тематика курсових робіт щорічно до 20 травня затверджується кафедрою, розміщується на сайті кафедри або в середовищі MOODLE. Тому може запропонувати здобувач вищої освіти за згодою керівника. При виборі теми необхідно врахувати пізнавальний інтерес до неї, актуальність, перспективність для подальшого дослідження.</p>	<p>Близько 1 друк. аркуша, тобто не менше 20 сторінок (без списку використаних джерел і додатків)¹. Будується зазвичай за простим планом. Кількість використаних джерел – від 20 до 30.</p>	<p>Курсова робота є <i>формою поточної атестації</i> студента. Здається на перевірку науковому керівникові не пізніше як за 3 тижні до захисту; проходить обов'язкову перевірку на академічну доброчесність. Захист перед комісією в складі 3 осіб (за участі керівника роботи): доповідь – до 10 хв., запитання до виконавця і його відповіді, виступ керівника, прикінцеве слово виконавця, ухвала комісії про оцінку. Оцінюється за національною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та за шкалою ЄКТС з урахуванням вимог до роботи (див. після таблиці) і якості захисту. Оцінку вносять до екзаменаційної відомості та залікової книжки, а згодом – додатка до диплома. Незадовільно оцінена робота має бути перероблена з урахуванням зауважень комісії. Роботи зберігаються на кафедрі упродовж 3-х років.</p>

¹ Обсяг залежить від галузі знань, спеціальності. Зазвичай, роботи з гуманітарних наук більші, ніж із природничо-технічних: 25-30 сторінок без урахування списку літератури і додатків.

Вимоги до курсової роботи:

- виконана і подана на захист у встановлені терміни;
- оформлена згідно з вимогами;
- присвячена актуальній проблемі;
- відповідає сучасному рівню досягнень науки;
- має визначений обсяг і достатню кількість використаних джерел;
- написана в єдиному науковому стилі;
- є результатом самостійного дослідження;
- демонструє творчий підхід здобувача вищої освіти;
- має належний теоретичний рівень, глибоко розкриває тему;
- демонструє володіння методикою дослідження;
- включає обґрунтовані висновки до кожного розділу і загальні висновки;
- висуває обґрунтовані пропозиції;
- містить покликання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- будується на перевірених фактах із достовірних джерел інформації;
- не містить порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації).

ДИПЛОМНА РОБОТА МАГІСТРА

Дипломна робота (ДР) – це індивідуальне завдання навчально-дослідницького характеру, яке здобувач вищої освіти виконує на завершальному етапі навчання за освітнім ступенем «магістр». Робота засвідчує рівень підготовки випускника, виявляє рівень його теоретичних знань і вміння застосовувати ці знання в реалізації конкретних фахових завдань.

Дослідження має на меті сформувати у виконавця стійкий інтерес до наукового пошуку, ініціативність, самостійність, критичність мислення, розвинути загальну культуру дослідника, його здатність удосконалювати фахові компетентності.

Особливості дипломної роботи магістра у таблиці:

Характеристика	Тема	Обсяг, структура	Оцінювання, захист
<p><i>Підсумкова навчально-дослідницька кваліфікаційна робота, виконується для отримання диплома магістра.</i></p> <p>Не повторює загально-відомих істин, а узагальнює самостійний науковий пошук виконавця¹. Порівняно з курсовою – присвячена більш складній науковій проблемі, має розгалужений понятійний апарат², значну кількість одиниць аналізованого матеріалу та джерел інформації.</p> <p>Для ДР обов'язкові:</p> <ul style="list-style-type: none"> – чітке уявлення автора про сучасний рівень досягнень теорії та практики обраної галузі науки, перспективи її розвитку; – наявність нового матеріалу або узагаль- 	<p>Тематику, керівників, рецензентів визначають фахові кафедри³; тематику обговорює і затверджує вчена рада факультету на початку навчального року⁴. Тема має бути актуальна, обрана згідно з науковими інтересами здобувача вищої освіти, спрямована на подальшу роботу за спеціальністю, сформульована лаконічно, без скорочень, відповідно до суті наукової проблеми та спеціальності.</p>	<p>Обсяг ДР магістра 70-80 стор. <i>без списку джерел і додатків.</i> Робота будується за складним планом, що включає мін. 2 розділи; кожний розділ складається з 2-х і більше підрозділів; доречні додатки</p>	<p>Готова робота в друкованому та електронному вигляді подається на перевірку керівникові не пізніше як за 1 міс. до захисту, проходить попередній захист на засіданні випускової кафедри; подається на розгляд екзаменаційної комісії (ЕК) не пізніше як за 15 днів до захисту з відповідним записом завідувача кафедри про допуск, відгуком наукового керівника і рецензією.</p> <p>До ЕК можна подавати й інші матеріали, які засвідчують наукову і практичну цінність роботи⁵. Захист відбувається на відкритому засіданні ЕК, в якому можуть брати участь науковий керівник, рецензент, інші викладачі та здобувачі вищої освіти. Голова ЕК називає виконавця і тему; виконавець робить доповідь до 20-хв.; оголошуються від-</p>

¹ Її виконання спрямоване не так на вирішення наукової проблеми, як на виявлення вмінь здійснювати науковий пошук, розпізнавати проблеми у певній галузі знань та вирішувати їх за допомогою відповідних методів та прийомів.

² Логічно впорядкована система спеціальних термінів.

³ Здобувачі вищої освіти мають право вільного вибору теми ДР із переліку або можуть запропонувати свою тему з обґрунтуванням доцільності її розробки.

⁴ В окремих випадках допускається коректування теми, а також заміна наукового керівника. Такі рішення затверджуються на засіданнях випускових кафедр та вчених рад факультетів.

⁵ Це схеми, таблиці, зразки матеріалів, власні друковані праці, інші документи, що вказують на практичне застосування результатів.

<p>нення раніше відомих положень з нових наукових позицій чи в іншому аспекті; – формулювання власних умовиводів та рекомендацій щодо розв’язання піднятої проблеми.</p>	<p>Для виконання роботи студент повинен подати на ім’я завідувача випускової кафедри заяву на виконання ДР і отримати підписане ним завдання на дипломну роботу¹.</p>	<p>гук керівника і рецензія; далі – відповіді на запитання і зауваження, що містяться у відгуку, рецензії, запитання членів комісії, присутніх. На закритому засіданні ЕК шляхом відкритого голосування простою більшістю голосів² ухвалюється оцінка, яка виставляється в протокол та залікову книжку виконавця³.</p>
--	--	--

Вимоги до дипломної роботи магістра:

- тема актуальна, відповідає сучасному стану розвитку науки;
- назва конкретна, відповідає спеціальності та змісту досліджуваної проблеми;
- поставлені проблеми і/або завдання розв’язані в повному обсязі;
- науковий апарат роботи (мета, об’єкт, предмет, завдання, методи) чітко визначений;
- поняттєвий апарат дослідження (термінологія) відповідає обраній галузі знань;
- аналіз наукової літератури з теми дослідження глибокий і повний;
- в роботі наявні елементи самостійного наукового пошуку виконавця, аргументація власної думки, продемонстроване вміння критично аналізувати протилежну точку зору;

¹ Форму заяви і завдання див. у додатках А, Б до посібника: Методичні рекомендації з написання та оформлення дипломних робіт (проектів) студентами Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. URL: <http://ang.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/metodychni-rekomendatsii-z-napysannia-ta-oformlennia-dyplomnykh-robitproektiv-studentamy-k-pnu-im-i.ohiiienka1.pdf>

² За рівної кількості голосів «за» і «проти» голос голови ЕК визначальний. Науковий керівник може брати участь в обговоренні оцінки з правом дорадчого голосу.

³ Здобувача вищої освіти, який на захисті дипломної роботи отримав **незадовільну оцінку**, відраховують з університету. Йому видають академічну довідку встановленого зразка. ЕК вирішує, чи може він подати на повторний захист ту саму роботу з доопрацюванням, чи він зобов’язаний опрацювати нову тему, визначену відповідною кафедрою. Здобувач вищої освіти має право на повторну атестацію (з наступного навчального року) упродовж трьох років після відрахування з університету.

- отримані результати, висновки та рекомендацій ґрунтовні, достовірні, конкретні;
- текст роботи змістовний, грамотний, логічний, стислий, без загальних слів, бездоказових тверджень, тавтології;
- результати роботи пройшли апробацію, можуть бути застосовані на практиці.

Написання та захист дипломної роботи здійснюється **державною мовою** або іноземною мовою (наприклад, для спеціальностей 014 Середня освіта (Мова і література (англійська), 014 Середня освіта (Мова і література (німецька)). Якщо робота написана іноземною мовою, обов'язково додається анотація українською мовою.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть форми науково-дослідної роботи здобувача вищої освіти.
2. З якими жанрами наукової роботи стикається здобувач вищої освіти в процесі навчання? Тексти яких жанрів він створює сам?
3. Що таке план? Які різновиди плану ви знаєте?
4. Розкажіть про два способи складання плану.
5. Що таке мікротема? Навіщо виділяти в тексті мікротему?
6. Що таке тези? Як вони укладаються?
7. Що таке тезовий план?
8. Розкажіть про анотацію як жанр опрацювання наукової інформації.
9. З чого складається анотація? Яку інформацію вона містить?
10. Що таке рекомендаційна анотація?
11. Навіщо створювати власні анотації?
12. Що таке реферат? Якими бувають реферати?
13. В чому перевага інформативного реферату над анотацією?
14. Як пишеться оглядовий реферат? Охарактеризуйте його структуру.
15. Що таке курсова робота? Чи можна вважати курсову роботу суто науковою?
16. Які вимоги висуваються до курсової роботи?
17. Як захищається та оцінюється курсова робота?
18. Що таке дипломна робота магістра?
19. Яка структура дипломної роботи?

20. Які ознаки обов'язкові для дипломної роботи? Чим вона відрізняється від курсової роботи?
21. Як обирається і затверджується тема дипломної роботи?
22. Які вимоги висуваються до змісту та форми дипломної роботи магістра?
23. Розкажіть про процедуру захисту і оцінювання дипломної роботи.

Теми рефератів і доповідей

- Інформаційне забезпечення науково-дослідної роботи. Методика пошуку необхідної інформації.
- Види джерел наукової інформації.
- Користування каталогами та картотеками.
- Бібліографічні покажчики.
- Специфіка використання Інтернет-ресурсів.
- Архівні джерела дослідження.
- Науково-довідковий апарат книги, його використання.
- Довідково-допоміжний апарат книги.
- Використання засобів масової інформації для збору матеріалу дослідження.
- Роль періодики в дослідницькій та викладацькій діяльності.
- Послідовність пошуку наукової літератури.
- Інформаційні технології пошуку наукових джерел.
- Етапи опрацювання наукової літератури.
- Особливості наукових робіт з лінгвістики.
- Особливості наукових робіт з літературознавства.
- Особливості співставно-порівняльного дослідження.
- Специфіка соціолінгвістичного дослідження.
- Специфіка дослідження з перекладознавства.
- Особливості дослідження з методики навчання іноземної мови.
- Форми звітності про наукове дослідження.
- Конкурсна робота як різновид студентських наукових робіт.
- Критерії оцінювання реферату (Додаток Г).
- Критерії оцінювання курсової роботи (Додаток Г).
- Критерії оцінювання дипломної роботи магістра (Додаток Г).

③ ЗМІСТ І ФОРМА ОСНОВНИХ СТРУКТУРНИХ ЧАСТИН РОБОТИ

Основними структурними частинами реферату, курсової роботи, дипломної роботи магістра вважаються:

- титульний аркуш;
- зміст;
- перелік умовних позначень, символів, скорочень і термінів (за необхідності);
- вступ;
- розділи (підрозділи, пункти, підпункти);
- висновки;
- список використаної літератури / список використаних джерел і літератури;
- додатки (за необхідності).

Кожна з цих складових, а також розділи основної частини мають починатися з нового аркуша.

ТИТУЛЬНИЙ АРКУШ

Титульний аркуш вважається першою сторінкою наукової роботи, хоч він і не нумерується.

У верхньому полі аркуша зазначається **назва міністерства**, якому підпорядкований заклад вищої освіти; повна **назва навчального закладу, факультету і кафедри**, на якій виконана робота.

Ближче до центру аркуша вказується **жанр роботи** (реферат, курсова робота, дипломна робота магістра) та її **тема**. Ці дані домінують на сторінці – виділяються прописними літерами, жирним шрифтом.

Тема подається в лапках. Вона має бути лаконічною (до 10 слів) і точною. Неприпустимі невизначені або штамповані формулювання *До вивчення...*, *До питання...*, *Щодо питання...*, *Аналіз деяких питань...*, *Деякі особливості...* та ускладнена термінологія. Якщо потрібно конкретизувати тему, можна зробити невеликий підзаголовок (4–6 слів).

Нижче, праворуч від умовної центральної лінії аркуша, вказується **виконавець**: курс, група, шифр і назва спеціальності, прізвище та ініціали.

Далі зазначається **керівник** роботи: прізвище та ініціали, науковий ступінь, учене звання¹. Якщо робота має **консультанта**, відомості про нього подаються так само.

На титульному аркуші курсової роботи наступним блоком іде **шкала оцінювання**: кількість балів, оцінка за національною шкалою, оцінка ЄКТС, підписи, прізвища та ініціали членів комісії².

У нижньому полі по центру аркуша вказується **місто і рік** виконання роботи (без слова «рік» і літери «р.»).

Якщо робота написана не державною мовою, її титул, зазвичай, дублюється: перша сторінка українською, а друга – тією мовою, якою написаний текст роботи. Ці сторінки рахуються як одна, номер на них не ставиться.

Нижче подано зразок титульного аркуша курсової роботи та схему побудови титульного аркуша дипломної роботи.

¹ Науковий ступінь – кандидат або доктор філологічних (педагогічних, психологічних, інших) наук; учене звання – доцент, професор.

² Для реферату достатньо оцінки за національною шкалою, підпису, прізвища та ініціалів керівника. На титульному аркуші дипломної роботи магістра оцінка не вказується, тому шкали оцінювання тут немає.

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет іноземної філології
Кафедра слов'янської філології та загального мовознавства

КУРСОВА РОБОТА

з теми:

**«ОЗНАЙОМЛЕННЯ УЧНІВ ІЗ СИНОНІМІЧНИМ БАГАТСТВОМ
ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ (на матеріалі іменників і дієслів)»**

Студентки 3 курсу групи Pol1-b21
спеціальності 014 Середня освіта
(Мова і література (польська))
Гнатишиної О.М.

Керівниця
Стахнюк Н.О., кандидат
філологічних наук, доцент

Кількість балів: _____

Оцінка за національною шкалою:

Оцінка ЄКТС: _____

Члени комісії:

підпис

прізвище та ініціали

підпис

прізвище та ініціали

підпис

прізвище та ініціали

Кам'янець-Подільський – 2024

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

(назва факультету)

(повна назва кафедри)

ДИПЛОМНА РОБОТА МАГІСТРА

з теми «_____»
_____»

Виконав(ла): студент (ка) _____ курсу,
групи _____ спеціальності _____

(шифр і найменування спеціальності)

(прізвище та ім'я і по батькові)

Керівник(ця) _____

(прізвище та ініціали, науковий ступінь, учене звання)

Рецензент(ка) _____

(прізвище та ініціали, науковий ступінь, учене звання)

Кам'янець-Подільський – 2024

ЗМІСТ

Після титулу йде аркуш зі змістом роботи. Містить заголовки (найменування) та номери початкових сторінок усіх рубрик, тобто складових частин роботи: вступу, розділів, підрозділів, пунктів (якщо вони мають назви), висновків (у т. ч. висновків до розділів, якщо вони виділені в тексті роботи), списку використаних джерел, додатків з їх назвами. У змісті не позначають лише найпростіші рубрики – абзаци.

Зміст відбиває членування тексту роботи, графічне відокремлення однієї частини від іншої. Ступінь складності змісту залежить від обсягу роботи, жанру, тематики, призначення.

Винесені у Зміст назви (заголовки) абсолютно точно відповідають тим, що зазначені в тексті роботи. Скорочувати або подавати їх в іншій послідовності, іншому формулюванні та співвідношенні, ніж у тексті, не можна.

Назви розділів мають підпорядковуватись темі: не виходити за її межі, розкривати всі аспекти, разом – вичерпувати тему. Назва жодного розділу не повинна дублювати назву роботи або «накладатися» на назву іншого розділу (частково повторювати її). Обсяг розділів приблизно однаковий. Ці вимоги стосуються також назв підрозділів у межах кожного розділу, пунктів – у межах кожного підрозділу.

Обраний спосіб формулювання назв розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів (*називне речення, питальне речення або теза*) має залишатись таким упродовж усієї роботи.

Заголовки однакових ступенів рубрикації розміщуються один під одним: назви розділів – на першому рівні, підрозділів – на другому з відступом вправо на три-п'ять знаків, пунктів – на третьому.

Усі заголовки пишуться з великої літери або великими літерами, крапка після них не ставиться. Останнє слово кожного заголовка з'єднується з номером сторінки рядком крапок (.....). Заголовки, які займають 2 і більше рядки, розташовуються стовпчиком, тобто так, щоб їх номери були добре помітні. Текст заголовку не бажано розміщувати під / над номером рубрики або сторінки:

- 1.1 Відображення у фразеології англійської мови
етнопсихологічних особливостей соціуму9

Рубрикація поєднується із нумерацією¹ за допомогою арабських цифр, іноді – літер.

Зразок оформлення Змісту дипломної роботи магістра::

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	2
ВСТУП	3
1 НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	9
1.1 Відображення в англійській фразеології етнопсихологічних особливостей соціуму	9
1.2 Вплив мови на формування менталітету людини	14
1.3 Відтворення етнічних образів у мовній системі	22
1.4 Проблема співвідношення денотативної та фонової інформації у процесі творення фразеологізмів.....	25
2 ЧИННИКИ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ.....	28
2.1 Основні засоби вираження національно-культурної специфіки у фразеологічній системі англійської мови	28
2.2 Ієрархія знаків фразеологічної системи.....	31
3 ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ В ШКОЛІ	34
3.1 Недоліки сучасних методик викладання фразеологічного матеріалу.....	34
3.2 Система вправ, побудованих на фактах фразеологічної системи	42
3.3 Позаурочні форми роботи з фразеологічним матеріалом	47
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61
Додаток А. Словник одиниць дослідження.....	67
Додаток Б. Вправи для вивчення фразеологічного матеріалу	72

¹ Див. про нумерацію структурних частин роботи «Нумерація».

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ (символів, скорочень, термінів)

Перелік називається відповідно до його змісту. Він включає нестандартизовані умовні позначення, символи, скорочення і терміни, подається в роботі окремим списком після «Змісту» перед «Вступом». Оформлюється двома колонками: в лівій за абеткою наводяться пояснювані одиниці, у правій – їх детальне розшифрування. Наприклад:

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Терміни

ГЗ	–	граматичне значення
ФЗ	–	фразеологічне значення
ФО	–	фразеологічна одиниця

Джерела мовного матеріалу

ВЗ	–	<i>Високий замок</i> , газета
ВК	–	<i>Вечірній Київ</i> , газета
ДУ	–	<i>Демократична Україна</i> , газета
ЛУ	–	<i>Літературна Україна</i> , газета
ПіК	–	<i>Політика і культура</i> , журнал
П-ка	–	<i>Публіка</i> , газета
УМ	–	<i>Україна молода</i> , газета
ФСУМ	–	<i>Фразеологічний словник української мови</i> / уклад. В. М. Білоноженко. Київ : Наук. думка, 1993. 984 с.

Якщо потрібно внести до переліку скорочення (позначення, терміни, символи) іноземною мовою, їх наводять після українських за своєю абеткою.

Одиниці, внесені до переліку, додатково пояснюються в тексті роботи при першому згадуванні. Одиниці, що зустрічаються в тексті не більше двох разів, до переліку не вносяться.

ВСТУП

У вступі подається загальна характеристика роботи, розкривається сутність і стан наукової проблеми та її значущість, підстави і вихідні дані для розроблення теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження. Вступ складає приблизно 5 % тексту рукопису.

Ця частина роботи не лише орієнтує читача у подальшому розкритті теми, але й містить важливі класифікаційні характеристики роботи, серед них:

Актуальність теми

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Мета і завдання, які необхідно розв'язати для досягнення означеної мети

Об'єкт і предмет дослідження

Матеріал дослідження, його джерельна база, спосіб відбору

Методи дослідження, методологічна основа

Гіпотеза

Наукова новизна

Теоретичне значення одержаних результатів

Практичне значення одержаних результатів

Апробація результатів дослідження

Структура роботи

Наявність окремих елементів у Вступі до наукової роботи певного жанру відбиває таблиця.

Елементи вступу
(обов'язкові позначені +)

Елемент вступу:	Жанр наукової роботи		
	Реферат	Курсова робота	Дипломна робота магістра
Актуальність теми	+	+	+
Зв'язок з науковими програмами, планами, темами			+
Мета і завдання	+	+	+
Об'єкт і предмет	+	+	+
Матеріал, джерельна база		+	+
Спосіб відбору матеріалу			+
Методи дослідження		+	+ (вказавши, що зроблено за допомогою кожного методу)
Методологічна основа			+
Гіпотеза			+ (за необхідності)
Наукова новизна			+
Теоретичне значення одержаних результатів			+
Практичне значення одержаних результатів		+	+
Апробація результатів дослідження		+ (якщо була)	+
Структура роботи	+	+	+

Актуальність теми

У Вступі розкривають значення обраної теми у розвитку відповідної галузі науки, висвітлюють *стан розробки (вивчення) проблеми* шляхом критичного аналізу її відомих розв'язань. Для цього роблять *короткий огляд наукової літератури*, присвяченої проблемі: опис основних джерел, напрямків і підходів, виділення суттєвих, вагомих моментів, відзначення індивідуального внеску провідних учених у розробку цієї проблеми. За-

значають розв'язані або частково розв'язані завдання, формулюють дискусійні питання, підкреслюють розбіжності в їх інтерпретації. Все це має привести до висновку, що тема не досліджена, або досліджена частково, або досліджена не в тому аспекті. Вона потребує подальшої розробки, тобто є **актуальною**¹. Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами

У дипломній роботі магістра важливо показати зв'язок роботи з науковими програмами, галузевими та/або державними планами і темами організації, де виконується робота, наприклад:

- ✓ **Зв'язок з науковими програмами, планами, темами.** Дослідження виконане в межах науково-дослідної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка і безпосередньо пов'язане з науковою темою кафедри слов'янської філології та загального мовознавства “Актуальні проблеми слов'янського та загального мовознавства і літературознавства”.

Мета і завдання

Мета – це той кінцевий результат, якого хоче досягти виконавець наукової роботи: довести щось, розробити, обґрунтувати, виявити, перевірити, уточнити. Це конструктивний принцип, що організує весь її текст у єдине ціле, головний напрямок розв'язання проблеми.

Мета зумовлює відбір матеріалу, аспекти його дослідження, характер розташування. Для формулювання мети використовується мовна конструкція:

¹ У «Вступі» не роблять повного огляду літератури з теми: детальну характеристику стану вивчення досліджуваної проблеми подають у теоретичному розділі.

Неозначена форма дієслова

розкрити, виявити, з'ясувати, дослідити, довести, пояснити, описати, розробити, узагальнити, систематизувати, вивчити ...¹

+

іменник у знахідному відмінку, що називає об'єкт дії

специфіку, закономірність, проблему, явище, функції, модель, факти, елементи, сутність, типологію, систему ...

+

іменник(-и) у родовому відмінку, що конкретизує(-ють) об'єкт

сполучуваності, розвитку, форм, варіювання ...

Наприклад:

- ✓ **Мета** роботи – розкрити специфіку сполучуваності іменників.
- ✓ **Мета** роботи – розробити моделі сприйняття смислу тексту.

Безумовною вимогою до тексту наукової роботи є його відповідність сформульованій меті.

Мета досягається покроково в процесі послідовного вирішення окремих **завдань**. Їх формулювання має бути обґрунтоване логікою дослідження і практичною необхідністю на шляху до поставленої мети. Завдання окреслюють коло теоретичних пошуків і практичних дій дослідника, які допоможуть отримати запланований результат (тобто досягти мети).

Зазвичай, 4-5 завдань уточнюють, що *треба зробити* для досягнення мети. Для їх формулювання необхідно глибоко вивчити наукову проблему, з'ясувати *відоме, дискусійне* і те, що *потребує подальшого дослідження* (що маю зробити я?). З останнього випливають завдання роботи. Заголовки розділів і підрозділів народжуються саме з формулювання відповідних завдань, а інформація про їх розв'язання складає зміст цих розділів і підрозділів.

¹ Мета не формулюється як *Дослідження..., Вивчення..., З'ясування...,* оскільки ці слова вказують на засіб досягнення мети, а не на саму мету.

Об'єкт і предмет

Обов'язкові елементи Вступу. **Об'єкт** – це процес або явище, яке викликає (породжує) проблемну ситуацію й обране для вивчення. **Предмет** знаходиться в межах об'єкта й набуває в ньому пояснення. Це найбільш важливі з теоретичної чи практичної точки зору властивості об'єкта, які підлягають вивченню за допомогою певних методів.

Об'єкт і предмет співвідносяться між собою як загальне і часткове: в об'єкті виділяється та його частина, яка становить предмет дослідження¹. Саме предмету приділяє основну увагу науковець, саме предмет визначає тему роботи, з предмета випливають його мета та завдання.

Так, якщо об'єктом дослідження є певна система, то предметом може слугувати структура, окремі елементи системи, закономірності взаємодії елементів, особливості функціонування та розвитку цієї системи, чинники впливу на її стан або наслідки зміни стану тощо.

Наприклад:

- ✓ **Об'єктом** дослідження є фразеологічний склад сучасної української мови, **предметом** – фразеологічні одиниці, що мають структуру словосполучення.
- ✓ **Об'єкт** дипломного дослідження – політичний дискурс України, **предмет** – однослівні мовні одиниці, які називають учасників політичного процесу і зафіксовані на сторінках електронного видання «Українська правда».
- ✓ **Об'єкт** дослідження – формування професійного мислення студентів педагогічних спеціальностей. **Предмет** дослідження – розвиток творчого професійного мислення майбутніх учителів засобами активних методів навчання.

Матеріал дослідження, його джерельна база, спосіб відбору

У Вступі вказується також, на якому конкретному **матеріалі** виконана робота, з'ясовується його характер, наприклад:

- ✓ Дослідження проводиться **на матеріалі** фразеологічних одиниць.
- ✓ В основі дослідження – **експериментальний матеріал...**

¹ В одному об'єкті залежно від мети можна виділити декілька предметів дослідження.

- ✓ **Матеріал дослідження** – речення з іменним присудком.
- ✓ **Матеріалом дослідження** є форми минулого часу.
- ✓ Як **матеріал** обрано фразеологічні звороти.
- ✓ В роботі досліджуються дієслова доконаного виду.

Потрібно вказати і **джерела матеріалу**. Джерелами матеріалу філологічного дослідження можуть бути:

- нормативно-правові та нормативно-законодавчі документи;
- навчальні плани та програми;
- результати анкетування або опитування;
- словники і довідники;
- тексти усної чи друкованої реклами;
- матеріали періодичної преси;
- художні, публіцистичні, наукові та інші твори. Залежно від теми це може бути один твір якогось письменника, декілька творів одного автора, декілька творів різних авторів, твори різних жанрів чи стилів.

Джерела матеріалу дослідження описують, наприклад, такими фразами:

- ✓ **Джерельна база** роботи – прозова творчість...
- ✓ **Джерелами** мовного матеріалу є тлумачні словники (тексти творів...).
- ✓ Основним **джерелом матеріалу** дослідження є фразеологічний словник.
- ✓ Основними **джерелами** досліджуваного **матеріалу** є тексти творів...
- ✓ Єдине **джерело матеріалу** – роман...
- ✓ Ми використовували декілька **джерел матеріалу**: тексти сучасної художньої прози, експериментальні дані, ...
- ✓ Порівняльний характер роботи зумовив звернення до двох основних **джерел матеріалу**: українських і англійських текстів...

У деяких роботах необхідно вказати ще й **спосіб відбору матеріалу**.
Наприклад:

- ✓ Матеріал виписувався шляхом суцільної вибірки.
- ✓ В основі вибірки одиниць – тематичний (формальний, формально-семантичний, комунікативний) принцип.

Гіпотеза

Складовим елементом вступу до деяких дипломних робіт є **гіпотеза** – припущення щодо можливих основних результатів дослідження, зроблене на основі аналізу наукових джерел та з урахуванням власних спостережень та умовисновків. Правильно сформульована гіпотеза дозволяє обрати адекватні методи дослідження.

Висунення гіпотези – це певне моделювання очікуваних результатів. Наприклад, якщо виконавцеві роботи відомі особливості оперативної пам'яті другокласників та семикласників, то він може висловити припущення щодо оперативної пам'яті учнів п'ятого класу. Гіпотеза формулюється як теза, наприклад:

- ✓ **Гіпотеза дослідження:** Існує зв'язок між обсягом оперативної пам'яті та успішністю учня.
- ✓ У роботі ми спробуємо підтвердити таку **гіпотезу:** Ставлення батьків до трудового виховання визначає рівень потреби молодшого школяра у праці.

Результатом роботи є підтвердження або ж не підтвердження гіпотези. Підтверджена гіпотеза свідчить, що теоретичний аналіз проблеми зроблений правильно. Водночас дослідження, зазвичай, висвітлює і такі деталі проблеми, які не були передбачені гіпотезою. Аналіз цих деталей є необхідною частиною роботи, він дозволяє дійти цікавих висновків і сформулювати нові гіпотези.

Непідтверджена або частково підтверджена гіпотеза – теж позитивний результат дослідження, який дозволяє побудувати нову модель явища, що вивчається, висунути нові гіпотези, які, можливо, дадуть остаточні відповіді на запитання.

Методи дослідження, методологічна основа

Від специфіки об'єкта і мети роботи залежить вибір певних **методів** дослідження. Це спеціальні дії, спрямовані на досягнення поставленої мети, своєрідні інструменти, якими користується виконавець роботи. Неправильно вибрані методи можуть призвести до помилкових результатів і висновків, і навпаки: правильно підібрані методи підвищують ефективність дослідження. Методи мають бути надійними, простими,

якісними та доступними у застосуванні. Перераховують їх коротко та конкретно, визначаючи, що саме досліджувалось тим чи іншим методом.

Існують методи теоретичного пізнання і методи емпіричного пізнання.

Серед методів теоретичного пізнання є так звані загальнонаукові, ними послуговуються майже в усіх галузях науки: *аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування, системний метод* тощо.

Зокрема, у філологічних дослідженнях дуже популярний **аналіз**:

- *порівняльний* – зіставлення двох і більше об'єктів (мовних одиниць, образів, сюжетів) та виявлення у них спільних і відмінних ознак;
- *системний* – розгляд предмета дослідження в усіх його внутрішніх і зовнішніх зв'язках;
- *проблемний* – вивчення розбіжних підходів до розв'язання наукової проблеми;
- *аспектний* – дослідження матеріалу під певним конкретним кутом зору, крізь призму теорії чи ідеї, якогось учення;
- *критичний* – виявлення сильних і слабких сторін досліджуваного матеріалу;
- *контекстологічний* – аналіз одиниць у контексті, тобто оточенні;
- *словотвірний*;
- *соціолінгвістичний*;
- *структурно-семантичний*;
- *стилістичний*;
- *компонентний*;
- *концептуальний* та ін.

Аналіз, зазвичай, поєднується з подальшим **синтезом** отриманих результатів: предмет вивчається в цілісності, єдності та взаємозв'язку його частин.

У мовознавчих роботах використовуються й інші методи: *дистрибутивний, трансформації, міжмовної і фразеологічної аплікації (накладання), транслятологічний (перекладу)* тощо.

Літературознавці обирають *біографічний метод* – вивчення літератури на підставі виявлення її зв'язку з біографією письменника; *культурологічний* – дослідження літературних явищ невід'ємно від інших явищ культури; *психоаналітичний* – вивчення психології творчості як засобу саморе-

алізації митця. Відомі також *історико-генетичний, історико-функціональний, порівняльно-типологічний, естетичний* та багато інших методів.

Найважливіші методи емпіричного пізнання:

- *спостереження і самоспостереження* – систематичне цілеспрямоване вивчення об'єкта з певною визначеною метою;
- *експеримент* – активне цілеспрямоване вивчення об'єкта у визначених умовах (природних або ж створених штучно), необхідних для виявлення певних властивостей;
- *опитування* (бесіда, інтерв'ю, анкетування) – отримання інформації про різні аспекти й факти життя зі слів опитуваних;
- *тестування* – спеціалізований метод дослідження, що має на меті кількісні та якісні характеристики властивостей, процесів і станів людини;
- *вивчення досвіду роботи* – спостереження, спрямоване на професійну діяльність вчителя, викладача, методиста;
- *описовий* – це виявлення певних одиниць, їх особливостей та функцій тощо¹.

Педагогіка, наприклад, використовує такі методи, як спостереження за об'єктом, опис і аналіз дій об'єкта або процесу, аналіз і систематизація результатів, експеримент. У соціології та психології, де об'єктом вивчення є людина і людська спільнота, використовуються методи інтерв'ювання, анкетування, опитування. Зазначені методи використовуються і в мовознавстві, методиці навчання мови (літератури), літературознавстві.

Методи у «Вступі» не просто називають, а ще й коротко і змістовно вказують, для чого вони використовувались.

- ✓ Для досягнення мети й вирішення поставлених завдань використано такі **методи**: *загальнонаукові* (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння), що стало основою для з'ясування ступеня наукової розробки проблеми, розкриття особливостей навчання іноземних мов молодших школярів, систематизації думок учених, педагогів про порушену проблему; *історичні* (хронологічний, історико-типологічний, логіко-історичний), які дали змогу висвітлити

¹ Метод опису не відповідає на питання, коли / чому / як виникла одиниця / функція / характеристика, а просто констатує їх наявність.

проблему дослідження в динаміці й у хронологічній послідовності; *порівняльно-зіставні*, які орієнтовано на порівняння навчання іноземних мов у початковій школі України та інших країн, визначення шляхів використання узагальненого досвіду в сучасній вітчизняній початковій школі.

- ✓ За допомогою **методу опитування**, створивши власну систему запитань, ми отримали необхідну для дослідження інформацію.

Окрім методів, іноді називають *прийоми*, яким послуговувався дослідник: *класифікації, систематизації, якісного аналізу* (визначення рівнів, відсоткових співвідношень), *математико-статистичної обробки даних* (підрахунок одиниць, фактів уживання, перетворення тощо).

У дипломній роботі магістра визначають ще й **методологічну основу** – загальні принципові вихідні положення роботи, її філософські засади, приміром:

- ✓ **Методологічна основа** роботи – діалектичний підхід до мови як цілісної системи, що перебуває в постійній динаміці.
- ✓ **Методологічною основою** роботи є відомий принцип діалектики – принцип системності (або) розуміння мови як суспільного явища (або) положення про зв'язок мови і мислення (або) положення про співвідношення форми та змісту мовних одиниць тощо.

Саме методологічна основа вказує на світоглядні засади науковця та зумовлює добір арсеналу методів, які відповідають суті предмета дослідження і його завданням.

Наукова новизна

Притаманна дипломній роботі магістра. Це нові наукові положення або умовисновки, запропоновані автором особисто. Описуючи наукову новизну одержаних результатів, варто не лише показати відмінність свого доробку від відомого раніше, але й визначити ступінь новизни: *вперше описані, удосконалені, систематизовані, узагальнені, конкретизовані, науково обґрунтовані, встановлені принципи, визначені умови, дістали подальшого розвитку, зроблена спроба комплексного дослідження* тощо. Наприклад:

- ✓ **Наукова новизна** дипломної роботи магістра полягає у тому, що в ній уперше здійснений системний (цілісний, поглиблений) ана-

ліз (чого) / отримало визначення (що) / проаналізовані та класифіковані (що) / проведений комплексний аналіз (чого) / уточнена і розширена класифікація типів (яка) / визначені потенційні можливості курсів (яких) / конкретизована сутність поняття (якого) / з'ясовані взаємозв'язок і взаємозалежність понять (яких) / розкриті джерела та шляхи формування (чого) / введений до наукового обігу значний за обсягом (який) матеріал / доведена залежність між ... / досліджена поведінка / розроблена нова система... тощо.

Сформульоване наукове положення має читатися і сприйматися легко та однозначно, без нагромодження дрібних деталей, уточнень, які затемнюють його сутність. За своїм характером це не анотація, в якій лише констатується, що зроблено те й те, а сутності та новизни виявити неможливо.

Теоретичне значення одержаних результатів

Зазначаючи теоретичне значення одержаних результатів, повідомляють, як вони розвивають певну наукову теорію, яким може бути їх наукове використання. Наприклад:

- ✓ **Теоретичне значення одержаних результатів** полягає у подальшому розвитку теорії (якої) / вбачається у тому, що вони можуть бути використані у розвідках, присвячених розробці загальних питань (чого) / вбачаємо в тому, що вони можуть бути використані для подальшого... .

Практичне значення одержаних результатів

Висвітлення практичного значення виглядає як інформація про практичне застосування (де використані результати, в яких формах) або рекомендації щодо практичного застосування (де можуть бути використані результати, яким чином), наприклад:

- ✓ **Практичне значення одержаних результатів** полягає у тому, що результати роботи можуть бути використані при викладанні курсів англійської, української мов, перекладознавства.

- ✓ **Практичне значення одержаних результатів** полягає в розширенні емпіричної бази української діалектології. Результати можуть бути використані для укладання діалектних словників, Лексичного атласу української мови.

Якщо роботу виконують майбутні вчителі, варто вказати на можливість використання матеріалів або результатів дослідження на уроках з певного предмета, теми, на факультативних заняттях, на позаурочних заходах (вікторинах, олімпіадах, конкурсах) тощо.

Апробація результатів дослідження

У цій частині Вступу наводять відомості про участь автора в конференціях, колоквиумах, наукових семінарах, конкурсах, олімпіадах; публікації в наукових виданнях; використання матеріалів дослідження на практиках. Наприклад:

- ✓ **Апробація результатів дослідження.** Основні спостереження і результати викладені в наукових доповідях і повідомленнях на студентських наукових конференціях (Кам'янець-Подільський, 2019; Ужгород, 2020), на засіданні кафедри української літератури та компаративістики і на теоретичному семінарі магістрантів (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022).
- ✓ Результати дослідження пройшли таку **апробацію**: обговорювались на міжнародній науковій конференції «Мова і культура» (Київ, 2021), всеукраїнському науковому симпозиумі «Тарас Шевченко і українська культура XXI століття» (Кам'янець-Подільський, 2022), студентській науковій конференції (2022), засіданні кафедри слов'янської філології та загального мовознавства Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2023).

Якщо виконавець роботи має наукові **публікації**, про це також повідомляють:

- ✓ З теми роботи опублікована 1 стаття: Тимчук О. Твори Тараса Шевченка в шкільному курсі української літератури. *Шевченко і Поділля* : зб. наук. праць. Хмельницький : Освіта, 2021. С. 23–26.

Структура роботи

Завершує Вступ короткий опис **структури роботи**, тобто перелік її складових частин (кількість розділів, джерел у списку літератури, додатків) у відповідній послідовності, наприклад:

- ✓ Логіка дослідження зумовила **структуру** курсової роботи, яка включає вступ, ... розділи, висновки, список використаних джерел із ... найменувань, ... додатки. Загальний обсяг роботи – ... сторінок.
- ✓ **Структура роботи.** Дипломна робота обсягом 78 аркушів складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із ... найменувань та двох додатків.

Рекомендований обсяг Вступу до курсової роботи – до 3 сторінок, дипломної роботи магістра – до 5 сторінок.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Так умовно називається найбільша і найвагоміша частина дослідження, хоча подібна назва не фігурує ані у «Змісті», ані в тексті.

Основна частина складається з двох-трьох розділів, що поділяються на підрозділи, пункти, підпункти, абзаци. Будь-який підрозділ, пункт і підпункт повинен містити закінчену інформацію.

Абзац – найменший елемент рубрикації роботи – може складатись із декількох речень або одного речення, що розкриває одну мікротему. Абзац розпочинається відступом вправо на початку першого рядка; перехід до нового абзацу – це перехід до нової думки.

Зміст розділів має відповідати темі дипломної роботи та повністю її розкривати.

Текст кожного розділу розпочинається з нової сторінки.

На початку розділу, зазвичай, робиться невеликий, у декілька речень, вступ, що націлює на сприйняття наступної інформації. Тут компактно аналізуються джерела (точки зору) з конкретного питання, якому присвячений розділ. Наприкінці розділу формулюються висновки¹ – стислий виклад наукових і практичних результатів, отриманих у цьому розділі.

¹ Окремо виділяти їх не обов'язково – можна просто завершити розділ кількома узагальнюючими реченнями.

У розділах розглядають і розв'язують накреслені завдання дослідження, описують його методику, аналізують отримані результати, формулюють методичні рекомендації. Розділи основної частини містять:

- огляд літератури за темою і вибір напрямків дослідження;
- виклад загальної методики і основних методів;
- відомості про проведені теоретичні і/або експериментальні розвідки;
- аналіз і узагальнення результатів.

В першому розділі виконавець, зазвичай, окреслює основні етапи розвитку наукової думки за своєю проблемою, аналізує існуючі погляди на предмет дослідження, визначає нерозв'язані аспекти проблеми, обґрунтовує свій власний підхід до матеріалу і своє місце у розв'язанні проблеми, тобто висвітлює *теоретичні засади дослідження*. Бажано закінчити цей розділ коротким резюме щодо необхідності проведення свого дослідження. Обсяг теоретичного розділу – не більше 20 % обсягу основної частини роботи.

У наступних розділах:

- розробляється загальна методика дослідження;
- детально аналізується обраний матеріал, проводиться його класифікація на основі виявлених суттєвих ознак;
- описуються методика проведення і результати експериментів;
- викладаються результати власних досліджень, висвітлюється те нове, що внесено до розробки проблеми;
- оцінюється повнота розв'язання завдань, достовірність отриманих результатів (характеристик, параметрів);
- порівнюються власні здобутки з аналогічними результатами вітчизняних і зарубіжних робіт;
- обґрунтовується необхідність подальших досліджень.

Дипломна робота майбутнього вчителя має включати інформацію про практичне застосування одержаних результатів у викладанні шкільного курсу мови (літератури) або у вихованні учнів.

ВИСНОВКИ

Формулювання висновків є одним із завершальних етапів наукового дослідження. Як і «Вступ», це найважливіша частина роботи, адже вона відображає результативність та якість наукового опрацювання проблеми, є формою синтезу наукової інформації, накопиченої у попередніх частинах. Це своєрідний епілог роботи – послідовний, логічно стрункий виклад отриманих результатів у їх співвідношенні з метою та конкретними завданнями, визначеними у «Вступі». Саме тут міститься так зване «нове» знання, що виводиться з базового, вихідного.

Нове знання не можна підмінити механічним поєднанням висновків, зроблених наприкінці розділів, – воно більш узагальнене, вільне від дургорядних подробиць.

За стилем «Висновки» мають бути чіткими, логічними, доказовими, переконливими. Вони можуть будуватись як послідовність пронумерованих тез, або набір невеликих абзаців, або суцільний текст, де інформація подається описово. Часто Висновки розпочинаються фразами:

- ✓ В результаті проведеного дослідження ми дійшли наступних висновків.
- ✓ Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

У перших пунктах висновків коротко оцінюють стан питання, далі послідовно розкривають методи розв'язання означеної в роботі проблеми, наголошують на якісних і кількісних показниках власних результатів, дають їм наукову, практичну та соціальну оцінку, викладають рекомендації щодо їх практичного використання. Якщо у Вступі присутня гіпотеза, то у висновках необхідно обов'язково підтвердити чи спростувати її.

Завершуючи Висновки, вказують шляхи подальшого дослідження проблеми, ті її аспекти, які залишились недослідженими або малодослідженими.

У Висновках не має бути цитат із чужих робіт, ілюстративних прикладів, оскільки тут лише узагальнюється інформація, про яку розгорнуто (з цитатами і прикладами) йшлося в розділах; висновки не повинні містити інформації, яка не обґрунтовувалася в роботі; у написанні висновків не допускається звичайна компіляція, тобто використання незмінених речень або цілих абзаців з основної частини роботи.

Доречні узагальнюючі таблиці, схеми, графіки, діаграми тощо.

Рекомендований обсяг Висновків до курсової роботи – 1-2 стор., до дипломної – 3 і більше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Список використаних джерел¹ відображає роботу автора зі збору та аналізу літератури, дозволяє зробити висновок про ступінь ґрунтовності виконаного дослідження. Він охоплює документи, використані під час написання наукової роботи². Тому зміст і форма списку вимагають пильної уваги.

Кількість джерел у списку не обмежується і залежить від теми й завдань роботи. Однак занадто короткий список може свідчити про верхоглядство виконавця, а надмірна кількість джерел – про компілятивний характер роботи. Оптимальну кількість можна визначити через зіставлення з обсягом роботи. Вважається, що на одну сторінку тексту має припадати одне джерело. Отже, кількість джерел дорівнює обсягу роботи $\pm 10\%$. Не варто обмежуватися лише цитованою у тексті роботи літературою. До списку можна подавати до 15 % матеріалів з обраної проблеми, на яких немає посилань у роботі, але які автор прочитав, переглянув, проаналізував під час підготовки роботи. Бажано виявляти джерела якомога повніше, враховувати останні публікації, пам'ятаючи, що бібліографічний список – це не лише підсумок вивчення проблеми, але й передумова подальших наукових досліджень.

¹ Можлива назва: *Список використаних джерел і літератури.*

² Пошук необхідної літератури починається з бібліотечних каталогів, у т. ч. електронних, та картотек. У першу чергу варто звернутися до бібліотеки університету, кафедри, на якій пишеться робота, міста. Значно розширити коло джерел з обраної теми роботи допоможуть електронні каталоги провідних бібліотек України та зарубіжжя. Допомогу в пошуку літератури нададуть також довідкові видання, бібліографічні покажчики, реферативні журнали.

Список може складатися з декількох частин – основної та додаткових.

До *основного списку* входять:

- офіційні документи, які публікуються від імені державних або громадських організацій, установ, відомств і свідчать про актуальність досліджуваної теми;
- основні праці провідних спеціалістів у певній галузі, що відбивають усі точки зору на розв'язання проблеми;
- публікації автора роботи з теми дослідження;
- основні праці наукового керівника.

При виконанні курсової та дипломної роботи слід опиратися передусім на наукову літературу. **Науковим** вважається видання, що містить результати теоретичних та/або експериментальних досліджень, а також спеціально підготовлені до публікації пам'ятки культури й історичні документи. Види наукових видань:

- *монографія* – книжкове видання, що містить повне й всебічне дослідження однієї проблеми або теми та належить одному або кільком авторам;
- *автореферат дисертації* – брошура, що містить складений автором реферат проведеного ним дослідження, яке подається на здобуття наукового ступеня;
- *препринт* – видання, що містить матеріали попереднього характеру, опубліковані до друку основного видання;
- *збірник наукових праць* – дослідницькі матеріали наукових організацій, навчальних закладів або спілок;
- *матеріали наукової конференції* – неперіодичний збірник, що містить підсумки наукової конференції – програму, доповіді, рекомендації, рішення;
- *тези доповідей (повідомлень) наукової конференції* – неперіодичний збірник, що містить опубліковані до початку конференції матеріали попереднього характеру: анотації, реферати доповідей та/або повідомлень.

Не бажано вносити до загального списку **навчальні** видання – підручники, методичні посібники, а також **науково-популярні** джерела. Винятком є наукові роботи власне методичного характеру (наприклад, з

методики навчання мови), де такі джерела досліджуються, наводяться як ілюстрації тощо.

Енциклопедії, словники, довідники, художні та інші твори, з яких добрався ілюстративний матеріал, газети, журнали можуть виокремлюватись у додаткові алфавітні списки після основного списку. Їх назви:

- ✓ **Словники та довідники**
- ✓ **Довідкова література**
- ✓ **Джерела (мовного, літературного, фактологічного) матеріалу дослідження**

Подібні списки укладаються лише за умови, що джерел багато. Якщо ж опрацьовані 2–3 джерела, то вони включаються до загального списку.

Нумерація джерел у додатковому списку є продовженням попередньої.

Список складається з окремих позицій – самостійних бібліографічних описів, оформлених за єдиними правилами.

Бібліографічний опис джерела складають безпосередньо за друкованим твором або виписують з каталогів і бібліографічних покажчиків¹ повністю, без пропусків будь-яких елементів, скорочення назв творів тощо.

Джерела описуються *тією мовою, якою вони створені*. Спочатку подаються праці, написані мовами з кириличною графікою, а потім – з латинською графікою.

Правила укладання і приклади бібліографічного опису – в *Додатку Б*.

Інтернет-джерела розміщуються в основному або додатковому списках залежно від їх змісту за алфавітом прізвищ авторів або назв.

Список формується одним із таких **способів**:

- у порядку появи посилань у тексті;
- в алфавітному порядку;
- у хронологічному порядку.

¹ Зазвичай, повний опис подається на звороті титульної сторінки перед анотацією або на передостанній сторінці книги. Якщо джерело видане багато років тому, то бібліографічний опис може не відповідати сучасним вимогам і має бути адаптований до них.

Розміщуючи джерела **в порядку посилань**, науковець дотримується лише послідовності перших згадувань або цитувань того чи того джерела в тексті роботи. Подібне впорядкування списку виправдане для великих наукових праць (наприклад, монографій) або ж пристатейних списків у збірниках праць багатьох авторів.

Алфавітний – найпростіший спосіб розташування позицій у списку. Джерела впорядковуються за алфавітом прізвищ авторів або назв – якщо описи розпочинаються з назв. Загальний принцип укладання – «слово за словом», тобто записи розміщуються:

- а) за алфавітом других літер (слів), якщо співпадають перші літери (слова);
- б) за алфавітом заголовків, якщо є декілька праць одного автора;
- в) за алфавітом ініціалів, якщо автори з однаковими прізвищами;
- г) за алфавітом прізвищ співавторів, коли декілька робіт одного автора написані у співавторстві з іншими вченими.

Алфавітно-цифровий спосіб упорядкування бібліографічного списку потребує, крім того, нумерації позицій арабськими цифрами. Він обирається у разі використання в тексті роботи внутрішньотекстових посилань.

Хронологічний спосіб вимагає розміщення позицій за хронологією публікування або за датами написання творів: наприклад, спочатку описуються найдавніші, а потім – сучасні та найновіші праці. Алфавітний принцип зберігається лише у тих фрагментах списку, які містять роботи одного року видання (написання).

ДОДАТКИ

Додатки не є обов'язковою частиною роботи. У додатки виносяться допоміжні матеріали, необхідні для повноти сприйняття її основного тексту. Це можуть бути описи громіздких методик; таблиці, що підсумовують і систематизують експериментальні дані; дитячі твори; малюнки; фотографії; статистичні розрахунки; алгоритми; інструкції та методики, розроблені в процесі виконання роботи; анкети опитувань чи інших за-

стосованих видів емпіричних досліджень; лексичні, фразеологічні, термінологічні та інші словники; методичні розробки уроків, факультативних занять, виховних заходів; досліджений фактичний матеріал (газетні статті, радіо- чи телематеріали, дані рейтингових агентств тощо); інші дані та матеріали.

Додатки оформлюють як продовження роботи на її наступних сторінках (нумерація сторінок при цьому зберігається) або у вигляді окремої книжки, і розміщують у порядку появи посилань на них у тексті – ось таких, наприклад:

- ✓ Результати експериментального дослідження згруповані у таблиці (див. Додаток А).

Кожен додаток розпочинається з нової сторінки. Посередині рядка з великої літери пишеться слово «Додаток» і велика літера української абетки, що його позначає (окрім літер **Г, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь**). Назва додатка друкується нижче з великої літери, симетрично до тексту сторінки, наприклад:

Додаток А СЛОВНИК АВТОРСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Один додаток позначається як «Додаток».

Текст додатка за необхідності може бути поділений на розділи і підрозділи, які нумеруються в межах додатка. Номери розділів і підрозділів складаються з літери й цифри, розділених крапкою, наприклад: **А.2** – другий розділ додатка А; **В.3.1** – 1-й підрозділ 3-го розділу додатка В.

Ілюстрації, таблиці та діаграми нумерують у межах кожного додатка, починаючи з літери, що позначає додаток, наприклад: Рис. Д.1.2 – другий рисунок першого розділу додатка Д.

При оформленні додатків окремою книгою на титульному аркуші, який повністю повторює титульний аркуш основного тексту, після назви роботи великими літерами друкується слово ДОДАТКИ.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні структурні частини реферату, курсової роботи, дипломної роботи магістра.
2. Що таке титульний аркуш роботи? Яка інформація на ньому подається залежно від жанру дослідження?

3. *Що таке Зміст? Яку інформацію можна отримати зі Змісту?*
4. *Як оформлюється Зміст?*
5. *Як співвідносяться винесені у Зміст назви з тими, що зазначені в основному тексті роботи?*
6. *Як розміщуються у Змісті заголовки однакових ступенів рубрикації?*
7. *Як у Змісті нумеруються рубрики?*
8. *Яку роль відіграє в тексті роботи Перелік умовних скорочень (позначень, символів)?*
9. *Назвіть основні елементи Вступу до реферату.*
10. *З чого складається Вступ до курсової роботи?*
11. *Назвіть елементи Вступу до дипломної роботи магістра.*
12. *Що таке актуальність теми дослідження? Як її визначають і представляють?*
13. *Що таке мета дослідження? Як визначають у Вступі мету і завдання роботи?*
14. *Що таке об'єкт і предмет дослідження? Як вони співвідносяться між собою?*
15. *Як описується у Вступі матеріал дослідження, його джерельна база і спосіб відбору?*
16. *Що таке гіпотеза? З якою метою вона формулюється?*
17. *Що таке метод? Які методи наукового дослідження ви знаєте?*
18. *В чому полягає різниця між методами теоретичного і методами емпіричного дослідження?*
19. *Назвіть основні методи теоретичного дослідження.*
20. *Назвіть основні методи емпіричного дослідження.*
21. *Що таке методологічна основа дослідження?*
22. *Охарактеризуйте поняття «наукова новизна дослідження».*
23. *Що таке теоретичне значення одержаних результатів і як його окреслюють?*
24. *Що таке практичне значення одержаних результатів і як його окреслюють?*
25. *Що таке апробація результатів дослідження? В яких формах вона відбувається?*
26. *Як описується у Вступі структура роботи?*
27. *З чого складається Основна частина роботи?*
28. *Яка типова структура розділу?*
29. *Яким, зазвичай, буває перший розділ основної частини? Який його обсяг?*

30. Що описується у другому, третьому розділах?
31. Розкажіть про Висновки як важливу частину наукової роботи. Чого не містять Висновки?
32. Які джерела вносяться до Списку використаних джерел? Скільки їх має бути?
33. Що таке бібліографічний опис (Додаток Б)?
34. Назвіть елементи бібліографічного опису книжки (Додаток Б).
35. Назвіть елементи бібліографічного опису статті з газети, журналу (Додаток Б).
36. Назвіть елементи бібліографічного опису статті зі збірника (Додаток Б).
37. Назвіть елементи бібліографічного опису дисертації, автореферату дисертації (Додаток Б).
38. Назвіть елементи бібліографічного опису електронного джерела (Додаток Б).
39. Якими способами можна укласти Список використаних джерел?
40. Що таке наукове видання? Чим воно відрізняється від інших видів видань?
41. За яких умов робляться Додатки до роботи? Яку інформацію виносять у Додатки? Як вони позначаються?

Теми рефератів і доповідей

- Роль «Вступу» в структурі наукової роботи.
- Проблема, тема, завдання наукового дослідження.
- Вимоги, що висувають до вибору теми.
- Поняття наукового методу, його основні ознаки.
- Методи наукового пізнання: загальнонаукові, спеціальні.
- Поняття про методологію наукового дослідження.
- Роль гіпотези у філологічному дослідженні.
- Джерельна база наукового дослідження.
- Роль «Висновків» у структурі наукової роботи. Способи укладання висновків.
- Види апробації результатів дослідження.
- Популяризація наукових здобутків студента на уроках і позаурочних заходах з іноземної мови (зарубіжної літератури).

④ ВИКЛАД ІНФОРМАЦІЇ В НАУКОВІЙ РОБОТІ

МОВА НАУКОВОГО ТВОРУ

Науковий стиль належить до книжних стилів літературної мови. Його призначення – повідомляти результати наукової та дослідницької діяльності, обґрунтовувати гіпотези, доводити істинність теорій, систематизувати знання і передавати їх наступним поколінням.

Науковому стилю притаманні:

- ✓ відповідність нормам літературної мови;
- ✓ попередня підготовленість висловлювання;
- ✓ формально-логічний спосіб викладу матеріалу, пояснення причинно-наслідкових відношень;
- ✓ раціональна оцінність;
- ✓ доказовість і переконливість викладу;
- ✓ точність, лаконічність, повнота висловлювань;
- ✓ монологічний характер тексту;
- ✓ значна кількість термінів і абстрактних слів;
- ✓ специфічні жанри.

Формально-логічний спосіб викладу матеріалу виражається в тому, що кожне положення тексту витікає з попереднього і готує до сприйняття наступного (логічність). Окрім того, науковий стиль не передбачає емоційно-експресивних мовних засобів (формальність) – хоча вони зустрічаються в роботах полемічного характеру, в методичних працях, використовуються для роз'яснення, популяризації наукових знань.

Стилю притаманна стримана *оцінність* переважно раціонального, а не емоційно-експресивного характеру, яка має на меті виявити точку зору автора, зробити її більш зрозумілою і доступною, пояснити думку, привернути увагу адресата.

Доказовість – це логічний вплив на опонента, доведення істинності тези шляхом її аргументації. *Переконливість* – це психологічний вплив на опонента, створення у нього враження, що істинність тези доведена.

Точність мовлення – це добір слів, що точно відповідають тим предметам, явищам, діям, які називають. Передбачає уміння мовця виражати свої думки так, щоб вони однозначно були сприйняті адресатом мовлення. *Лаконічність* – гранично стисле грамотне і інформативне вираження думки. *Повнота* – вичерпна достатність, повнота, необхідна кількість інформації у висловлюванні.

Монологічний характер тексту передбачає усне чи письмове мовлення однієї особи (автора); елементи діалогу притаманні полемічним статтям, науково-популярним і навчально-науковим працям.

Терміном називають слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки. Особливістю терміна є те, що він, на відміну від звичайного слова, не називає поняття; навпаки, поняття «приписується» йому. Термін – це знак, символ наукового поняття, його назва, ім'я.

Абстрактні слова різних частин мови позначають поняття без реального втілення – якості, властивості, стани, дії, почуття тощо.

Науковий стиль притаманний таким *жанрам*, як монографія, наукова стаття, тези, дисертація, анотація, рецензія, лекція, курсова робота, дипломна робота магістра, доповідь та ін.

Особливості наукового стилю зумовлюють відбір мовних засобів, на яких зупинимось далі.

Лексика і фразеологія наукового тексту

Лексичний склад наукового тексту відносно однорідний і замкнений, насичений спеціальною термінологією.

1. Основу тексту складає **загальноживана лексика**, однак вона набуває специфічних рис:

- багатозначні слова реалізують лише одне, зазвичай, – пряме предметне значення;
- практично не використовуються тропи – метафори, гіперболи, уособлення, епітети, перифрази й под. (хоча можливі порівняння);

- деякі слова і словосполучення втрачають понятійне наповнення¹ і вживаються у «службовому» значенні: *увага* (мати на увазі, брати до уваги), *кількість* (у кількості), *форма* (у формі), *шлях* (шляхом) тощо;
- у тексті мало синонімів, тож його обсяг збільшується не за рахунок вживання різних слів, а завдяки частому повторенню тих самих;
- за ступенем стандартизації науковий стиль поступається лише офіційно-діловому, тому для нього характерні клішовані фрази на кшталт: *звернемо увагу на...*, *сутність проблеми зводиться до...*, *зі сказаного раніше випливає ...* і под. (див. Додаток А).

2. Науковому тексту властива **термінологія** – сукупність спеціальних термінів певної галузі знань.

Термін (від лат. *terminus* – «межа, кордон, кінець» або «розмежування») – слово чи словосполучення, що виражає чітко окреслене поняття спеціальної галузі знань і входить до системи назв цієї галузі. Для терміна характерні точність, однозначність, емоційна нейтральність.

Суть поняття, названого терміном, можна з'ясувати через його дефініцію. **Дефініція** – це стисле логічне визначення, у якому наводяться істотні ознаки поняття, окреслюються його межі та зміст, наприклад: *морфема* (гр.) – найменша значуща частина слова (корінь, суфікс, префікс, закінчення), що складається з однієї або кількох фонем.

Отже, наукове поняття позначається терміном, а визначається дефініцією.

Терміни поділяються на **загальнонавчальні** та **вузькоспеціальні**. Загальнонавчальні обслуговують різні галузі науки. Наприклад, *ідея, гіпотеза, процес, формула, аналіз, синтез, структура, дефініція, методика, принцип, закон, банк даних, інформаційно-пошукова система* та ін.

Вузькоспеціальні терміни (номенклатура) притаманні лише конкретній галузі. Наприклад, літературознавча термінологія: *драма, поема, анапест, сюжет, персонаж, лейтмотив*; мовознавча: *фонема, фонологія, афікс, іменник, сполучник, синтаксична структура, лексичне значення, пароніми, діалект, метатеза, парадигма* та ін.

При використанні термінів дотримуються таких правил:

- обсяг термінології не перевищує мінімально необхідного для розкриття теми;

¹ Це явище називають «смысловим спустошенням».

- обирають лише зрозумілі, добре відомі, узвичаєні терміни в їх установленому значенні;
- в одному тексті не змішують різну за походженням та функціями термінологію.

3. Велику роль у науковому тексті відіграють так звані **організатори думки**, або «текст про текст». Це слова, словосполучення і речення, що інформують про те, як побудований текст, якої послідовності викладу дотримується автор.

Організаторами є сполучники, сполучникові слова, прислівники, вставні слова, словосполучення і речення. Залежно від функцій розрізняються:

1) організатори, які здійснюють різні логічні операції (див. *Додаток А.3*): *по-перше, по-друге, насамкінець, у зв'язку з цим, крім того, між тим, однак і под.*

2) організатори, які вказують на ступінь об'єктивності інформації (див. *Додаток А.2*): *безперечно, ймовірно, дійсно, здається, достеменно відомо, безумовно, на нашу думку, є всі підстави стверджувати* та ін.

4. Науковий текст містить і так звані **конкретизатори**, які уточнюють, підсилюють висловлювану думку. Це:

- видільні, обмежувальні, підсилювальні частки (*аж, вже, вже й, власне, десь, ж, ледве не, ледве чи, лиш, лише, майже, мало не, мов, мовби, навіть, навряд чи, наче, немовби, неначе, неначебто, ніби, особливо, приблизно, принаймні, саме, справді, та, таки, тільки, точно, трохи не, уже, хоч би, якраз, хоч, хоча б, ще*);
- прислівники міри і ступеня (*значно, надзвичайно, надто, дуже, багато, зовсім, абсолютно, багато, досить, мало, трохи, кілька, ледь, ледве, удвічі, утричі*);
- форми ступенів порівняння прикметників і прислівників (*більш..., менш..., найбільш..., найменш...*) (див. *Додаток А.4*).

5. У будь-якому науковому тексті є **домінанти** (ключові слова). Це окремі слова і словосполучення, повторювані частіше за інші, які називають предмет або об'єкт дослідження, слугують основним засобом логічного зв'язку між частинами тексту.

Специфічну функцію виконує **наукова фразеологія**.

Перш за все, це **складні терміни** (включають два і більше слів-компонентів): *граматична форма, складносурядне речення, приголосний звук, інтерактивна технологія, графічні норми української мови, мовна професійна компетенція* та ін. За статистикою, понад 70 % термінів у різних терміносистемах – це словосполучення.

Для сучасного наукового стилю мовлення характерна стандартизація, уніфікація, широке вживання сталих словосполучень, трафаретів, застосуванням типових текстів. **Мовні кліше, стандартні звороти та вирази** теж входять до наукової фразеології. Вони використовуються для встановлення логічних зв'язків між частинами висловлювання (організатори думки), реферування тощо, наприклад: *як показав аналіз, на основі отриманих даних, не викликає заперечень... наші експерименти довели... нездоланом відомих способів вирішення проблеми є ... можна виділити декілька підходів до вирішення цієї проблеми ... широке застосування отримали...* та ін. (див. Додаток А.1, Додаток А.2).

У науковій роботі варто **унікати** непотрібних повторів, надмірної деталізації, псевдонауковості, **не вживати**:

- слова і словосполучення, які не несуть смислового навантаження;
- чужомовні слова, які невиправдано ускладнюють текст (особливо якщо вони мають українські відповідники);
- канцеляризми, які надають висловленню казенного відтінку (такі, як *по лінії, у справі, за рахунок, в частині й под.*).

Морфологія

1. У тексті переважають **іменники**, їх майже вчетверо більше, ніж дієслів. Здебільшого це абстрактні слова, зокрема,

- з суфіксами *-ість, -ств(о), -цтв(о), -анн(я), -енн(я), -ізаці(я), -изм, -ізм* та ін. (*проникливість, якість, новаторство, виробництво, питання, бачення, деталізація, футуризм, абстракціонізм*);
- субстантивовані форми середнього роду, здатні передавати узагальнені поняття (*часткове, зовнішнє, внутрішнє, минуле, майбутнє* і под.).

Це пояснюється іменною спрямованістю стилю, для якого головне – назвати й описати явище.

Деякі іменники в науковому контексті набувають форми множини, які не були притаманні їм у загальнолітературній мові. Це, насамперед, речовинні іменники (масла, нафти, мармури, бетони, солі, граніти) і абстраговані іменники (потужності, щільності, включення, зміщення, переміщення тощо).

Найбільш уживані в науковій мові субстантивні іменні словосполучення із залежним іменником у родовому відмінку: *еволюція світогляду, незворотність процесу, спосіб визначення, значення слова*. Це граматичне кліше може поширюватися шляхом послідовного збільшення форм родового відмінка, а також підключення узгоджених визначень на тому чи іншому етапі розповсюдження. Комбінації субстантивних і атрибутивних іменних словосполучень (т. зв. «ланцюжки родових відмінків») є стандартом наукового викладу: *особливості композиції художніх творів; матеріальні ознаки соціального переваги, зміна форм простих числівників, об'єктивні критерії визначення меж процесу і под.*

2. Через іменний характер викладу звужені можливості **дієслова**, обмежені функції граматичних категорій виду, стану, способу, часу, особи і числа. Чільне місце посідають дієслівні форми 3-ї особи однини і множини, 1-ї особи множини, форми недоконаного виду, теперішнього і майбутнього часу (зазвичай, з позачасовим значенням), наприклад:

- ✓ Запозиченням називаємо нове слово іншомовного походження, адаптоване до системи української мови.
- ✓ Звернемось до основних граматичних категорій іменника.

Безособовість виражається переважно предикативними словами *(не) можна, (не) потрібно, (не) слід, (не) варто* у сполученні з інфінітивом, наприклад:

- ✓ Можна довести, що...; Потрібно зазначити, що...; Не варто ігнорувати той факт, що...

Часто використовуються безособові предикативні форми на *-но, -то*, які зосереджують увагу на дії: *помічено, виконано, відкрито*. А зворотні дієслова дозволяють підкреслити об'єкт дії, предмет дослідження: *У статті розглядається...; вивчається...; досліджується...* (див. Додаток А.1).

Оскільки часто вживаються речення з іменним присудком, то відповідно маємо в науковому стилі велику кількість дієслів-зв'язок: *бути, є, називатися, ставати, робитися, здаватися, мати, залишатися, володіти, визнаватися, відрізнятися, характеризуватися, складатися, слугу-*

вати, міститися, полягати, перебувати, визначатися, уявлятися, становити собою, вважатися тощо.

3. Широко вживані **відносні прикметники**, які, на відміну від якісних, можуть точніше виразити достатні й необхідні ознаки понять і тому часто виступають частинами термінологічних виразів (*логічний наголос, монологічне мовлення, граматична категорія*: див. Додаток А.4). Форми ступенів порівняння – переважно аналітичні, що утворюються за допомогою слів *більш/менш, найбільш/найменш, за все/за всіх*:

✓ Більш повний, найбільш придатний.

4. У текстах домінують **прості кількісні числівники**, які без одиниць виміру записуються словами: *п'яти таблиць, на трьох зразках* (неправильно: 5 таблиць, на 3 зразках). Складні кількісні числівники, а також числа, при яких скорочено позначаються одиниці виміру, пишуться цифрами: *24 кг; 7 м; 647 га; 216 л; у 324 групах; на 647 гектарах*. Виняток – словесне оформлення складних числівників, які розпочинають абзац: *Триста двадцять чотири групи взяли участь в експерименті...* Числівники, які входять до складних слів, у наукових текстах пишуться цифрами: *16-томне видання, 30-відсотковий обсяг*.

Прості й складні порядкові числівники пишуться, зазвичай, словами: *другий, третій, тридцять четвертий*, за винятком традиційних позначень: *4-й Український фронт*.

5. **Особові займенники** мають абстрактно-узагальнене значення, тому переважають займенники першої особи множини та третьої особи однини і множини; рідко – другої особи; майже зовсім не вживаються займенники першої особи однини.

Позначення суб'єкта авторства *ми* дозволяє передати власну думку як думку певної групи людей, колективу, наукової школи чи наукового напрямку, надає викладу більшої об'єктивності¹. Зазвичай, в офіційних доповідях уникають особових займенників *я, ми, ти, ви*, які надають спілкуванню й тексту відтінку особистого звертання, приватного характеру. У науковій комунікації переважають безособові форми (*досліджено, роз-*

¹ Надмірне захоплення займенником *я* в науковому викладі наштовхує на думку, що автор більше переймається власною особою, аніж предметом дослідження; *ми* – змушує задуматись над тим, чи є думка автора достатньо оригінальною.

глянуто, проаналізовано); об'єктивності думки сприяють і пасивні звороти, зворотні дієслова (див. Додаток А.1).

6. Науковому стилю притаманні прості та складені **похідні прийменники**, що відіграють важливу роль у фіксації смислових зв'язків між дією та її об'єктом, двома об'єктами тощо: *близько, відповідно до, включаючи, в міру, внаслідок, в силу, всупереч, за допомогою, за рахунок, замість, згідно з, у вигляді, методом, на відміну від, на підставі, незалежно від, у випадку, у зв'язку з, у значенні, у процесі, у разі, у результаті, посеред, поряд з, під час, упродовж, шляхом* і подібні.

7. Розмаїття **складених сполучників підрядності** дозволяє виявити в тексті причинно-наслідкову залежність, представити складну аргументацію: *завдяки тому, що; натомість; тому що; замість того, щоб; з огляду на те, що; зважаючи на те, що; внаслідок того, що; після того, як; в той час як; попри те, що* та ін.

Синтаксис

Однією з основних вимог до речення в науковому стилі є здатність виражати значний за обсягом і складний за змістом матеріал. При цьому речення має бути достатньою мірою цілісним і передавати інформацію не збіднено, а в усій складності залежностей і зв'язків, наявних у позамовній дійсності.

Синтаксис наукового тексту строгий і стилістично однорідний. У ньому майже немає емоційних розмовних конструкцій – наприклад, неповних речень. Текст має чітку структуру. Речення інформативні, перехід від однієї думки до іншої – логічний.

Спрямованість викладу на логічне сприйняття зумовлює переважно **прямий порядок слів у реченні**: підмет стоїть, здебільшого, на початку речення та передує присудку; означення – перед означуваним словом; додаток – після слова, що ним керує; обставина – якомога ближче до слова, яке пояснює; вставне слово та зворот ставляться на початку речення:

- ✓ Як відомо, Софійський собор був дуже важливим культурним центром східнослов'янської держави.

Речення з прямим порядком слів переважно позбавлені емоційно-експресивних нашарувань.

Кількісна перевага надається **складним реченням** над простими. Вони найкраще пристосовані для концентрованого вираження думки, авторської аргументації, віддзеркалення зв'язків між явищами.

Серед складних домінують багатоконпонентні речення зі *сполучниковим* зв'язком, переважно *складнопідрядні*¹.

Складносурядні речення дають змогу зображати всю багатоманітність явищ дійсності, їх комплексний характер і взаємопов'язаність. У науковому стилі ці речення використовуються найчастіше тоді, коли потрібно передати повідомлення, частини якого лежать у тій самій смисловій площині. Для цього типу складних речень характерні сполучники **і, а, але**, позбавлені будь-яких додаткових відтінків.

Безсполучникові речення використовуються переважно при перерахуванні, класифікації, наприклад:

- ✓ Поняття інваріантного значення відповідає таким умовам:
1) воно виявляється в одній із протилежностей; 2) таке значення співвідноситься з іншими як стрижневе.

Ще одна композиційна особливість наукового стилю – документування тверджень, посилення, цитати. Тому тут багато речень з прямою мовою:

- ✓ Григорій Сковорода зазначав: «Пізнаєш істину – ввійде тоді у кров твою сонце».

Прості речення без ускладнюючих елементів своєю «звичайністю» виділяються на тлі ускладненого синтаксису, тому їх часто використовують, щоб підкреслити найсуттєвішу думку – аргумент, формулювання, висновок, наприклад:

- ✓ Існують дві ознаки семантичного спустошення.

Односкладні речення часто розпочинаються з головного члена, вираженого особовою формою дієслова:

- ✓ Розглянемо специфічні ознаки слова як мовної одиниці.

Для описування фактів, явищ, процесів вживаються *неозначено особові* та *безособові* речення; для позначення рубрик, називання книг, ста-

¹ Підпорядкувальні конструкції оптимально відбивають причинні, часові, наслідкові, умовні відношення, що дуже важливо для наукового стилю мовлення.

тей, розділів, параграфів, підписування малюнків, діаграм, ілюстрацій – називні речення.

Як у простих, так і в складних реченнях використовуються **ускладнюючі конструкції**:

- складені іменні присудки;
- поширені означення, виражені іменниками, прикметниками, дієприкметниками;
- дієприкметникові та дієприслівникові звороти, які надають мові лаконізму, влучності та динамічності;
- однорідні члени речення;
- вставні слова, словосполученнями і речення.

Речення, зазвичай, **розповідні**. Але для означення проблеми, в полеміці можуть використовуватись *питальні*:

- ✓ А чи варто звертатись до таких аргументів?

ПОСИЛАННЯ НА ДЖЕРЕЛА

Під час написання наукової роботи студент має використовувати праці інших авторів шляхом цитування, перефразовування або узагальнення. При цьому обов'язково слід посилатися на цитовані джерела або ті, звідки взято ідеї, висновки аргументи тощо.

Бібліографічне посилання – це вказівка на джерело, з якого почерпнута інформація: книжку, журнальну статтю, архівний документ тощо. Посилатися слід на останні видання; на більш ранні видання можна посилатися лише тоді, коли в них є матеріал, що не увійшов до останнього видання, або коли виконавець роботи хоче підкреслити еволюцію поглядів автора. Між електронною та друкованою версіями надавати перевагу друкованій.

Посилання дозволяють окреслити джерельну основу дослідження, виявити зв'язок цієї наукової роботи з попередніми, перевірити достовірність фактів, розкрити пріоритет і наукову цінність отриманих результатів.

Бібліографічне посилання незалежно від різновиду повинно містити всю інформацію, необхідну й достатню для ідентифікації джерела та його пошуку.

Бібліографічні посилання різняться функцією та місцем розташування.

Внутрішньотекстове посилання, рекомендоване для оформлення студентських наукових робіт, робиться в основному тексті роботи. Після фрагмента тексту розкриваються квадратні дужки. В дужках спочатку вказується номер цитованої чи згадуваної роботи (за алфавітно-цифровим «Списком використаних джерел», укладеним виконавцем роботи і розміщеним у кінці тексту), а далі зазначається цитована сторінка. Перед номером сторінки ставиться кома і літера **с.**:

✓ [10, с. 123].

Якщо посилання стосується всієї роботи, то сторінка не вказується, наприклад:

✓ [10].

Посилання одразу на декілька робіт передбачає використання крапки з комою між номерами робіт, наприклад:

✓ [10, с. 123; 25, с. 87; 31, с. 179];

без зазначення сторінок:

✓ [10; 25; 31].

Крапка ставиться після посилання. Знаки питання, оклику, три крапки – залишаються перед посиланням. Наприклад:

✓ Тематичне поле утворюється «сукупністю номінативних знаків, які служать найменуваннями реалій певної денотативної сфери» [10, с. 123].

✓ Тематичне поле утворюється «сукупністю номінативних знаків...» [10, с. 123]¹

Зауважимо: в списку використаних джерел, на відміну від посилання, вказується загальна кількість сторінок у джерелі (наприклад, 326 с.). В посиланні – конкретна цитована сторінка (с. 123).

¹ Якщо цитата закінчується трикрапкою, знаком оклику або питання, то після посилання ніякий знак не ставиться: « ...» [10, с. 123]

Внутрішньотекстове посилання може бути повним – у дужках подається повний бібліографічний опис джерела:

- ✓ Тематичне поле утворюється «сукупністю номінативних знаків, які служать найменуваннями реалій певної денотативної сфери» (Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Київ : Вища шк., 1987. С. 123).

У деяких наукових виданнях – монографіях, збірниках матеріалів конференцій та ін. – наводять часткові посилання, що складаються з прізвища автора, року опублікування джерела та номеру сторінки: [Алефіренко 1987, с. 123], [Алефіренко, 1987: 123], [Алефіренко 1987, с. 123].

Підтекстові (підрядкові) посилання сучасні дослідники використовують дуже рідко. Такі посилання виносяться під основний текст на сторінці. Для того, щоб зробити підтекстове посилання, курсор ставиться за окремим словом, або останнім словом цитати, або останнім словом згадування, або після назви джерела; далі послідовно виконуються команди «Посилання > Виноска > Формат номера (1, 2, 3 або інший) > Почати з 1 (або: *продовжити* – якщо нумерація виносок наскрізна) > Вставити (ОК)».

Знак посилання ставиться після лапок і перед пунктуаційним знаком. Якщо в кінці речення є знак оклику, питання чи трикрапка, посилання робиться після пунктуаційного знаку:

- ✓ Чи доцільно так становити питання?¹ Відповідь очевидна.

Підрядкові посилання автоматично оформлюються меншим шрифтом (12 пт.) і мають менший, ніж в основному тексті, міжрядковий інтервал (1,0).

Коли між текстом і посиланням до нього важко встановити логічний зв'язок, то у посиланні використовують початкові слова *див.:...* або *див. про це:...* Коли треба підкреслити, що джерело, на яке робиться посилання, лише одне з багатьох, використовують кліше *див., наприклад:..., див., зокрема:...* Якщо потрібно зауважити, що посилання робиться на додаткову літературу, вказують *див. також:...,* а якщо посилання наводиться для порівняння, зазначають *пор.:...* Щоб наголосити, що в роботі не досить детально висвітлене якесь питання, пишуть *див. детальніше (про це):...*

ЦИТУВАННЯ

Цитата (від лат. *cito* – наводжу, проголошую, закликаю у свідки) – це дослівний виклад уривка оригінального тексту, який містить суттєві думки автора, важливі факти, статистичні матеріали. Призначення цитат різне: одні розраховані на емоції; інші звернені до свідомості, переконують наведеним фактичним матеріалом; є такі, що спираються на авторитет джерела (моя думка вірна, тому що такої ж думки дотримується всім відома людина, авторитет якої незаперечний).

У роботі слід розрізняти цитування:

- наукових робіт;
- досліджуваного матеріалу (текстів художньої, публіцистичної літератури, періодики, словникових статей, результатів опитувань і т. п.).

НАУКОВІ РОБОТИ (статті, монографії, посібники, енциклопедичні словники, довідники) цитуються з метою **відтворення ідей, оцінок, висновків**.

Використання чужих праць допомагає: підтвердити власну думку, проілюструвати власну позицію, протиставити її думці авторитетів, показати слабкість аргументації опонентів. При цьому **власна думка не повинна зміщуватись у тексті з цитованою**.

Зазвичай, цитують визначення, тези для їх підтвердження чи заперечення, а також фрагменти тексту, які при переказуванні своїми словами можуть втратити точність змісту або авторську своєрідність. Не слід цитувати загальновідомі істини.

Цитуючи, слід дотримуватись певних правил. Їх порушення має розцінюватися як **плагіат**.

Правила цитування наукових робіт

1. Цитувати слід у всіх випадках, коли в роботі використовуються дані, взяті зі сторонніх джерел, а не отримані або створені безпосередньо автором.

2. Цитата, введена до тексту роботи, має бути **нерозривно пов'язана** з ним, слугувати доказом, підтвердженням висунутих положень або ж

бути основою для викладу іншої, відмінної точки зору для критики процитованої.

3. Як пряма, так і непряма цитата вимагає **посилання** на джерело. В студентських дослідженнях рекомендовані внутрішньотекстові посилання у квадратних дужках на кшталт [12, с. 65], де перша цифра – номер джерела за нашим списком літератури, друга – цитована сторінка.

4. Цитуючи чужі вислови, слід пам'ятати, що **надмірне цитування** вказує на несамостійність мислення, справляє враження компіляції¹, а **недостатнє** – знижує наукову цінність викладеного матеріалу. Втім, використання окремих цитат, що вдало співвідносяться з думками автора наукової роботи і позначені яскравістю та переконливістю, доцільне і корисне.

5. При цитуванні не слід покладатися на власну пам'ять, обов'язково **перевіряти** цитований текст, звіряти його з оригіналом.

6. **Помилковим** вважається цитування, що відсилає до джерела, де такої інформації немає.

7. Неприпустима і **фальсифікація** – підробка або зміна вихідних даних з метою доведення правильності висновку (гіпотези тощо), а також умисне використання неправдивих даних.

8. **За обсягом** цитата має бути такою, щоб її зміст був зрозумілий. Коротку цитату треба пояснити своїми словами.

9. Для цитування, зазвичай, беруть **уривок**, який містить логічно завершену думку: просте чи складне речення, декілька речень. Можна цитувати частину речення або окреме словосполучення, слово. Довжина цитати, як правило, не перевищує 6–7 рядків.

10. Текст, який цитується, береться в **лапки**. Цитати, що графічно відрізняються від основного тексту, в лапки не беруться. Йдеться про цитати, надруковані іншим шрифтом, курсивом, взяті з вірша зі збереженням поділу на рядки, цитати-епіграфи тощо. Без лапок подаються також непрямі цитати.

11. При **прямому цитуванні** необхідно дотримуватись обраної автором **граматичної форми та особливостей авторського написання**

¹ Компіляція – (лат. *compilatio* – буквально: крадіжка, грабіж) – неоригінальний, несамостійний твір; праця, побудована на поєднанні уривків з інших творів.

(наприклад, розрядкою, з підкресленням, великими літерами тощо). Зміна відмінкової форми слова в цитаті порівняно з першоджерелом можлива тоді, коли цитують окремі слова або словосполучення.

12. При *непрямому цитуванні* (перефразуванні, переказі думок автора своїми словами) слід бути гранично точним у відтворенні змісту тексту, давати відповідне посилання на джерело. В непрямій цитаті можлива зміна словоформ чи відмінків певних слів, така цитата подається без лапок.

- ✓ Дослідник С. М. Давиденко вважає, що епітет не може бути розглянутий як окремий троп, тому що він поєднує риси декількох тропів [35, с. 27].

13. Текст цитати з *давнього джерела*, зазвичай, виправляють відповідно до чинних норм орфографії та пунктуації, зберігаючи тільки індивідуальні особливості орфографії та пунктуації автора. Відверті помилки або виправляють, або не виправляють, зазначаючи у примітках правильний варіант, виправлене слово, цифру тощо.

14. Слова, довільно скорочені в джерелі, можна писати повністю, беручи відновлені частини слів у квадратні чи кутові дужки: *обр[аз]*, *класифікації*.

15. Якщо цитується *великий уривок тексту*, то він також може не братися в лапки. Натомість його виділяють у тексті певним способом: набирають іншим кеглем (розміром шрифту), іншим шрифтом, накресленням, відбивають від основного тексту більшими абзацними відступами тощо.

16. Не дозволяється *об'єднувати* в одній цитаті уривки, взяті з різних місць джерела, навіть якщо вони логічно пов'язані між собою. Кожен такий уривок має оформлятися як окрема цитата.

17. *Наукові терміни*, запропоновані іншими авторами, не беруться в лапки, за винятком тих, які ще не усталилися в науці, викликають полеміку. Їх подають у лапках після виразу *так званий*.

- ✓ В основі твору лежить так званий «мандрівний сюжет».

18. Допускається *скорочення цитати*, яке не веде до викривлення думки автора. Місце скорочення має бути відзначене трьома крапками в дужках [...] на місці пропуску. Вони ставляться у будь-якому місці цитати

(на початку, всередині, наприкінці). Якщо перед випущеним словом або за ним стояв розділовий знак, його не зберігають.

19. Якщо потрібно **виділити** в цитаті слово чи словосполучення, щоб привернути увагу, можна підкреслити його або оформити іншим шрифтом, зробивши після цього в дужках відповідне застереження: (*виділено нами.* – Т. Б.), (*підкреслення наше.* – Т. Б.), (*розбивка наша.* – Т. Б.), (*курсив наш.* – Т. Б.), де дві великі літери – це перші літери імені та прізвища того, хто робив виділення.

20. Застереження доречні також після нашого пояснення до тексту цитати або після власного перекладу тексту з іншої мови, наприклад:

- ✓ Вона (рекомендаційна бібліографія. – Т. Б.) вирізняється великою кількістю довідкових видань.
- ✓ Польський дослідник Я. Парандовський зауважував: «Роздувати власний авторитет за допомогою ускладненого словника – давній прийом порожніх голів, жвавих пер і просто невігласів» (переклад наш. – Т. Б.).

21. Якщо необхідно виявити ставлення до окремих слів або думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання:

- ✓ «Від 104 аналізованих дієслів (!) утворюються зони», – зазначила дослідниця [24, с. 69].

22. Цитата відтворюється здебільшого **мовою** основного тексту, а посилання на джерело подається лише мовою оригіналу.

23. Якщо цитується **не першоджерело**, а інше джерело-посередник, в якому наведено дану цитату, перед посиланням зазначають: *Цит. за:* (цитується за:) – і посилаються саме на книжку-посередник, звідки списано цитату [*Цит. за: 34, с. 127*].

24. Цитати слід наводити в основній частині роботи, вони можливі у «Вступі», але недоречні у «Висновках».

25. Щоб цитата органічно вписалася в текст наукової роботи, варто знати й використовувати деякі прийоми.

Прийоми розміщення цитат у тексті роботи

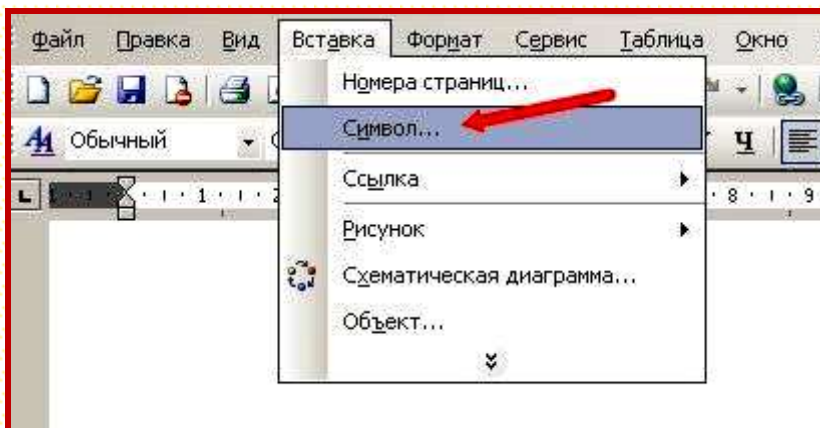
Приєм	Приклад цитування	У першоджерелі
<p>Цитата, що розпочинає речення, має писатися з великої літери.</p> <p>«Ц», – а. «Ц?» – а. «Ц!» – а. «Ц, – а, – ц».</p>	<p>«Різниця полягає лише в тому, що в словотворчих ланцюжках і парадигмах представлені слова однієї частини мови», – вважає автор [24, с. 69].</p> <p>«Різниця, – вважає автор, – полягає лише в тому, що в словотворчих ланцюжках і парадигмах представлені слова однієї частини мови» [24, с. 69].</p>	<p>Різниця полягає лише в тому, що в словотворчих ланцюжках і парадигмах представлені слова однієї частини мови. За даними словника, від 104 аналізованих дієслів утворюються зони.</p>
<p>Якщо в першоджерелі цитата писалася з малої літери, після лапок замість пропущених слів ставлять три крапки:</p> <p>«... Ц», – а.</p>	<p>«... Від 104 аналізованих дієслів утворюються зони», – зазначила дослідниця [24, с. 69].</p>	<p>За даними словника, від 104 аналізованих дієслів утворюються зони.</p>
<p>Цитата, що включається в текст авторського викладу як частина речення і органічно вписується в нього, розпочинається з малої літери, навіть якщо в першоджерелі вона розпочиналася з великої:</p> <p>А, «ц».</p>	<p>Дослідниця зазначила, що «різниця полягає лише в тому, що в словотворчих ланцюжках і парадигмах представлені слова однієї частини мови» [24, с. 69].</p>	<p>Різниця полягає лише в тому, що в словотворчих ланцюжках і парадигмах представлені слова однієї частини мови.</p>
	<p>Авторка повідомила, що «від 104 аналізованих дієслів утворюються зони» [24, с. 69].</p>	<p>За даними словника, від 104 аналізованих дієслів утворюються зони.</p>
<p>Цитата після двокрапки починається так, як у джерелі. Якщо цитується не початок речення, то цитата має писатися з малої літери, перед нею ставимо три крапки:</p> <p>А: «Ц». А: «... ц».</p>	<p>Карпіловська Є. А. зауважила: «Різниця полягає лише в тому, що в словотворчих ланцюжках і парадигмах представлені слова однієї частини мови» [24, с. 69].</p> <p>Вона повідомила: «... від 104 аналізованих дієслів утворюються зони» [24, с. 69].</p>	<p>Різниця полягає лише в тому, що в словотворчих ланцюжках і парадигмах представлені слова однієї частини мови. За даними словника, від 104 аналізованих дієслів утворюються зони.</p>
<p>Слова автора роботи, включені в текст цитати, оформляються як слова автора у прямій мові:</p> <p>1) «Ц, – а, – ц». 2) «Ц! – а. – Ц». 3) «Ц? – а. – Ц».</p>	<p>«Різниця, – порівнюючи ці дані, зазначила Є. А. Карпіловська, – полягає лише в тому, що в словотворчих ланцюжках і парадигмах представлені слова однієї частини мови» [24, с. 69].</p>	<p>Різниця полягає лише в тому, що в словотворчих ланцюжках і парадигмах представлені слова однієї частини мови.</p>

ДОСЛІДЖУВАНИЙ МАТЕРІАЛ – цитата з художнього тексту, окреме слово або сполучення слів зі словника, фрагмент анкети і т. ін. оформлюється, зазвичай, курсивом, одиниця дослідження – напівжирним курсивом. Наприклад, потрібно процитувати з першоджерела фразу «вони хотіли бути як боги» і звернути увагу на ідіому «бути як боги»:

✓ *вони хотіли бути як боги.*

Значення мовної одиниці подається в одинарних лапках ‘ ’, які робляться через функцію «Вставлення» > «Символ»:

✓ *бути, як боги* – ‘про тих, хто неперевершений у чомусь’.

Щоб відрізнити посилання на наукові джерела від посилань на джерела матеріалу дослідження (художні тексти, газетні або журнальні статті), їх можна оформити по-різному. Наприклад, «теоретичні» (наукові) посилання взяти в квадратні дужки, а «практичні» (джерела матеріалу) – в круглі:

✓ (Й. В. Гете, Страждання молодого Вертера, с. 24)¹.

✓ *Абревіація* – ‘утворення нових слів шляхом поєднання початкових складів кількох слів або перших літер слів словосполучення’ (24, с. 11)¹.

У другому прикладі визначення слова *аббревіація*, що є одиницею досліджуваного матеріалу, взято зі «Словника іншомовних слів». У «Списку використаних джерел» до роботи стоїть під номером 24.

Коли в дослідженні використовується одне джерело матеріалу (художній твір, словник тощо), його назву або номер за нашим «Списком» можна не повторювати, якщо після першого цитування джерела зробити підтекстову виноску такого плану:

✓ ¹Тут і надалі текст роману цитуємо за: Гете Й. В. Страждання молодого Вертера / переклала М. Грушевська. Київ : Друкарня Другої Спілки, 1912. 134 с.¹ У круглих дужках зазначаємо номер сторінки за цим виданням.

✓ ¹Тут і надалі значення іншомовних слів наводимо за: Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко ; худож.-оформлювач Б. П. Бублик. Харків : Фоліо, 2006. 623 с. Номер сторінки цього словника вказуємо у круглих дужках.

Отже, наступні цитування виглядатимуть так:

- ✓ *Який я радий, що виїхав! Милий друже, яке дивне людське серце!* (3)
- ✓ *Аполог* – ‘невелике алегоричне оповідання із життя тварин, як правило, повчального характеру, з виразно висловленою мораллю’ (49).

Вірші цитуються з відступом від лівого поля сторінки, який дорівнює двом абзацним; розмір шрифту – 12 пт., стиль накреслення – «звичайний». Рядки вірша бажано розташовувати так, як у першоджерелі. Ось, до прикладу, уривок із тексту дисертації:

- ✓ Ідея цінності окремого людського життя здобуває програмного вираження в поемі Ліни Костенко «Зоряний інтеграл», де історія представлена як сума людських доль:

Дракон – Атлант – телефон – калина –
віра – вірус – мільярди – нулі...
Життя оперує безконечно малими.
Ми всі поодинці також малі.

Але з усмішки,
з потиску рук,
з брехні, убитої наповал,
історія – найскладніша з наук –
обчислює ЗОРЯНИЙ ІНТЕГРАЛ... (77, с. 157)

Якщо потрібно процитувати невеликий уривок з вірша, цитату подають у підбір до свого тексту і виділяють курсивом. Кінець рядка позначають знаком /, кінець строфи – знаком //:

¹ Наводимо повний бібліографічний опис джерела, як у «Списку використаних джерел».

- ✓ Гарною ілюстрацією до сказаного може послужити вірш Ліни Костенко: *Життя іде і все без коректур. / І час летить, не стишує галопу. / Давно нема маркізи Помпадур, / і ми живем уже після потопу. //* (23, с. 24)

Якщо джерел декілька, варто скоротити їхні назви (подавши ці скорочення та повні вихідні дані творів у «Переліку умовних скорочень») і в круглих дужках зазначити аббревіатуру, яка відповідає назві твору, та номер сторінки.

Наприклад, джерелами матеріалу дослідження стали твори Й. В Гете «Фауст» (Ф, 25), «Страждання молодого Вертера» (СМВ, 32), «Вільшаний король» (ВК, 24)¹.

ІЛЮСТРАЦІЇ, ТАБЛИЦІ

До ілюстрацій відносять креслення, технічні рисунки, фотографії, схеми, формули, рівняння, діаграми, графіки, карти. В роботах з гуманітарних наук найчастіше використовуються схеми, діаграми, графіки. Їх розміщують безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці.

Схема – це зображення, що передає основну ідею якогось процесу, явища та показує зв'язок його елементів за допомогою умовних позначок, без дотримання масштабу. У філологічних дослідженнях просторові схеми виконуються у вигляді прямокутників із простими зв'язками-лініями. Це так звані блок-схеми.

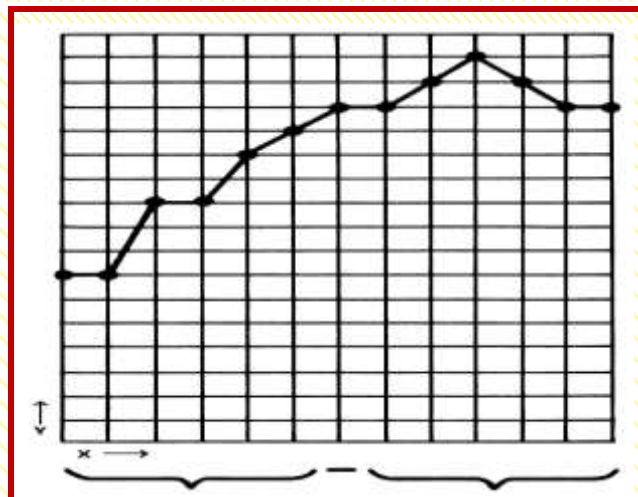
¹ Якщо скорочення внесені до «Переліку умовних скорочень», то при першому посиленні все одно слід зазначити повну назву твору: (Фауст, 24; далі – Ф).

На схемах усіх різновидів слід дотримуватись товщини ліній зв'язку та ліній зображення елементів¹.

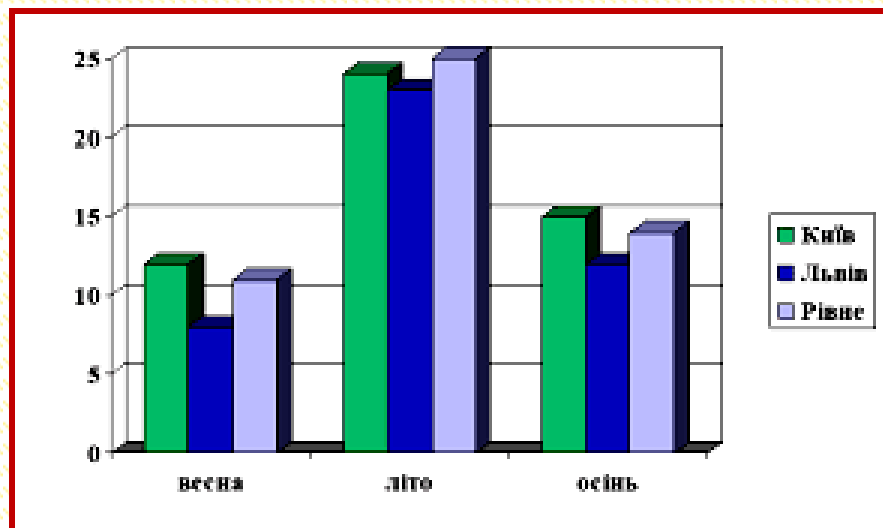
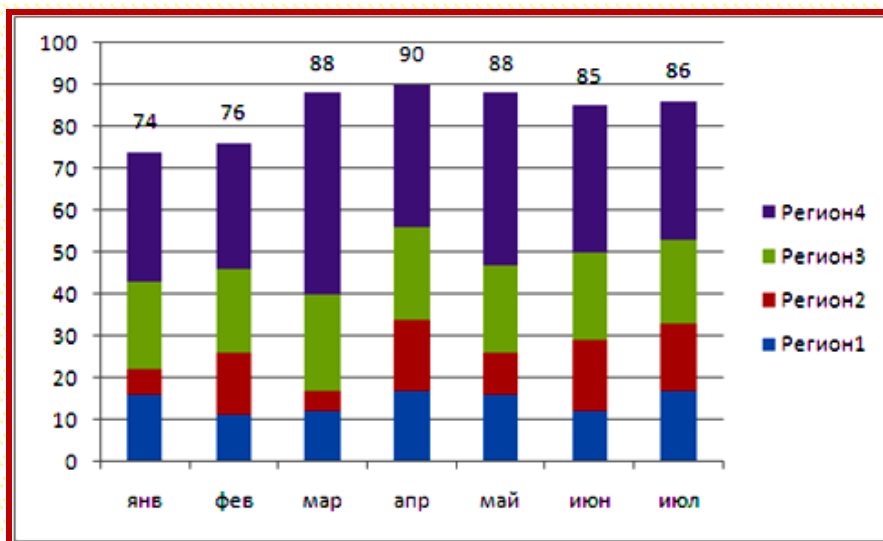
Діаграма - один із варіантів графічного зображення залежності між величинами; складається, щоб наочно продемонструвати та проаналізувати отримані дані. Розрізняють площинні та об'ємні діаграми.

Найбільш поширена т. зв. лінійна діаграма. Щоб побудувати її, використовують координатне поле. На вісь абсцис відкладають час або інші незалежні ознаки, на вісь ординат - показники на той чи той момент (період часу) або розміри результативної незалежної ознаки.

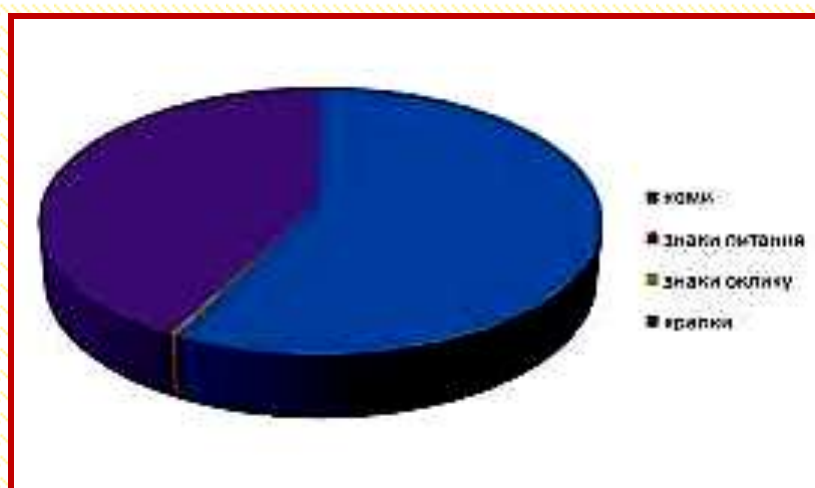

¹ У філологічних дослідженнях частіше використовують текстові схеми, що являють собою переліки питань або критеріїв, наприклад, Схема розбору іменника як частини мови: 1. Іменник, його загальне значення. На яке питання відповідає. 2. Початкова форма (називний відмінок однини). 3. Назва істоти чи неістоти, загальна чи власна і т. д.

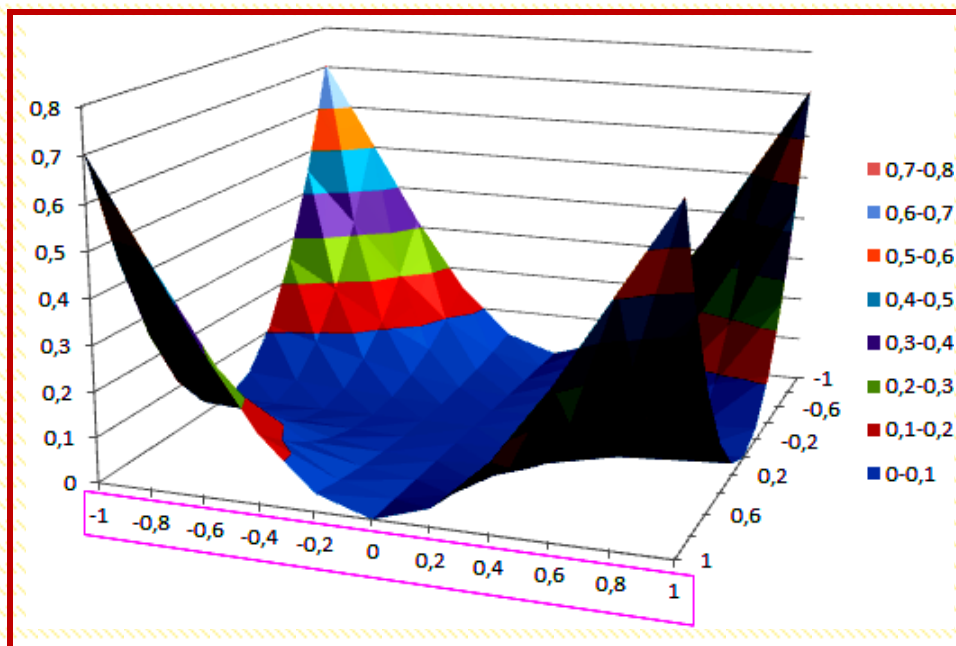
На стовпчиковій (стрічковій) діаграмі дані подаються у вигляді прямокутників однакової ширини, розташованих горизонтально чи вертикально.

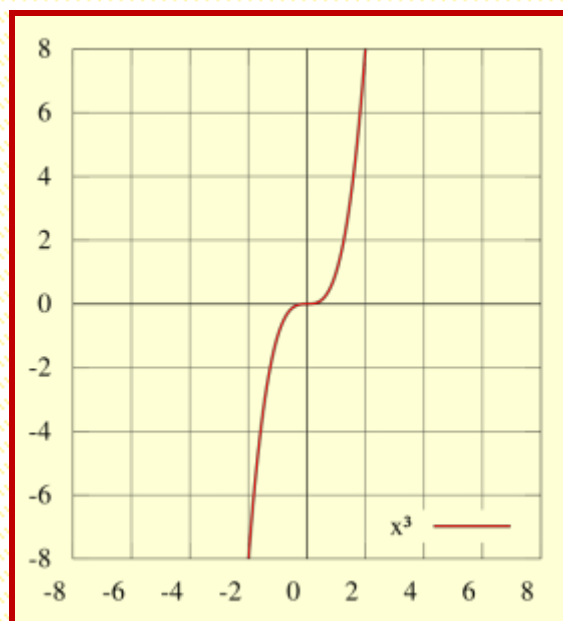
Секторна діаграма – це коло, розділене на сектори; розмір кожного сектора пропорційний величині об'єкта або явища, відтворюваного ним.

Поверхнева діаграма корисна, коли треба знайти оптимальні комбінації між двома наборами даних. Як на топографічній карті, кольори та контури показують області, які належать до одного діапазону значень.

Графік – це умовне зображення величин (числових даних) та їх співвідношень за допомогою геометричних фігур, крапок, ліній. Графік нагадує лінійну діаграму. Вісь абсцис та вісь ординат викреслюються суцільними лініями без стрілок на кінці. Числові позначки масштабу шкал розміщуються поза графіком (лівіше від осі ординат, нижче від осі абсцис). Утворювана крива може складатися з окремих крапок, відрізків. Написи, які стосуються кривих або крапок, робляться лише тоді, коли їх мало і вони короткі. Багатослівні написи замінюються цифрами, а пояснення виносяться під графік.

Ілюстрація позначається словом «Рисунок» (Рис.), яке разом із назвою ілюстрації розміщують після пояснювальних даних, наприклад:

- ✓ Рис. 2.1 Дієслівні частини мови.
- ✓ Рис. 3.1 Програмні документи у сфері освіти України.

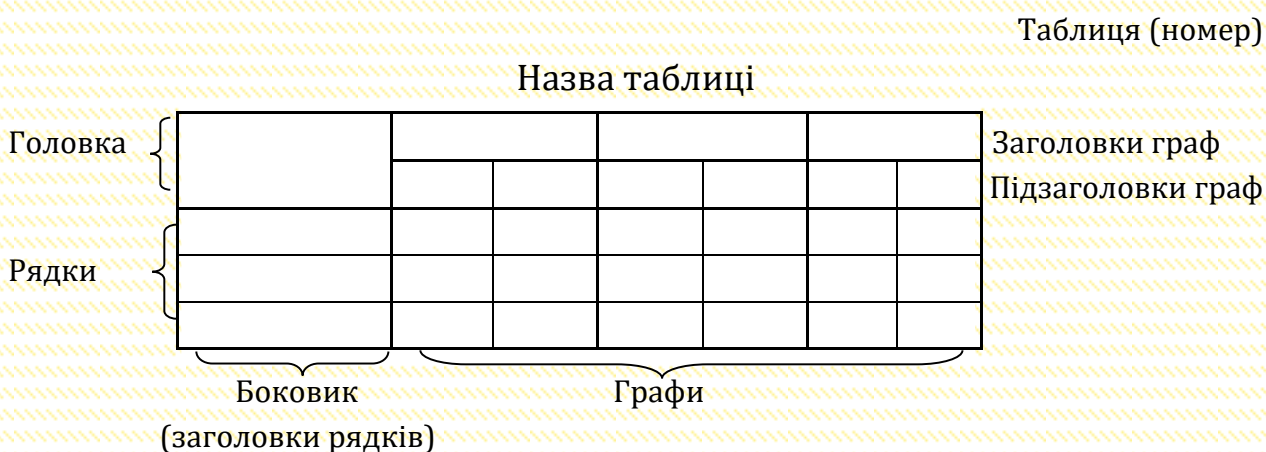
Таблиця містить перелік систематизованих цифрових або якихось інших даних, розташованих у певному порядку за графами. Це наочна форма подачі матеріалу, яка суттєво полегшує сприйняття тексту, насиченого однорідними фактами.

За змістом таблиці бувають аналітичні та неаналітичні. Аналітична таблиця – це результат обробки й аналізу цифрових показників, що дозволяє виявити і сформулювати певні закономірності. Після такої таблиці зазвичай робиться узагальнення типу:

- ✓ таблиця дозволяє зробити висновок, що...
- ✓ з таблиці витікає, що...
- ✓ з таблиці видно, що...

Неаналітична таблиця містить неопрацьовані статистичні дані, які використовуються лише для інформації або констатації.

Таблиця складається з таких елементів: порядкового номера, тематичного заголовка (назви), боковика (заголовків рядків), головки (заголовків та підзаголовків граф), горизонтальних рядків та вертикальних граф:

Декілька зауважень щодо **оформлення таблиці**.

- Слово «Таблиця» і номер подаються справа **над** таблицею та її назвою, крапка після останньої цифри номера таблиці не ставиться (2.1);
- Назва таблиці має відображати її зміст, бути конкретною та стислою.
- Назву таблиці друкують з великої літери, без крапки на кінці.

- Заголовки граф пишуться з великої літери, крапка після них не ставиться.
- Заголовки рядків пишуться з великої літери у називному відмінку, без крапки на кінці.
- Підзаголовки граф і рядків у таблиці пишуться:
 - з малої літери, якщо вони складають одне речення з заголовком,
 - з великої літери, якщо вони мають самостійне значення.
- Висота рядків має бути не менше 8 мм.
- Якщо потрібно перенести таблицю на наступну сторінку, над нею зазначається *Продовження таблиці (номер)* і повторюється головка таблиці.
- Якщо головка дуже громіздка, дозволяється на початку таблиці пронумерувати графи, а на іншу сторінку перенести цей рядок номерів. Заголовок таблиці не повторюється.
- Таблицю з великою кількістю граф можна ділити на частини і розміщувати одну частину під другою в межах тієї ж сторінки.
- Цифрові дані в таблиці наводяться у певному порядку: десятки під десятками, сотні під сотнями, тисячі під тисячами.
- За відсутності даних у графі таблиці ставиться тире.

Питання для самоконтролю

1. *Які риси притаманні науковому стилю мовлення?*
2. *Що таке формально-логічний спосіб викладу матеріалу?*
3. *Що таке доказовість?*
4. *У чому полягає переконливість наукового стилю?*
5. *Розкажіть про точність наукового мовлення.*
6. *В чому полягає монологічний характер наукового тексту?*
7. *Що складає основу лексики наукового тексту?*
8. *Дайте визначення терміна. Якими бувають терміни?*
9. *Що таке абстрактні слова? Яку роль вони відіграють у науковому тексті?*
10. *Що таке конкретизатори?*
11. *Що таке організатори думки?*
12. *Що таке домінанти?*
13. *Яку функцію виконує в тексті наукова фразеологія? Назвіть типи наукових фразеологізмів.*

14. *Охарактеризуйте морфологічні ознаки наукового стилю мовлення.*
15. *Які особливості вживання іменників?*
16. *Які особливості вживання прикметників?*
17. *Яку роль відіграють дієслова?*
18. *Як вживаються числівники?*
19. *Як вживаються займенники?*
20. *Розкажіть про особливості синтаксису наукового тексту.*
21. *Що таке бібліографічне посилання? Які існують види посилань?*
22. *Як зробити внутрішньотекстове посилання?*
23. *Що таке цитата? З якою метою проводиться цитування?*
24. *Чим відрізняються пряме і непряме цитування?*
25. *Які різновиди цитування використовуються в науковому дослідженні?*
26. *Розкажіть про особливості наукового цитування та вимоги до нього.*
27. *Як цитуються джерела мовного (літературного) матеріалу?*
28. *Що таке самоцитування? Як воно здійснюється?*
29. *Що таке ілюстрація? Назвіть види ілюстрацій в науковій роботі.*
30. *Розкажіть про схему і діаграму як різновиди ілюстрацій.*
31. *Місце графіка в тексті наукової роботи.*
32. *Особливості таблиці як спеціального формату подання інформації.*

Теми рефератів і доповідей

- Особливості функціонального стилю наукової літератури.
- Лексичні засоби наукового тексту. Термінологія.
- Стандарти-кліше наукового тексту (*Додаток А*).
- Фразеологія наукового тексту.
- Різновиди міжмовної інтерференції в науковому тексті, способи їх усунення.
- Морфологія наукового тексту.
- Поняття про іменний характер наукового тексту.
- Синтаксичні особливості наукового тексту.
- Невербальні засоби передачі інформації в науковому тексті.
- Технічні можливості персонального комп'ютера у створенні наукових документів.
- Авторське редагування тексту.
- Робота видатних науковців над текстом.

5 ОФОРМЛЕННЯ ТЕКСТУ РОБОТИ

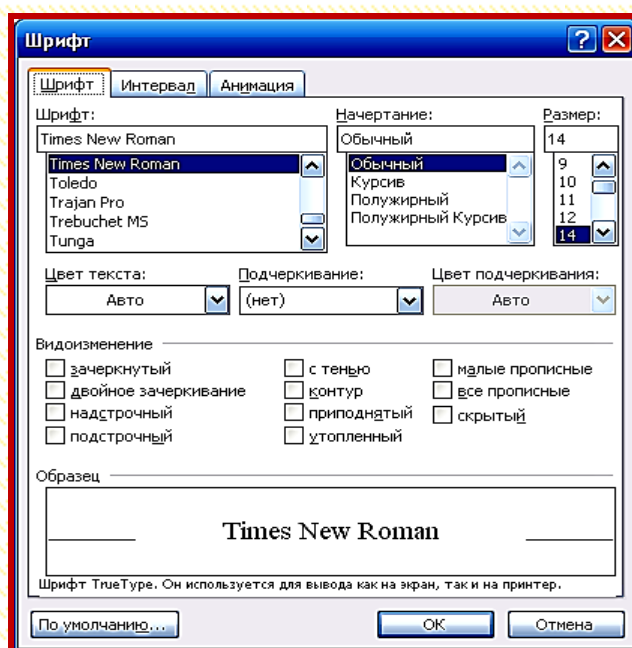
ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ

1. Текст роботи має бути надрукований на комп'ютері з одного боку стандартних аркушів білого паперу (формат А 4 210×297 мм.), які зшиваються за допомогою спеціальних папок або палітурки.

2. Міжрядковий інтервал – 1,5. Ліве поле сторінки становить не менше 20-25 мм, праве – не менше 10 мм, верхнє – не менше 20 мм, нижнє – не менше 20 мм. (як варіант: всі поля по 20 мм). За цих умов кожна сторінка матиме приблизно 1800 знаків – це близько 30 рядків по 60 знаків у рядку, рахуючи розділові знаки та пропуски між словами (недруковані знаки). На сторінці *не може бути менше ніж 10 рядків*.

3. Абзацний відступ дорівнює приблизно п'яти інтервалам або літерам (1-1,25 см). Для зручності сприйняття тексту на сторінці має бути 3–4 абзаци.

4. При наборі на комп'ютері використовується шрифт Times New Roman, розмір 14, стиль «нормальний».

Для друкування віршів, підтекстових виносок може використовуватись шрифт розміром 12 пт.

5. Вирівнювання тексту по ширині. Вирівнювання заголовків основних частин – по центру.

6. Переноси в тексті лише цілими словами.

7. Вірші друкуються з відступом від лівого поля 3 см (два абзаці відступи), розмір шрифту – 12.

8. Приклади в роботах з лінгвістики оформлюються курсивом, досліджувана одиниця – напівжирним курсивом; значення мовної одиниці подається в одинарних лапках ‘...’ або ‘...’, наприклад:

✓ *бути, як боги* – ‘про тих, хто неперевершений у чомусь’.

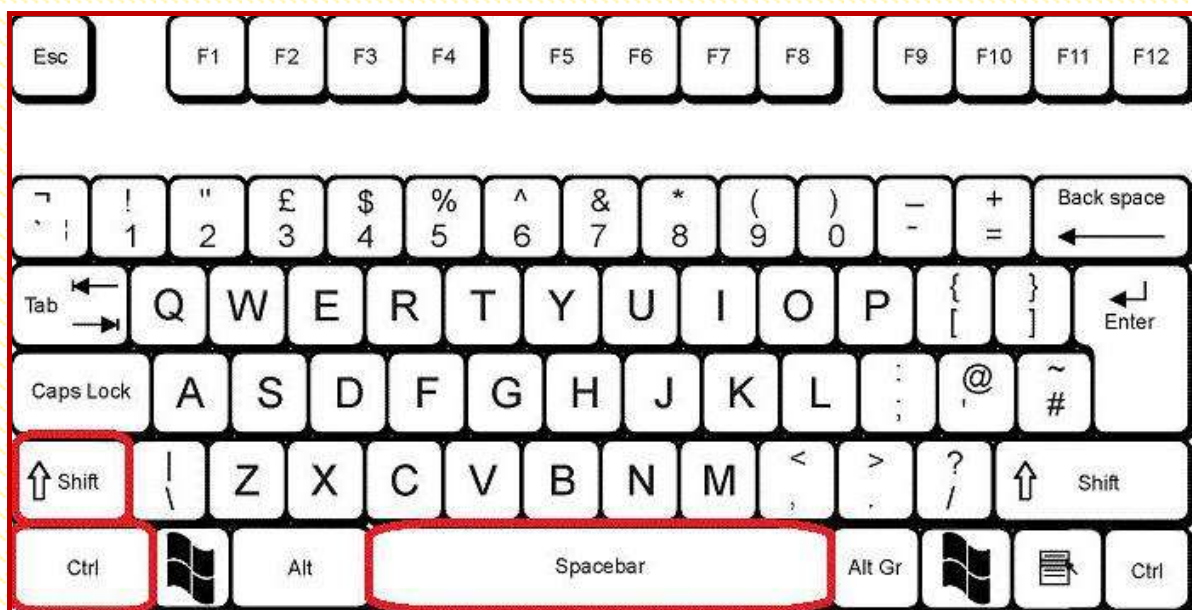
9. У тексті використовуються лапки «...». Якщо зустрічаються зовнішні і внутрішні лапки, то внутрішніми виступають так звані «німецькі» лапки „...”, або “...”, або “...” наприклад:

✓ «Коли зустрічається такий „авторитет”, ми протестуємо», – зазначив автор.

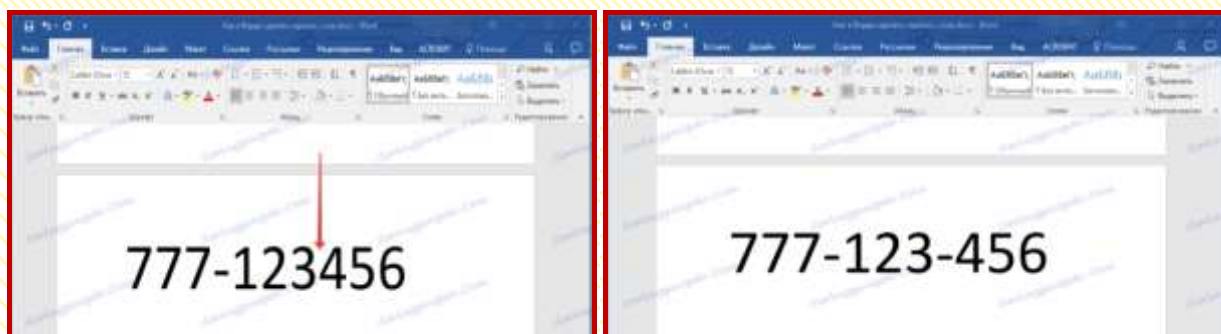
10 За розміром і наявністю / відсутністю пробілів у тексті розрізняються тире (-) і дефіс (-):

✓ Байрон – поет-романтик; 60-ті роки.

11. Для поєднання елементів, які не бажано відривати один від одного, використовують т. зв. «нерозривний пропуск» (див. Додаток Б): одночасно утримуючи клавіші Ctrl і Shift, натиснути клавішу пропуску.

Так само робиться нерозривний дефіс (Ctrl + Shift + дефіс):

12. Текст роботи виконується державною мовою (крім робіт з англійської, німецької, польської мов, які можуть писатися цими мовами).

13. Текст іноземною мовою (наприклад, уривок із твору) може бути цілком надрукований або вписаний від руки, якщо відповідного шрифту немає.

14. Формули, умовні знаки мають бути вписані в текст чорним кольором, чітко, розбірливо. Розміри знаків для формул рекомендовано такі: великі літери та цифри – 7-8 мм, малі літери – 4 мм, показники та індекси – не менше 2 мм. При цьому щільність вписаного тексту має бути наближеною до щільності основного тексту.

15. Ілюстрації, таблиці подаються одразу ж після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Окремі сторінки, на яких вони розміщені, включаються до загальної нумерації сторінок.

Таблиці, креслення, малюнки, графіки, фотографії як в основному тексті, так і в додатках слід виконувати на стандартних аркушах або наклеювати на них. Якщо таблиця, малюнок, креслення за розміром перевищують формат А 4, то їх розміщують на більших аркушах, але рахують як одну сторінку.

16. Ілюстрації виконуються чорнилом, тушшю або пастою чорного кольору, при комп'ютерному наборі – графічними засобами програми. Номери, підписи та пояснення розташовуються безпосередньо **під** малюнком, фотографією, кресленням, графіком; напис «Таблиця», її номер та назва – **над** таблицею.

17. Підрядкові (підтекстові) виноски слід робити на тій сторінці, якої вони стосуються. Міжрядковий інтервал і шрифт у виносках менші, ніж в основному тексті.

18. Назви установ, організацій, фірм, програмних засобів, прізвища та інші власні назви у тексті роботи наводяться мовою оригіналу. Можна

транслітерувати їх і наводити в українському перекладі, додаючи в дужках при першій згадці оригінальну назву:

- ✓ Ворчестер (Worcester), Новий Південний Уельс (New South Wales).

19. Кожна вагома структурна частина роботи – ЗМІСТ, ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, ВСТУП, РОЗДІЛИ, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, ДОДАТКИ – розпочинається з нової сторінки.

20. Текст роботи ретельно вичитується. Всі виправлення робляться тим самим кольором, яким надруковано роботу: неправильно акуратно підчищається або зафарбовується коректором, правильно роздруковується та наклеюється поверх. Слід пам'ятати, що на одній сторінці не повинно бути *більше двох виправлень*; текст має легко читатися (особливо це стосується рукопису). Неприпустимі текстові вставки, доповнення на полях, звороті аркуша, окремих аркушах.

ОФОРМЛЕННЯ ЗАГОЛОВКІВ

- Заголовки **основних структурних частин** роботи друкують великими літерами напівжирним шрифтом симетрично до тексту (вирівнювання по центру). Крапка в кінці заголовка не ставиться:

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ¹

ВСТУП

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

¹ Варіанти: ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, ПЕРЕЛІК ТЕРМІНІВ (термінологічних скорочень), ПЕРЕЛІК СИМВОЛІВ тощо.

- Заголовки **розділів** друкують великими літерами, без крапки на кінці, розміщують також симетрично до тексту. Слово «Розділ» може оформлюватись як малими, так і великими літерами:

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Заголовок може подаватися в рядок зі словом «розділ» і цифрою, що є його порядковим номером:

Розділ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Складний заголовок розбивається на рядки таким чином, щоб крапка потрапила в середину рядка, а не закінчувала його. При цьому кожна частина заголовка має зберігати свій сенс.

Розбиваючи заголовок на рядки, не слід залишати в першому рядку займенники, допоміжні слова, сполучники, прийменники. Не можна переносити власні імена (або ініціали й прізвища). Не допускається і розбивка слів для переносу.

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ. ВИЗНАЧЕННЯ

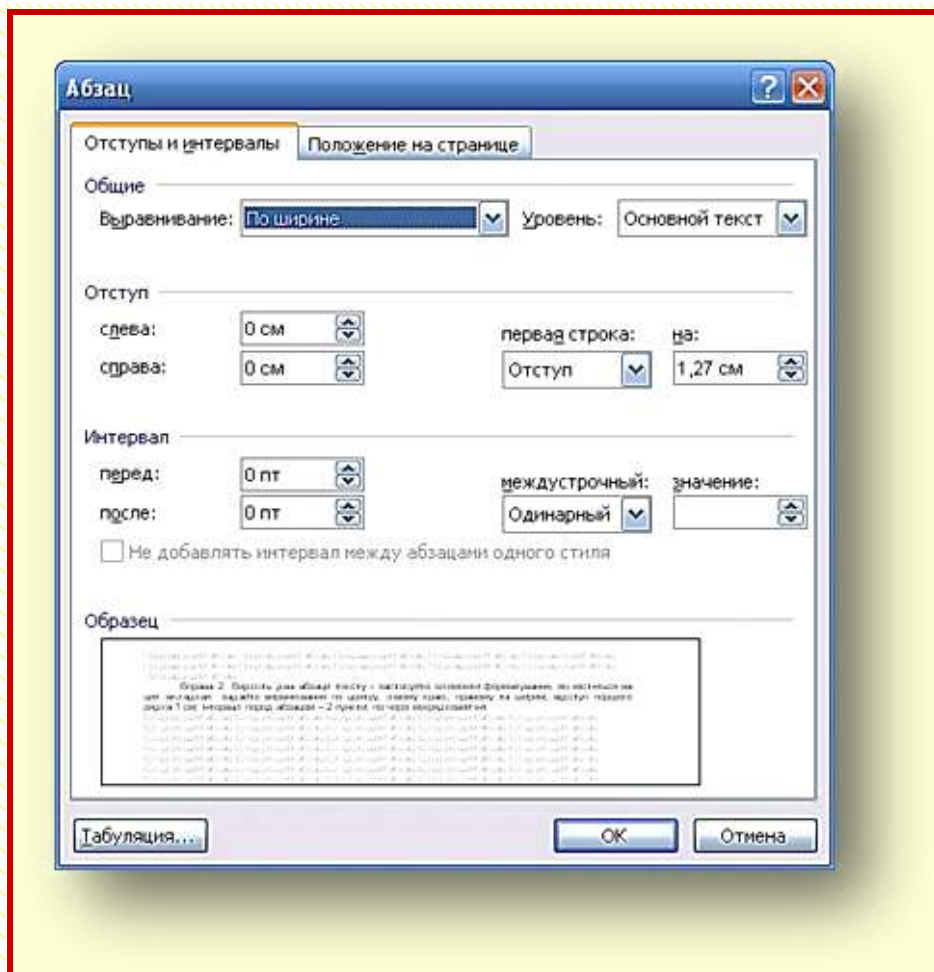
ОСНОВНИХ ПОНЯТІЙНИХ КАТЕГОРІЙ

Відстань між назвою розділу і наступним текстом, а також між назвами розділу і підрозділу, підрозділу і пункту, які йдуть безпосередньо один за одним, дорівнює 2-2,5 інтервалам. Тобто заголовки графічно відокремлюються від тексту і один від одного.

Щоб відділити заголовок від тексту або від іншого заголовку, можна поставити курсор на початок тексту (або наступного заголовку), перейти у функцію «Абзац» та у віконці «Інтервал – Перед» виставити значення від 6 до 10, а потім натиснути «ОК» або клавішу «Enter». Текст «від'їде» донизу на додаткову відстань. Те саме можна зробити, поставивши кур-

сор на кінець попереднього заголовку, тоді цифрове значення виставляється у віконці «Після».

Всередині заголовка текстовий інтервал 1,5 зберігається.

- Заголовки **підрозділів** друкують з абзацу маленькими літерами з першої великої (як правило, напівжирним шрифтом). Крапку в кінці заголовка не ставлять, текст підрозділу розпочинають з нового рядка.

1.1 Стилiстичнi особливостi досліджуваних одиниць

Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою:

1.2 Стилiстичнi особливостi досліджуваних одиниць. Загальнi положення

Текстову частину назви не слід розміщати під цифрами, які позначають номер підрозділу:

1.3 Нейтралізація семантичних та граматичних ознак ад'єктивно-субстантивних конструкцій. Контекстні прийоми

• Заголовки **пунктів** друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу в підбір до тексту, на кінці ставлять крапку. Заголовок може бути оформлений розрядкою, жирним курсивом, підкресленням:

1.2.1 Стилiстично нейтральні одиниці. Зібраний матеріал...

1.2.1 *Стилiстично нейтральні одиниці*. Зібраний матеріал...

1.2.1 Стилiстично нейтральні одиниці. Зібраний матеріал...

• **Підпункти**, як правило, не мають заголовків. Текст підпункту починається з абзацу, перед ним ставиться номер із чотирьох цифр, розділених крапками. Ключове слово або словосполучення, що визначає зміст підпункту, підкреслюється або ж виділяється іншим способом, наприклад:

1.2.1.1 Слід звернути увагу на запозичені слова...

Якщо у підпунктів є заголовки, то вони мають відрізнитись оформленням від заголовків пунктів. Наприклад, пункт – жирний курсив, підпункти – підкреслення:

1.2.1 *Стилiстично нейтральні одиниці*. Зібраний матеріал...

1.2.1.1 Запозичені слова.

1.2.1.2 Слова, утворені з українських морфем.

Спосіб оформлення однотипних заголовків (наприклад, усіх пунктів або всіх підпунктів) має залишатись тим самим упродовж роботи.

Оформлення іншими кольорами, а також переноси у заголовках не допускаються.

Заголовок підрозділу, пункту, підпункту не можна подавати у нижній частині сторінки, якщо далі йде **тільки один рядок тексту**.

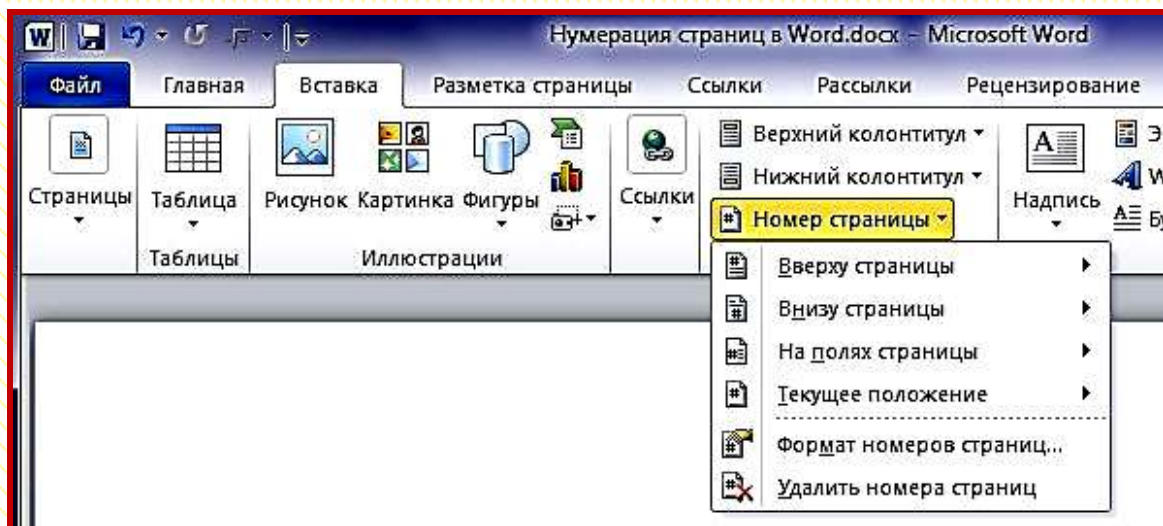
НУМЕРАЦІЯ

Структурні частини роботи ЗМІСТ, ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, ВСТУП, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ **порядкового номера не мають.**

Сторінки роботи

Сторінки нумерують арабськими цифрами без знака №, додержуючись наскрізної нумерації впродовж усього тексту роботи до останньої сторінки включно (охоплюючи додатки). Ілюстрації, таблиці, розміщені на окремих сторінках, включають до загальної нумерації сторінок роботи.

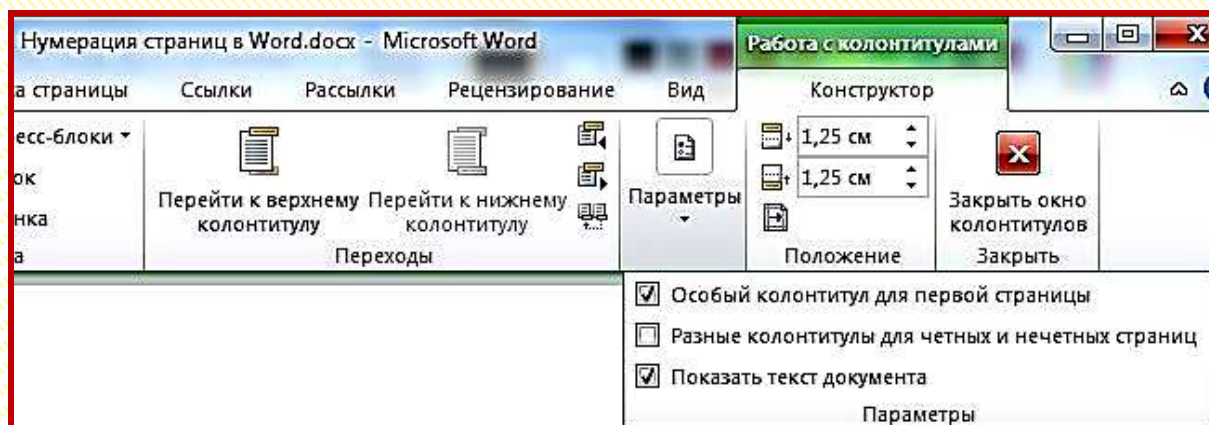
Титульний аркуш (першу сторінку роботи) включають до загальної нумерації, але номер не ставлять; на наступних сторінках номер проставляють у правому верхньому куті аркуша без крапки і будь-яких інших графічних позначок. Нумерація сторінок робиться автоматично: Вставлення > номер сторінки, потім вказується розташування (зверху справа) і формат (1, 2, 3...), «розпочати з 2». Титульну сторінку можна зробити окремим документом.

Щоб не проставляти номер на першій сторінці, можна зробити і так:

- двічі клацнути по колонтитулу, де знаходиться номер сторінки. У верхньому меню з'явиться панель «Робота з колонтитулами»;

- у вкладці «Параметри» поставити галочку навпроти функції «Особливий колонтитул для першої сторінки». Титульна сторінка не буде пронумерована.

Розділи

Останнім часом у наукових і технічних текстах використовується суто цифрова система нумерації, відповідно до якої номери розділів складаються з однієї арабської цифри: 1, 2, 3... Це так званий перший, вищий ступінь поділу. Після слова *Розділ* ставиться номер (без крапки), а в наступному рядку – заголовок розділу:

РОЗДІЛ 1

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Розділ 1

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Підрозділи

Нумеруються в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається із номера розділу та порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою, наприклад: 2.3 – третій підрозділ другого розділу. Потім у тому ж рядку йде заголовок підрозділу:

1.2 Стилiстичнi особливостi досліджуваних одиниць

Текст розпочинається з нового рядка.

Пункти

Нумеруються у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з номера розділу, порядкового номера підрозділу та номера пункту, відокремлених крапкою. Після номера пункту крапку не ставлять, наприклад: 1.1.1, 1.1.2 і т. д. Потім у тому ж рядку йде заголовок пункту, який відокремлюється крапкою від наступного тексту:

1.2.1 Стилiстично нейтральнi одиницi. Зiбраний матерiал...

Пункт може не мати заголовка.

Підпункти

Нумеруються у межах кожного пункту за тими ж правилами, наприклад: 1.1.1.1, 1.1.1.2 і т. п. Якщо розділ або підрозділ складається з одного пункту або пункт складається з одного підпункту, його не нумерують.

При посиланнях на розділи, підрозділи, пункти, підпункти зазначають їх номери, наприклад:

- ✓ у розділі 3 ...
- ✓ дивись 2.3 ...
- ✓ відповідно до 1.2.3 ...

Простий план

У простому плані, наприклад, до реферату або курсової роботи, нумеруються всі елементи, за винятком додатків:

ПЛАН

1. Вступ.
2. Теоретичні засади дослідження.
3. Стилiстичнi особливостi досліджуваних одиниць.
4. Висновки.
5. Список використаних джерел.

Додатки

Розгорнутий план

План, у якому перелічені не лише найважливіші питання твору, а й ті, що розвивають основні ідеї, називається *розгорнутим*. Його отримуємо, розділивши пункти простого плану на підпункти відповідно до конк-

ретного змісту мікротемати. При цьому слід враховувати основні елементи будь-якого наукового твору, а саме: вступну частину, де здійснюється підготовка до викладу основного змісту; основну частину, в якій подаються факти і події в їх взаємозв'язку, робляться попередні узагальнення й висновки; заключну частину, де підбиваються підсумки, формулюються теоретичні й практичні шляхи подальшого опрацювання проблеми.

Схематично варіанти розгорнутого плану з різними видами нумерації можна зобразити так (велику літеру позначимо **В**, маленьку літеру – **м**):

1 В..... .	I В..... :	I В..... .
1.1 В..... .	1) м.....;	1 В..... :
1.2 В..... .	2) м..... .	а) м..... ;
2 В..... .	II В..... :	б) м..... ;
2.1 В..... .	1) м..... ;	в) м..... .
2.2 В..... .	2) м..... ;	2 В..... :
2.3 В..... .	3) м..... .	а) м..... ;
3 В..... .	III В..... .	б) м..... .
і т. ін.	і т. ін.	II В..... . і т. ін.

Ілюстрації, таблиці, формули

Ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, графіки, діаграми, карти) подаються в роботі безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше, або одразу на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, розміщені на окремих сторінках, вносяться до загальної наскрізної нумерації сторінок.

Ілюстрації позначають словом «**Рисунок**» (Рис.) і нумерують послідовно у межах розділу, за винятком ілюстрацій, наведених у додатках. Номер має складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка, наприклад: Рис. 1.2 – другий рисунок першого розділу. Якщо в розділі одна ілюстрація, вона нумерується за загальними правилами.

Номер ілюстрації, її назву і пояснювальні записи розміщують послідовно **під** нею. Якщо в роботі одна ілюстрація, вона нумерується за загальними правилами. Наприклад:

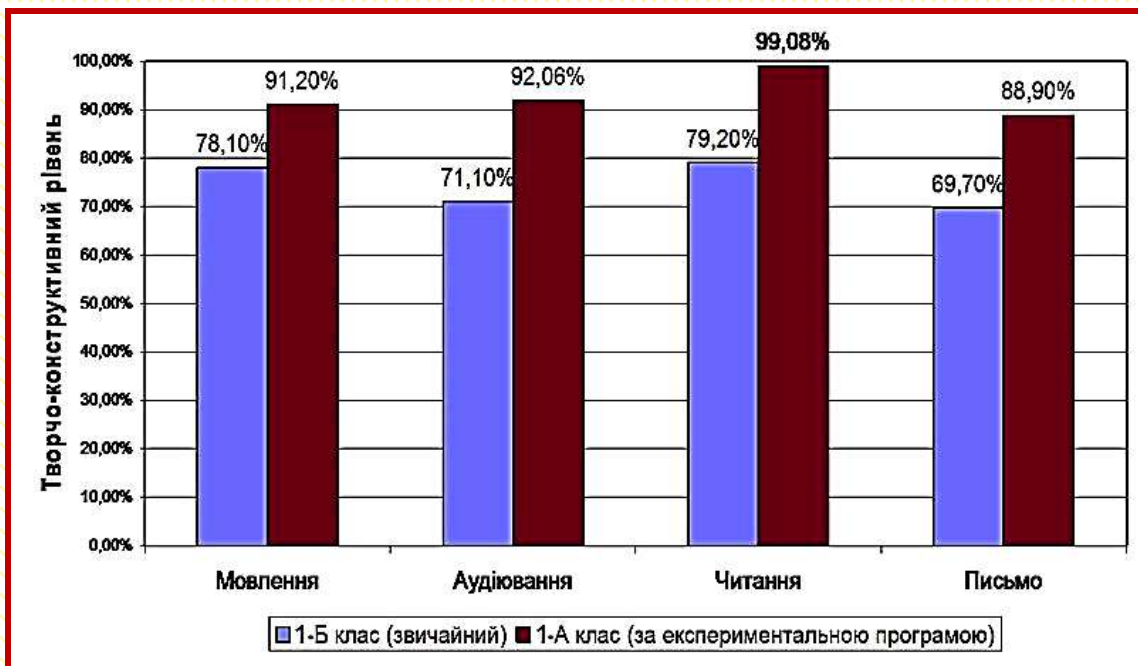

Рис. 3.1 Порівняльна діаграма творчо-конструктивного рівня навчальних досягнень учнів 1-Б класу (звичайного) й 1-А класу (експериментального) за 2007/2008 н. р.

Посилання на ілюстрацію включає її порядковий номер, наприклад:

- ✓ на рис. 3.1 видно ...
- ✓ ... як це показано на рис. 1.2 ...
- ✓ (рис. 2.2).

Ілюстрації в роботі мають бути розташовані так, щоб їх було зручно розглядати без повороту роботи або з поворотом за годинниковою стрілкою.

Таблицю слід розташовувати безпосередньо після тексту, в якому вона згадується вперше, або на наступній сторінці. На кожену таблицю має бути посилання в тексті із зазначенням її номера:

- ✓ у таблиці 1.2

При повторному посиланні на таблицю чи ілюстрацію додають скорочене слово «дивись»:

- ✓ див. таблицю 1.2

Таблиці, як і рисунки, послідовно нумерують у межах розділу¹: Таблиця 1.2 – друга таблиця першого розділу. Напис розміщують у правому

¹ Таблиці в кожному Додатку мають свою нумерацію: Таблиця В.1 – перша таблиця додатка В.

верхньому куті **над** відповідним заголовком таблиці, крапку після останньої цифри не ставлять. Нижче подається назва таблиці без крапки на кінці. Якщо в роботі одна таблиця, її нумерують за загальними правилами.

При переносі частини таблиці на наступні сторінки над нею зазначається *Продовження таблиці 1.2*, *Кінець таблиці 1.2* і повторюється головка таблиці. Якщо головка дуже громіздка, можна на початку таблиці пронумерувати граfi і на другу сторінку перенести рядок номерів граф. Назва таблиці не дублюється.

Номери формул, рівнянь подаються в дужках (слова «формула», «рівняння» при цьому не вживаються), наприклад: (5.3) – третя формула п'ятого розділу. Якщо рівняння за розміром перевищує один рядок, його переносять на інший після знаків =, +, -, ×, ÷.

Номер формули наводиться навпроти її останнього рядка біля правого поля сторінки. Рівняння і формули для наочності відділяються від решти тексту вільними рядками вище і нижче рівняння або формули.

Посилання виконуються таким чином:

- ✓ у формулі (5.3)...
- ✓ із рівняння (3.1) випливає...
- ✓ [див. формулу (5.3)].

Примітки

Примітки до тексту і таблиць, в яких містяться додаткові і пояснювальні дані, нумерують послідовно в межах однієї сторінки. Якщо приміток на одному аркуші декілька, то після слова Примітки ставлять двокрапку, наприклад:

Примітки:

1. ...
2. ...

Якщо є одна примітка, її не нумерують і після слова Примітка ставлять крапку, а текст примітки друкують у тому ж рядку.

Переліки

Перелік може складатися з незакінчених або закінчених фраз.

Коротка незакінчена фраза пишеться з маленької літери й позначається арабською цифрою або маленькою літерою з дужкою без крапки після неї.

Існує два варіанти розміщення таких фраз. Перший – у підбір із текстом. Позиції, що включають слово або невелику фразу без розділових знаків усередині, відокремлюються одна від одною комами:

- ✓ Фразеологічні одиниці мають структуру: 1) словосполучення, 2) сполучення слів і 3) речення.
- ✓ Кожна фразеологічна одиниця має наступні ознаки: а) семантичні, б) структурні, в) функціональні.

Другий варіант: переліки складаються з розгорнутих незакінчених фраз, що мають власні розділові знаки. Кожна позиція подається з нового рядка, відділяється від інших крапкою з комою:

- ✓ Новий текст відрізняється від старого:
 - а) наявністю додатків, які ілюструють основні теоретичні положення;
 - б) великою кількістю вставних речень, що показують логіку викладу;
 - в) складністю структури.

Якщо позиціями переліку є закінчені фрази, вони відділяються одна від одної крапками. Замість дужки після арабської цифри або великої літери ставиться крапка.

- ✓ Словник пропонує два визначення терміна «сленг»:
 1. Розмовний варіант професійної мови.
 2. Елементи розмовного варіанта тієї чи іншої професійної чи соціальної групи, які набувають у літературній мові емоційно-експресивного забарвлення.

Для ускладнення переліків залучаються малі літери або арабські цифри з дужкою. Це другий рівень деталізації. Переліки першого рівня друкують з абзацного відступу, другого – з відступом вправо відносно місця розташування переліків першого рівня:

✓ Серед способів перекладу фразеологічних одиниць розрізняють:

1) фразеологічні:

- а) тотожність,
- б) відповідник,
- в) частковий відповідник;

2) нефразеологічні:

- а) описова конструкція,
- б) алюзія.

Текст усіх елементів переліку граматично підпорядковується головній ввідній (попередній) фразі, в нашому прикладі – *Серед способів перекладу фразеологічних одиниць розрізняють*. Таку фразу не можна переривати на прийменниках або сполучниках на, із, від, те, що, як і под.

Питання для самоконтролю

1. Розкажіть про загальні вимоги до оформлення тексту роботи.
2. Як оформлюються заголовки розділів?
3. Як оформлюються заголовки підрозділів?
4. Як оформлюються заголовки пунктів і підпунктів?
5. Які частини роботи не нумеруються?
6. Що в науковій роботі підлягає нумерації?
7. Як здійснюється нумерація сторінок?
8. Як нумеруються розділи і підрозділи?
9. Як нумеруються пункти і підпункти?
10. Розкажіть про нумерацію в простому плані.
11. Нумерація в розгорнутому (дво- і трирівневому) плані.
12. Як нумеруються ілюстрації?
13. Як нумеруються таблиці?
14. Як нумеруються примітки до тексту?
15. Що таке перелік? Як він нумерується?

Теми рефератів і доповідей

- Можливості комп'ютерних програм для роботи з документами і їх використання при написанні наукової роботи.
- Можливості текстового процесора Microsoft Word.
- Автоматичне створення покажчиків і змісту документа.
- Механізми роботи з виносками, посиланнями, колонтитулами.
- Текстовий редактор Kingsoft Writer Free та його використання при створенні документа.
- Текстовий редактор Document.Editor та його використання при створенні документа.
- AbiWord – інструмент для обробки текстів.
- Комп'ютерні програми для перегляду документів PDF (Adobe Acrobat Reader, Foxit Reader).
- Використання можливостей комп'ютерних програм для створення ілюстрацій різних видів.
- Використання можливостей комп'ютерних програм для створення таблиць.
- Авторське редагування тексту.

⑥ ПІДГОТОВКА ДО ЗАХИСТУ І ЗАХИСТ РОБОТИ

ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА І РЕЦЕНЗІЯ

Закінчивши написання та оформлення **курсової роботи**, виконавець не пізніше як за 3 тижні до захисту подає її на остаточну перевірку керівникові. Якщо керівник не робить суттєвих зауважень і вважає, що робота заслуговує на позитивну оцінку, він рекомендує курсову роботу до захисту. Захист відбувається публічно на засіданні комісії, яку створюють на відповідній кафедрі (не менше трьох осіб, у тому числі керівник роботи).

Дипломну роботу подають науковому керівникові для перевірки змісту та структури, внесення необхідних правок у строки, визначені завданням на виконання дипломної роботи, але не пізніше 1 календарного місяця до засідання екзаменаційної комісії із захисту.

Керівник дипломної роботи готує **ВІДГУК** для подання екзаменаційній комісії. Документ містить вихідні дані роботи (тему, курс і спеціальність, за якою навчається виконавець, факультет, навчальний заклад, прізвище, ім'я та по батькові виконавця):

ВІДГУК

про дипломну роботу магістра «Вербалізація концепту ZEIT/ЧАС
в автобіографічному романі Г. Грасса "Цибулина пам'яті"»
студентки 2 курсу спеціальності 014.02 Середня освіта (Мова і література
(німецька) факультету іноземної філології

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ТИМЧЕНКО Світлани Іванівни

У відгуку науковий керівник аналізує:

- актуальність обраної теми, стан її розробки в сучасній науці;
- обсяг і якість роботи, а саме: повноту розв'язання завдань; достовірність, обґрунтованість і цінність одержаних результатів, можливість їх практичного застосування, апробацію;
- наявність елементів наукової новизни, творчий характер дослідження;
- рівень науково-теоретичної підготовки автора, його готовність до виконання досліджень такого жанру, сформованість навичок роботи з науковою літературою, використання наукових методів дослідження;
- ставлення здобувача вищої освіти до виконання роботи, ступінь самостійності, уміння чітко, грамотно й аргументовано викладати матеріал, правильно, стилістично витримано його оформляти.

Керівник може висловити зауваження і вказати на *недоліки роботи*.

В останньому реченні відгуку робиться висновок про те, чи відповідає робота вимогам, які висуваються до дипломних робіт, чи може вона бути рекомендована до захисту і якої оцінки, на думку керівника, вона заслуговує. Наприклад:

- ✓ Беручи до уваги самостійний характер, глибину, практичну спрямованість дослідження, а також його відповідність вимогам оформлення, вважаємо, що дипломна робота С. І. Тимченко може бути допущена до захисту і заслуговує на оцінку «відмінно».

В кінці документа – інформація про керівника (ім'я, прізвище, посада, науковий ступінь, вчене звання), його підпис і дата написання відгуку:

Науковий керівник

канд. філол. наук,

доцент кафедри німецької мови (підпис) Оксана СЕМЕНЮК

12.11.2024 р.

Рішення про допуск дипломної роботи до захисту ухвалюється на основі пропозицій наукового керівника та результатів *попереднього захисту*, який відбувається на засіданні випускової кафедри. На ньому викладачі дають поради та рекомендації щодо вдосконалення як власне роботи, так і підготовленого студентом виступу та/або мультимедійної презентації. Завідувач кафедри робить відповідний запис на титульній сторінці роботи.

Допущена до захисту робота має бути представлена екзаменаційній комісії (подана на випускову кафедру в паперовому та електронному вигляді) не пізніше ніж за шість тижнів до захисту.

Робота може бути **не допущена до захисту** через порушення термінів подання, відсутність або неправильне оформлення супровідних документів, негативний відгук наукового керівника, недотримання вимог до змісту і оформлення тексту. За умови усунення виявлених недоліків робота може бути захищена не раніше як через рік з моменту негативного рішення.

Виконавець має отримати також письмову **РЕЦЕНЗІЮ** на свою дипломну роботу. Рецензентами можуть бути кандидати наук, доценти, професори кафедр факультету, кваліфіковані, обізнані у науковій проблемі фахівці з інших кафедр, наукових закладів, організацій, шкіл тощо. Зовнішня рецензія має бути надрукована на бланку установи, де працює рецензент.

На початку рецензії подаються вихідні дані роботи:

РЕЦЕНЗІЯ

на дипломну роботу магістра «Вербалізація концепту ЗЕИТ/ЧАС в автобіографічному романі Г. Грасса "Цибулина пам'яті"» студентки 2 курсу спеціальності 014.02 Середня освіта (Мова і література (німецька) факультету іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ТИМЧЕНКО Світлани Іванівни

Рецензія містить таку інформацію:

- жанр і тема роботи;
- курс, спеціальність, факультет, назва навчального закладу;
- прізвище та ініціали виконавця;
- актуальність обраної теми, її наукова новизна, перспективність;
- глибина аналізу спеціальної літератури, у тому числі – використання новітніх праць як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців;
- ефективність обраних методів дослідження та загальної методики;
- відповідність змісту роботи заявленій темі і меті, повнота розкриття теми;
- досягнення поставленої мети і виконання завдань роботи;

- повнота і ґрунтовність викладу;
- достовірність отриманих результатів;
- конкретний внесок автора у розв'язання тієї чи іншої наукової проблеми;
- можливість практичного використання результатів і рекомендацій;
- стилістична, орфографічна грамотність викладу, відповідність оформлення роботи затвердженим вимогам;
- недоліки дипломної роботи, побажання;
- аргументована оцінка роботи («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»¹);
- пропозиція щодо присвоєння освітнього рівня «магістр» і кваліфікації з конкретної спеціальності.

Закінчується рецензія даними про рецензента (ім'я, прізвище, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи), його підписом, який засвідчується печаткою, і датою написання.

Рецензент

канд. філол. наук, професор,
 професор кафедри англійської мови (*підпис*) Валерій КАРПАЛЮК
 03.01.2024 р.

Клішовані фрази для написання рецензій і відгуків див. у *Додатку А.5*.

Виконавець роботи має право заздалегідь ознайомитись із відгуком наукового керівника і рецензією, зреагувати на зауваження, відповісти на запитання і таким чином підготуватись до майбутнього захисту.

Захист дипломної роботи відбувається на засіданні Екзаменаційної комісії (ЕК) у день, визначений графіком навчального процесу.

На розгляд комісії подаються:

- виконана робота з висновком завідувача випускової кафедри про допуск її до захисту,
- письмовий відгук наукового керівника,
- письмова рецензія на роботу.

¹ Якщо рецензент пропонує оцінку «незадовільно», робота все одно допускається до захисту.

Якщо робота написана іноземною мовою, до вказаних документів додається *анотацію українською мовою*.

До ЕК можуть подаватися й інші матеріали, які характеризують наукову і практичну цінність виконаної роботи:

- друквані статті за темою роботи,
- документи, що вказують на практичне застосування роботи,
- макети, зразки матеріалів, виробів тощо.

ПОНЯТТЯ ПРО АКАДЕМІЧНУ ДОБРОЧЕСНІСТЬ. ПЕРЕВІРКА РОБОТИ НА РІВЕНЬ УНІКАЛЬНОСТІ

Виконана курсова / дипломна робота проходить обов'язкову перевірку на відповідність нормам академічної доброчесності, рівень її унікальності.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Академічна доброчесність означає, що в процесі навчання чи досліджень здобувачі вищої освіти, викладачі та науковці керуються, передусім, принципами чесної праці та навчання (див. у *таблиці*).

З метою належної реалізації норм Законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», що стосуються дотримання основних принципів академічної доброчесності, Міністерством освіти і науки України розроблені «Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах (авторефератах, дисертаціях, монографіях, наукових доповідях, статтях тощо). Розширений глосарій термінів та понять із академічної доброчесності». URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/616/61647/1-11-8681.pdf>. Матеріали створено в межах Проекту сприяння академічної доброчесності в Україні – SAIUP за підтримки Посольства США.

Дотримання академічної доброчесності	
педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками	здобувачами вищої освіти
– посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей	
– дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права	
– надання достовірної інформації про методику і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність	– надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації
– контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти	– самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання.
– об'єктивне оцінювання результатів навчання.	

Важливий документ, що формулює загальні принципи, яких має дотримуватись учений, – «Етичний кодекс ученого України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>

У Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка розроблені та впроваджені в дію такі документи з академічної доброчесності¹:

1. «Кодекс академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція)». URL: https://drive.google.com/file/d/1W_tRKAqt4kKFyD1zNzR76uxVZY3mUjBV/view

2. «Положення про дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками та здобувачами вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка» (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1nVC6hDHeT4WxNS5c45xybMiWBEVDbGpb/view>

¹ Алгоритм пошуку документів: К-ПНУ – Документи К-ПНУ – Академічна доброчесність – Нормативна база.

3. «Рекомендації для науково-педагогічних працівників щодо забезпечення академічної доброчесності під час екзаменаційної сесії в умовах дистанційного навчання в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка». URL:

<https://drive.google.com/file/d/1YF0yj4apa8Xq6kzmOXq80e1QF6DhJ-ST/view?pli=1>

Порушенням академічної доброчесності вважається:

1) **фабрикація** – фальсифікація результатів досліджень, посилань або будь-яких інших даних, що стосуються освітнього процесу;

2) **обман** – надання завідомо неправдивої інформації стосовно власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу;

3) **списування** – використання без дозволу зовнішніх джерел інформації під час оцінювання результатів навчання;

4) **хабарництво** – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна чи послуг матеріального або нематеріального характеру задля неправомірної вигоди в освітньому процесі;

5) **академічний плагіат** – привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора¹. Формою академічного плагіату є **самоплагіат**, що полягає у відтворенні без посилання власних раніше опублікованих текстів.

Юридичне визначення терміна «**плагіат**» вперше з'явилося в українських нормативних документах лише в 2001 р. у новій редакції Закону України «[Про авторське право і суміжні права](#)». В освітньо-науковій сфері плагіат найчастіше виражається в публікації під власним іменем чужого тексту або у запозиченні фрагментів чужого тексту без зазначення джерела запозичення. Загалом, можна виділити три основні **типи плагіату**:

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. С. 977.

- 1) **копіювання** чужої наукової роботи чи декількох робіт та оприлюднення результату під своїм іменем;
- 2) створення **суміші** власного та запозиченого тексту без належного цитування джерел;
- 3) **перайт**, або перефразування чужої праці без згадування оригінального автора¹.

Докладніше дізнатись про плагіат можна з книжки «Що потрібно знати про плагіат: посібник з академічної грамотності та етики для “чайників”» URL:

<http://library.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/biblio/PDF/books/ac-gr.pdf>. Її підготовлено в рамках реалізації проекту Східноукраїнського Фонду соціальних досліджень «Академічна культура українського студентства: основні чинники формування та розвитку» за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Поняття, протилежне плагіату, – **унікальність** (оригінальність) **тексту**. Чим більше плагіату в тексті, тим менша його унікальність, і навпаки: чим менше плагіату, тим унікальність тексту вища. Справедливою є наступна формула:

$$\% \text{ плагіату} + \% \text{ унікальності} = 100\%.$$

Наприклад, якщо програма антиплагіат показує, що унікальність тексту становить 70%, це означає, що 30% цього тексту – неоригінальні, тобто є плагіатом.

Перевірити текст на рівень унікальності можна за допомогою модульного об'єктно-орієнтованого динамічного навчального середовища (**Moodle**). При перевірці слід керуватися документом «Методичні рекомендації з перевірки курсових, дипломних/кваліфікаційних робіт (проектів), дисертацій здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на рівень унікальності» (нова редакція). URL:

<https://drive.google.com/file/d/1gTpUsOe-rBUAEC7oSLd9WwH1wxsjWQUM/view>

Відповідно до вимог, унікальність курсової роботи має становити не менше 30 %, дипломної роботи магістра – не менше 60 %.

¹ Цей тип плагіату, якщо він зроблений більш-менш майстерно, на сьогодні важко виявити програмами антиплагіату.

У разі незгоди з результатом виконавець має право на апеляцію в триденний термін після оголошення результатів перевірки роботи. Спеціально створена апеляційна комісія в тижневий термін розглядає подання виконавця. Апеляцію можна подавати лише один раз.

Перевірку на рівень унікальності здійснює програмно-технічний засіб на базі онлайн-сервісу «**Unichek.com**», створений українськими розробниками у 2014 р. Він може працювати онлайн або інтегруватися з навчальними системами ВНЗ (так званими learning management systems), у т. ч. з Moodle (як у нас в університеті), Canvas, Blackboard, Schoology, Google Classroom та ін. Наразі сервісом користуються більш ніж 50 українських вищих навчальних закладів, а також заклади США, Іспанії, Бельгії та інших країн світу. Переваги сервісу:

- зручний функціонал;
- можливість порівнювати роботи з інтернет-джерелами, власною академічною базою закладу та усіма документами в його обліковому записі;
- здійснення пошуку в роботах, написаних українською, англійською, французькою та багатьма іншими мовами

З повним описом можливостей сервісу можна ознайомитись за посиланнями: info@unicheck.com або sales@unicheck.com).

Існує багато подібних програм та сервісів перевірки на плагіат. Ось деякі з них.

Strikeplagiarism.com – система, розроблена польською компанією Plagiat.pl в 2002 р. Перевіряє текст за різними пошуковим модулями, що містяться в її базі даних, а потім виводить відсоток унікальності на екран. Істотною відмінністю програми є те, що до списку джерел входять бібліотеки найвідоміших університетів світу, наприклад, Oxford, Cambridge. Компанія співпрацює з більш ніж 500 університетами світу й перевіряє роботи, написані 200-ми мовами. З повним описом можливостей сервісу можна ознайомитись на сайті за адресою:

<https://strikeplagiarism.com/uk/Ціни%20та%20послуги.html>

Plag.com.ua – перевірка, яка видає користувачеві показники плагіату безкоштовно й за лічені секунди, навіть для великих робіт. Повний опис можливостей:

https://www.plag.com.ua/?gclid=Cj0KCQiA5NSdBhDfARIsALzs2EB07t3qZs-XnjCIOZF60jXck1sYTDzUwa6W6vZJ_u4KKnCWJghRrGQaAvkAEALw_wcB

Edu-Birde. Безкоштовна онлайн-платформа. Для перевірки тексту на плагіат потрібно скопіювати його та вставити у відповідне вікно, натиснути кнопку «перевірити» й зачекати на звіт. Можна також завантажити повністю весь документ. Перехід на платформу:

<https://edubirdie.com/perevirka-na-plagiat>¹

ОПРИЛЮДНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Існують різні способи представити широкому загалу результати своєї праці (див. про апробацію результатів дослідження у «Вступі»). Розглянемо найважливіші для здобувача вищої освіти:

- доповідь на захисті (передзахисті), відповіді на запитання та зауваження;
- комп'ютерна презентація;
- наукові тези;
- наукова стаття.

Доповідь на захисті

Доповідь на захисті – це промова, що інформує членів екзаменаційної комісії про сутність, теоретичне і практичне значення результатів проведеного дослідження. Виконавець завчасно готує і обговорює з керівником виступ (до 10 хв. на захисті курсової, до 20 хв. – дипломної) з використанням необхідного ілюстративного матеріалу: таблиць, графіків, слайдів та/або мультимедійної презентації. Виступ повинен містити стислий виклад змісту, структури роботи, висновків. Увага зосереджується на результатах, пропозиціях, практичній значущості дослідження, особистому внеску автора роботи в розробку наукової проблеми.

¹ Дізнатись більше про інструменти перевірки на плагіат можна зі статті «10 найкращих безкоштовних інструментів перевірки плагіату в Інтернеті порівняно з 2021 роком». URL: <https://uk.myservername.com/10-best-free-online-plagiarism-checker-tools-compared-2021>

Структурно текст доповіді складається з трьох частин.

I. Звернення до членів комісії, так званий «зачин»: *Шановні члени експертної комісії! Шановні колеги (запрошені, керівник)! Дозвольте запропонувати на Ваш розгляд (до Вашої уваги)...*

У цій частині не варто повторювати вже сказане головою ЕК: тему дослідження, прізвище керівника тощо. Слід коротко познайомити слухачів зі вступом до роботи, тобто обґрунтувати актуальність теми, вказати мету, методи збору та опрацювання матеріалу, його обсяг, сформулювати гіпотезу.

II. Основна, найбільша частина виступу, що висвітлює зміст кожного розділу роботи. Особлива увага тут приділяється підсумковим результатам, критичним співставленням і оцінкам. Текст має бути зрозумілий, з доречними ілюстраціями – переконливими фактами, прикладами, що зацікавлять навіть тих членів комісії, які не обізнані у проблематиці роботи. Не варто говорити якнайбільше і якнайшвидше (все одно роботи не перекажете). Краще зробити акцент на власних здобутках: що дослідили, до яких висновків дійшли саме ви?

III. Заключна частина доповіді віддзеркалює загальні висновки (не повторюючи дрібних висновків за розділами), практичні рекомендації, перспективи подальшого дослідження. Зрозуміло, що «кінцівка» має співвідноситись із «зачином» і вписуватись у загальний стиль викладу.

Підготовлену доповідь слід виголошувати чітко, розбірливо, виразно і просто, щоб сама форма виступу приваблювала учасників захисту. По ходу доповіді корисно вдаватися до такого прийому, як звернення до присутніх: *Погляньте на такі статистичні дані...; Зверніть увагу на...; Порівняйте...*

Важливо уникати монотонності. Тон виступу має підвищуватись і знижуватись залежно від змісту фрази або для активізації уваги слухачів.

Не варто повністю, слово в слово читати написаний текст¹. Це викликає сумніви щодо самостійності виконаного дослідження. Навпаки, вільне володіння текстом, здатність імпровізувати свідчать про глибоке знання проблеми, зацікавленість виконавця.

¹ Повний текст доповіді потрібен мовцю для того, щоб триматись у межах відведеного часу, дотримуватись логіки викладу, бути джерелом даних, цитат для підтвердження думки.

Слід подбати про унаочнення доповіді: підготувати таблиці, малюнки, схеми, які ілюстрували б найбільш значущі результати виконаної роботи.

Після доповіді виконавця роботи заслуховуються виступи керівника і рецензента.

Виступ керівника наукової роботи практично повторює його відгук про роботу, але в більш довільній формі. Керівник, як правило, загострює увагу членів комісії на позитивних рисах молодого науковця, розповідає про його дослідницький шлях, здобутки і перспективи в науці.

Рецензент у своєму виступі коротко зупиняється на позитивних і негативних рисах роботи, ілюструючи висновки прикладами з тексту, ставить запитання, висловлює пропозиції щодо змісту і форми роботи. Саме рецензент пропонує державній комісії оцінити роботу певною кількістю балів.

Зазначимо, що нерідко відгук наукового керівника і рецензію читає голова екзаменаційної комісії, виділяючи в них ті чи інші важливі моменти. Після цього доповідачеві надається можливість відреагувати на висловлені в них зауваження і запитання

Тому, окрім тексту доповіді, до захисту слід підготувати **письмові відповіді на запитання і зауваження**, сформульовані у відгуку та рецензії. Відповіді мають бути чіткі, короткі й водночас глибокі, ґрунтовні, добре аргументовані. Бажано посилатися на текст своєї роботи, щоб підкреслити вірогідність результатів дослідження, надати відповідям переконливості. Для цього перед захистом варто ще раз уважно перечитати текст роботи, зробити необхідні позначки на її сторінках, закладки у потрібних місцях.

Особливо ретельно слід готуватися до відповідей на запитання, що можуть виникнути під час захисту у членів комісії, присутніх. Треба пам'ятати, що за цими відповідями учасники засідання судять про рівень теоретичної і практичної підготовки виконавця, вміння прилюдно вести наукову дискусію.

Закінчивши відповідати, необхідно подякувати всім присутнім за увагу і участь у дискусії, рецензенту – за критичне вивчення і об'єктивну оцінку роботи, науковому керівникові – за допомогу в написанні та підготовці роботи до захисту.

Рішення про оцінку курсової роботи приймає комісія, створена на кафедрі. Оцінювання дипломної роботи відбувається на закритому засіданні екзаменаційної комісії. Критерії та норми оцінювання знань, умінь і навичок здобувачів вищої освіти при виконанні та захисті наукових робіт – у Додатку Г.

Комп'ютерна презентація

Комп'ютерна презентація – це демонстрування послідовності слайдів із текстовими та аудіовізуальними матеріалами (рисунок, фотографія, схема, діаграма, музика, відеоролик). Текстовий матеріал слайдів не лише інформує, але й привертає увагу завдяки шрифтовим та кольоровим виділенням. Аудіовізуальні матеріали дозволяють показати взаємозв'язки між об'єктами, викликати потрібні асоціації, емоції, почуття.

Часто оратори, бажаючи йти «в ногу з часом», не задумуються над особливостями використання допоміжних засобів. Цікавість лише до технічного боку і практично повна відсутність інформації про мовленнєву поведінку в цій ситуації спричинює *типові помилки* оратора.

1. Немотивоване використання

У польського сатирика Станіслава Єжі Леца є висловлювання, яке повною мірою може бути віднесене до використання ТЗН: *Техніка технікою, але ліфт ламається частіше, ніж драбина*. Знання програм і вміння натискати на потрібні клавіші не виключає помилок у мовленні оратора, в результаті чого технічні засоби стають не «друзями», а «ворогами». Дійсно, вмикаючи комп'ютер і проєктор, слід бути готовим до того, що можуть виникнути технічні ускладнення. Тому промова має бути такою, що легко сприймається без використання презентації.

Якщо ж із технікою все гаразд, оратору варто добре продумати, *на якому етапі, який фрагмент і навіщо* буде використано. При цьому виходити з ключових питань: Чи потребує матеріал презентації? Чи допоможе вона розкрити предмет, явище, ситуацію з іншого, несподіваного боку?

Наприклад, експериментально встановлено, що демонстрація відеозаписів на кожному уроці в школі негативно впливає на результати навчання, тому що а) призводить до зниження мовленнєвої та розумової активності учнів; б) як сильний емоційний стимулятор викликає перевто-

му, емоційне перевантаження; в) природний інтерес, бажання познайомитися з новинкою швидко змінюється на байдужість¹.

2. Неврахування комунікативної ситуації

Приймаючи рішення про залучення презентації під час виступу, слід ретельно вивчити комунікативну ситуацію: ролі оратора і слухачів, час, місце, зміст і мету виступу, характер аудиторії (кількісний склад, вік, схильності, здібності, ступінь підготовки, можливості сприйняття, очікування, потреби). Важливо врахувати й те, що кожний вид слайдів має свої специфічні особливості: *динамічний* – забезпечує багатоаспектний, комплексний погляд на проблему; *статичний* – забезпечує конкретно-чуттєву опору на відповідні види сприйняття (слухове, зорове, тактильне). Так, у таблицях і схемах закладені великі можливості для створення яскравих графічних образів, групування і порівняння матеріалу. В аудіоматеріалі присутня мова, що звучить, її особливості можуть слугувати смисловими орієнтирами, допомагаючи відокремити головне від другорядного, одну думку від іншої, надаючи підказки про значення незнайомих слів.

3. Відсутність вступу та висновків

Дослідники рекомендують розпочинати роботу з презентацією з невеликого вступу, щоб мобілізувати життєвий досвід аудиторії, підготувати її до сприйняття, осмислення й аналізу матеріалу: для чого буде показано матеріал, на що звернути особливу увагу тощо. Цікавий початок допомагає захопити й утримувати увагу аудиторії до кінця демонстрації.

Мета висновків – з'ясувати, чи все було зрозуміло, що викликало інтерес, що запам'яталося; створити позитивний емоційний фон.

Варто пам'ятати, що мовленнєва поведінка оратора має за стилем і жанром гармоніювати з презентацією, адже на тлі взірцевого професійного мовлення притаманні оратору недоліки і помилки особливо відчутні.

4. Відсутність співучасті (коментування) під час демонстрації

На жаль, оратор часто сприймає демонстрацію аудіовізуального матеріалу як можливість відпочити, забуваючи про те, що будь-який виступ від перших до останніх слів є цілісним текстом. Навіть у випадку, коли

¹ За спостереженнями методистів, відео на навчальних заняттях викликає цікавість упродовж 6–8 демонстрацій.

матеріал не потребує синхронних коментарів і уточнень, організатор перегляду виконує комунікативну роль глядача, співучасника загального процесу сприйняття. Від поведінки оратора під час перегляду багато в чому залежить і реакція аудиторії.

Якщо матеріал не супроводжується дикторським текстом або музикою, від оратора вимагається синхронне вербальне і невербальне коментування та уточнення демонстрації. Вербальна і невербальна поведінка оратора може стати стимулом і еталоном для поведінки слухачів, виховувати їх глядацьку культуру. Щира зацікавленість оратора, його уважність, емоційність, гарне почуття гумору зроблять демонстрацію цінним засобом виховання і навчання.

5. Дублювання інформації, намагання залучити якнайбільше фактів

Виступ оратора не має бути озвученою версією того, що відбувається на екрані. Він має доповнювати, пояснювати, оцінювати, але не дублювати інформацію – інакше знецінюється і сама демонстрація, і те, що говорить оратор.

Так, досить часто недосвідчений оратор, створюючи слайди, вводить у них забагато тексту. Як наслідок – починає озвучувати те, що вже прочитане аудиторією. Але забуває, що з двох текстів, поданих одночасно, написаний сприймається швидше, ніж озвучений. Отже, слухачі, розуміючи, що оратор повторює написане, миттєво втрачають до нього інтерес. Або інша крайність: аудиторії пропонують уважно розглянути величезну таблицю, а потім з'ясовується, що доповідач коментує лише декілька підсумкових цифр. Чому б не навести лише їх?

6. Гонитва за спецефектами на шкоду змісту

Відносно слайдів згадаймо вислів американського педагога, фахівця з візуальних комунікацій Джина Желязни: *Комп'ютер дозволяє нам обирати приблизно з 65 500 кольорів. Це рівно на 65 498 кольорів більше, ніж потрібно для створення гарної та грамотної презентації* («Бізнес-презентація. Керівництво з підготовки та проведення», 2004 р.). Те саме стосується шрифтових виділень, використання маркерів (спеціальних позначок), рамок, анімації тощо.

Перевантаження спецефектами відволікає від основної ідеї, робить пріоритетною інформацією візуальний ряд, а не виступ оратора. Колір

(контрастність, яскравість, насиченість, тон)¹, шрифт (розмір, ширина, накреслення)², розміщення на презентаційному полі – все має «працювати» на мету виступу.

Нарешті, слід враховувати, що у засобів унаочнення має бути єдине стилістичне рішення – як щодо змісту, так і з точки зору оформлення.

7. Промова оратора має вторинний характер, поступаючись презентації за важливістю

Використання технічних засобів стимулює професійне зростання оратора: він має більш вимогливо ставитися до своєї промови, змінювати «тональність» виступу, використовувати прийоми, органічно пов'язані зі змістом і особливостями наочності.

Мовцеві слід продемонструвати свою майстерність вже на першому етапі інструктажу, а надалі, щоб отримати максимальний ефект, правильно обирати момент для використання слайдів:

- на початку промови, як епіграф;
- у процесі пояснення, для ілюстрації своїх слів, підтвердження тези;
- після представлення нової інформації, для аналізу та узагальнення;
- на заключному етапі, для перевірки засвоєння матеріалу або підсумовування.

Це далеко не всі помилки, що супроводжують використання засобів наочності під час виступу. Може виникнути закономірне питання: навіщо створювати собі додаткові труднощі, чи не простіше відмовитись від презентації, обмежившись лише усним мовленням? Можливо, її викорис-

¹ Український дослідник О. М. Семеног вважає, що теплі кольори (червоний, помаранчевий, жовтий) стимулюють; холодні (синій, фіолетовий, голубий, зелений) заспокоюють. Нейтральними є світло-рожевий, сіро-голубий, жовто-зелений, коричневий. Найкраще, на його думку, сприймається білий шрифт на темно-синьому полі, лимонно-жовтий – на червоному, чорний – на білому, жовтий – на синьому. І навпаки: деякі поєднання (наприклад, зелені букви на червоному фоні) можуть навіть викликати стрес. Кольорова гама має бути однаковою на всіх слайдах – це створює відчуття зв'язності, наступності, комфортності (Семеног О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Київ : Вид. центр «Академія», 2010. С. 137).

² Обираючи шрифт, О. М. Семеног рекомендує враховувати, що прописні букви сприймаються гірше, ніж рядкові. Пропорція товщини шрифту до висоти має становити 1:5. Оптимальна кількість тексту на екрані – не більше 6 рядків, у кожному приблизно по 6 слів (Там само).

тання за певних умов буде зайвим, однак не варто забувати, що презентація допомагає по-іншому подати предмет розмови. Слово оратора створює образ предмета шляхом словесного опису, а слайди беруть на себе те, що слід виділити, на що звернути увагу, дозволяють довше утримувати контакт з аудиторією.

Наукова публікація

Наукова публікація – це опублікований опис наукового дослідження, що містить аналіз сутності певної наукової проблеми, методи і результати її дослідження, науково обґрунтовані висновки.

Публікація відноситься до найпоширеніших і найважливіших форм апробації результатів наукового дослідження, тому здобувачеві вищої освіти варто опублікувати тези своєї доповіді або статтю в збірниках робіт учасників наукових конференцій, симпозіумів, наукових збірниках факультету або університету.

ТЕЗИ – це послідовно сформульовані дослідником основні ідеї, думки та положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці. Як правило, тези публікують, щоб винести на обговорення наукової громадськості власні задуми, попередні або остаточні результати дослідження. Для більшості молодих учених це перша «проба пера».

Прості тези присвячуються якомусь одному питанню досліджуваної проблеми, містять у собі узагальнені висновки – короткі твердження без доказів, ілюстрацій, коментарів; *розгорнуті* включають ще й фактичний матеріал, приклади, обґрунтування, докази. Посилання на джерела, цитати в тезах використовуються рідко.

За допомогою тез автор може оперативіно донести до читачів або слухачів певні положення в окреслених формулюваннях або розвинути нову власну теорію.

За обсягом тези дорівнюють 0,1-0,2 авт. арк., тобто 2-4 стор. друкованого тексту через 1,5 інтервали.

Кожна теза містить самостійну думку, що висловлюється в одному або кількох реченнях. Формулювання кожної тези починається з нового рядка, можлива нумерація тез.

Користуючись тезами під час виступу, бажано на полях проти кожного положення записувати його коротку назву: за нею можна легко від-

новити в пам'яті зміст тези, що забезпечить пливкий виклад матеріалу – без зайвих пауз і витрати часу на «орієнтацію в записках» (Див. також про тези в розділі «*Форми і жанри опрацювання наукової інформації у вищих навчальних закладах*»).

НАУКОВА СТАТТЯ – форма публікації в періодичних виданнях, що відображає проміжні або кінцеві результати наукового дослідження, висвітлює конкретне окреме питання за темою наукової роботи, робить її матеріал надбанням науковців і практиків, фіксує науковий пріоритет автора.

Особливу складність викликає визначення *наукового статусу* статті. Слід враховувати, що газетна стаття не вважається науковою; проблематичним є віднесення до наукових і статей, опублікованих у громадсько-політичних і науково-популярних журналах. Статті наукового характеру друкуються в наукових збірниках або журналах.

На відміну від тез, окрім узагальнень і висновків стаття містить виклад подій і явищ, які були підґрунтям цих узагальнень і висновків, а також необхідний науковий апарат.

Написати якісну статтю може науковець, який володіє:

- існуючими науковими поняттями;
- технікою добору споріднених фактів за їхніми істотними ознаками;
- умінням групувати факти, події і явища відповідно до загальнонаукових правил;
- умінням порівнювати події і факти, знаходити спільне й відмінне між ними, випадкове й закономірне, істотне й другорядне;
- мистецтвом побудови доказів і спростувань;
- умінням теоретично узагальнювати одержані результати;
- майстерністю передбачати розвиток, можливі зміни явищ і подій на основі історичного досвіду, сучасних тенденцій, одержаних у ході дослідження даних.

Структура і характер статті залежать від її призначення, змісту, обсягу. Якщо основна думка роботи не викликає суттєвих труднощів, дослідник використовує для написання статті дедуктивний метод, тобто викладає теоретичний матеріал від загального до часткового. Якщо ж робота має суто теоретичний характер, стосується невирішених, проблемних питань науки, використовується індуктивний метод: часткові факти підводять читача до загальних висновків.

Умовно в тексті статті можна виділити декілька структурних елементів.

Індекс універсального десятичного класифікатора (УДК) широко використовується в усьому світі для систематизації різноманітної друкованої продукції із занесенням її у відповідні картотеки. Тому якщо автор статті має бажання, аби його твір був затребуваний (цитований, перевидаваний тощо), слід відноситися досить відповідально до коректного визначення індексу УДК. Усю необхідну інформацію щодо цього питання можна отримати на сайті <https://teacode.com/online/udc/>

Дані про автора – Прізвище, ім'я або прізвище, ініціали, науковий ступінь і звання, місце роботи (перелік даних визначає редакція видання).

Назва статті має бути достатньо виразною і до деякої міри оригінальною, щоб привернути увагу читача. Рекомендується уникати в назвах кліше на кшталт *До питання про, Стосовно проблеми, Матеріали до і под.*, що вказують на несаможиттєвість дослідження, на пояснення, зауваження або уточнення до раніше опублікованих матеріалів.

Анотація українською і англійською мовами, яка містить ключові слова.

Вступ – постановка наукової проблеми, її актуальність, зв'язок з найважливішими завданнями даної галузі науки, значення для практичної діяльності (1 абзац або 5-10 рядків).

Основні (останні за часом) дослідження і публікації, на які спирається автор; сучасні погляди на проблему; труднощі при вирішенні даного питання; невирішені питання у межах загальної проблеми, яким присвячена стаття (0,5-2 стор. тексту).

Формулювання мети статті. Висловлюється основна ідея даної публікації, яка суттєво відрізняється від сучасних уявлень про проблему, доповнює або поглиблює відомі підходи; звертається увага на введення в науковий обіг нових фактів, висновків, рекомендацій, закономірностей або уточнення відомих раніше, але недостатньо вивчених питань. Мета статті впливає з постановки наукової проблеми та огляду основних публікацій з теми (1 абзац або 5-10 рядків).

Виклад змісту власного дослідження – основна частина статті. Тут подаються методика відбору та аналіз фактичного матеріалу, програма

експерименту, основні положення і результати наукового дослідження, особисті ідеї, думки, виявлені закономірності, зв'язки, тенденції тощо (5–6 сторінок).

Висновок, в якому формулюється основний умовивід автора; даються рекомендації щодо використання результатів дослідження; коротко накреслюються перспективи подальших розвідок з теми (1/3 стор.).

Література засвідчує, якими науковими та іншими джерелами послуговувався автор статті. Оформлення позицій списку, як і його зв'язок з текстом статті, здійснюється за загальними правилами. Конкретний спосіб оформлення списку і посилань на нього в тексті статті визначається редколегіями журналів, збірників, наукових записок, вісників.

Обсяг статті залежить від її ґрунтовності. Зазвичай, це від 0,5 до 1,5 обліково-видавничих аркушів (або авторських аркушів). В одному авторському аркуші 40 000 знаків, враховуючи цифри, розділові знаки, проміжки між словами. Це приблизно 20-22 сторінки кириличного тексту, виконаного через 1,5 інтервали, по 2 000-1 800 знаків на сторінці.

Дослідники-початківці пишуть статті на 10-12 сторінок (0,5 авт. арк.) Практика свідчить, що для викладу результатів наукового дослідження початківця у фаховому журналі, віснику, наукових записках цього цілком достатньо.

Автор повинен відповідально поставитися до *відбору матеріалу*, на основі якого пишеться стаття. Це мають бути, по-перше, дійсно нові, а по-друге, ретельно перевірені дані. Застарілість чи неточність базового матеріалу можуть призвести до хибних результатів, помилок. По-третє, авторські матеріали мають бути чітко відокремлені від запозичених із літературних джерел.

Прямі цитати використовують у статті дуже обмежено (за винятком уривків із аналізованих літературних творів). Частіше передають думку іншого автора і в дужках вказують його прізвище. Посилання на наукові джерела роблять переважно на початку статті, а основний текст присвячують викладу власних думок.

Стиль статті має бути суто науковим – не занадто формалізованим (як, наприклад, науковий звіт), але й не науково-популярним. Недоцільно, наприклад, зловживати риторичними запитаннями, тут мають переважати розповідні речення. Викладаючи ті чи інші думки, положення, не

слід перевантажувати текст нумерованими переліками. Краще замінити їх описовими переліками з використанням слів і словосполучень *спочатку, на початку, спершу, потім, далі, по-перше, по-друге, по-третє, на першому етапі, на другому етапі* та ін.

Іноді редколегія журналу (збірника) вимагає, щоб до статті додавалися: рецензія, написана науковим керівником або іншим фахівцем і завірена печаткою навчального закладу; дані про наукового керівника тощо.

Питання для самоконтролю

1. *Яка процедура допуску курсової роботи до захисту?*
2. *Як захищається курсова робота?*
3. *Яка процедура допуску дипломної роботи до захисту?*
4. *Хто приймає рішення про допуск роботи до захисту?*
5. *В яких випадках дипломна робота не допускається до захисту?*
6. *Яку інформацію містить відгук наукового керівника? Чим він завершується?*
7. *Хто пише рецензію на дипломну роботу?*
8. *Про що йдеться в рецензії?*
9. *Які документи подаються екзаменаційній комісії до захисту?*
10. *Що таке академічна доброчесність?*
11. *Що вважається порушенням академічної доброчесності?*
12. *Які університетські документи регламентують дотримання академічної доброчесності?*
13. *Що таке академічний плагіат? Які види плагіату вам відомі?*
14. *Що таке унікальність тексту? Як вона визначається?*
15. *Якими документами слід керуватись при перевірці роботи на рівень унікальності?*
16. *Опишіть процедуру перевірки роботи на рівень унікальності.*
17. *В якому випадку виконавець може подати апеляцію щодо перевірки роботи на рівень унікальності? Як розглядається апеляція?*
18. *Які сервіси перевірки на плагіат ви знаєте?*
19. *Опишіть процедуру захисту дипломної роботи.*
20. *Який зміст Доповіді на захисті роботи? Чого в ній слід уникати?*

21. *Що таке комп'ютерна презентація? З якою метою вона робиться?*
22. *Назвіть типові помилки при використанні презентації.*
23. *Що таке наукова публікація?*
24. *Назвіть види наукових публікацій.*
25. *Що таке тези доповіді? Як вони створюються?*
26. *Назвіть вимоги до наукової статті.*

Теми рефератів і доповідей

- **Форми звітності про результати наукових досліджень.**
- **Тези як жанр наукової публікації.**
- **Стаття як жанр наукової публікації. Види статей.**
- **Поняття про наукову монографію.**
- **Наукова доповідь: етапи підготовки, особливості змісту, складники вдалого виступу.**
- **Методика підготовки публікації до видання.**
- **Презентація як інформаційний інструмент.**
- **Компоненти презентації.**
- **Види презентацій.**
- **Технологія створення вдалої презентації.**
- **Дотримання принципів академічної доброчесності в процесі написання і захисту наукової роботи.**
- **Види порушень академічної доброчесності.**
- **Порядок виявлення фактів порушення академічної доброчесності.**
- **Найвідоміші програми «Антиплагіат»: можливості, переваги, особливості.**
- **Ефективні засоби протидії плагіату.**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Законодавчі та нормативні документи

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <http://zakon2.Rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://kodeksy.com.ua/pro-osvitu.htm>
4. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19>
5. Кодекс академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція). URL: <https://tinyurl.com/42k2e3jt>
6. Методичні рекомендації до виконання курсових робіт (проектів) у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. URL: <http://deutsch.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Методичні-рекомендації-до-виконання-курс-ових-робіт-проектів-у-КПНУ-2.pdf>
7. Методичні рекомендації з написання та оформлення дипломних робіт (проектів) студентами Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. URL: <http://ang.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/metodychni-rekomendatsii-z-napysannia-ta-oformlennia-dyplomnykh-robitproektiv-studentamy-k-pnu-im-i.ohiiienka1.pdf>
8. Методичні рекомендації з перевірки курсових, дипломних/кваліфікаційних робіт (проектів), дисертацій здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на рівень унікальності» (нова редакція). URL: <https://drive.google.com/file/d/1gTpUsOe-rBUAEC7oSLd9WwH1wxsjWQUM/view>
9. Положення про дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними, науковими працівниками та здобувачами вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. URL: https://drive.google.com/file/d/0B_EBvdN4dQSIMUozdmc2Ti0xY3MzMS1hbjlXLVQSDZmNjU4/view?resourcekey=0-WAE6ceQZqhHelYoJoPZ3Kg
10. Порядок перевірки рукописів монографій, підручників, навчальних посібників на рівень унікальності. URL: <https://tinyurl.com/3p9ut3ex>

11. Положення про врегулювання конфліктних ситуацій у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. URL:
<https://drive.google.com/file/d/1x9fOX5YFxfZITVLbx69aGGQrHuFXVVPc/view>

Праці автора

1. Білоусова Т. П. Дисципліна «Основи наукових досліджень» крізь призму поглядів Івана Огієнка на мову науки. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* : збірник за підсумк. звітн. наук. конф. виклад., докторантів і аспірантів : у 3-х т. Кам'янець-Подільський : КПНУ імені Івана Огієнка, 2018. Вип. 17. Т. 3. С. 21-22.
2. Білоусова Т. П., Маркітантов Ю. О. Основи наукових досліджень : навч. посіб. для організаторів та виконавців наукової роботи. Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. держ. ун-т, інформаційно-видавничий відділ, 2003. 120 с.
3. Білоусова Т. П., Маркітантов Ю. О. Як підготувати наукову роботу : метод. рекомендації. Кам'янець-Подільський : ПП Заріцький, 2007. 76 с.
4. Білоусова Т. П. Основи наукових досліджень. Практикум : навч. посіб. для студ.-філологів. Кам'янець-Подільський : ТзОВ «Каліграф», 2005. 164 с.
5. Білоусова Т. П. Підвищення культури наукового мовлення у вищому навчальному закладі крізь призму поглядів Івана Огієнка. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта* : наук. зб. : сер. філологічна / редкол. : Л. М. Марчук (гол. ред.) та ін. Кам'янець-Подільський : К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2018. Вип. XV. С. 8-13.
6. Білоусова Т. П. Теорія і практика підготовки наукової роботи : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О. А., 2008. 244 с.
7. Білоусова Т. П. Як підготувати наукову роботу: методичні рекомендації. Кам'янець-Подільський : ПП Заріцький, 2007. 76 с.
8. Курс «Основи наукових досліджень» на філологічних факультетах університету. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету* : зб. за підсумками звітної наук. конф. викладачів і аспірантів. 17-18 жовтня 2006 р. Кам'янець-Подільський : К-ПДУ, ред.-вид. відділ, 2006. Вип. 5. Т. 2. С. 156-157.
9. Студентська наукова робота: зміст – структура – форма : метод. рекомендації / укладач Т. П. Білоусова. Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2013. 152 с.

Інші джерела

1. Артемчук Г. І., Курило В. М., Кочерган М. П. Методика організації науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ : Форум, 2009. 400 с.
2. Безлюдний О. І., Ковальов Л. Є., Краснобокий Ю. М. Магістерська робота у педагогічному вузі : посіб. для студ.-магістрантів. Київ : Наук. світ, 2000. 235 с.
3. Бібліографічне посилання. Загальне положення та правила складання: ДТСУ 8302: 2015. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2018.

4. Бібліографічний список: основні правила. *Бібліотечний вісник*. URL: <http://bv.nbu.gov.ua/uk/node/13> (дата звернення: 16.01.2023).
5. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. *Методологія і організація наукових досліджень : навчальний посібник*. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 142 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Burhu_Yurii/Metodolohiia_i_orhanizatsiia_naukov_ykh_doslidzhen.pdf
6. Важинський С. Е., Щербак Т. І. *Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб.* Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
7. Гуторов О. І. *Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб.* Харків : ХНАУ, 2017. 272 с.
8. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. *Організація та методологія наукових досліджень : навч. посіб.* Харків : Право, 2017. 448 с.
9. Дегтярьов А. В., Кокодій М. Г., Маслов В. О. *Основи наукових досліджень : навч. посіб.* Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. 78 с.
10. Ковальчук В. В., Моїсєєв Л. М. *Основи наукових досліджень : навч. посіб.* 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : ВД «Професіонал», 2014. 240 с.
11. Конверський А. *Основи методології та організації наукових досліджень*. Київ : Центр навчальної літератури, 2017. 350 с.
12. Корягін М. В., Чік М. Ю. *Основи наукових досліджень : навчальний посібник*. 2-ге вид. Київ : Алерта, 2019. 492 с.
13. Медвідь В. Ю., Данько Ю. І., Коблянська І. І. *Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях) : навч. посіб.* Суми : СНАУ, 2020. 220 с.
14. *Науково-дослідна робота в закладах освіти : метод. посіб. / укл. Ю. О. Туранов, В. І. Уруський*. Тернопіль : АСТОН, 2001. 138 с.
15. *Науково-дослідницька робота педагога: від задуму до результату / Т. Волобуєва. Управління освітою*. 2013. № 14, серпень. С. 8–14.
16. *Основи академічного письма. Робота з науковими джерелами*. URL: https://elearning.sumdu.edu.ua/free_content/lectured:40e485aec9c375448e4927947e5c4c5e43d113c/20200327102201/805489/index.html
17. *Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. / за ред. А. Є. Конверського*. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с. URL: https://biology.univ.kiev.ua/images/stories/Upload/Kafedry/Biofizyky/2014/konversky_osn_metod_ta_org_nayk_dosl.pdf
18. *Основи наукових досліджень : навч. посіб. / за заг. ред. Т. В. Гончарук*. Тернопіль, 2014. 272 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/4874/3/ПОСІБНИК%20ОНД%20друк.pdf>
19. *Основи наукових досліджень: методологія і практика : навч. посіб. / І. В. Тимошенко, В. І. Сідоров, О. М. Нащекіна ; за заг. ред. проф. І. В. Тимошенко*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 252 с. URL: https://karazinbook.com/sites/default/files/books/timoshenkov_.pdf

20. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / М. Мальська, Н. Паньків. Львів : Видавництво ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 226 с.
21. Порядок перевірки рукописів монографій, підручників, навчальних посібників на рівень унікальності. URL: <https://tinyurl.com/3p9ut3ex>
22. Програмне забезпечення для перевірки наукових текстів на плагіат: інформаційний огляд / автори-укладачі: А. Р. Вергун, Л. В. Савенкова, С. О. Чуканова ; редколегія: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, Я. Є. Сошинська ; Українська бібліотечна асоціація. Київ : УБА, 2016.
23. Семенов О. М. Культура української наукової мови : навч. посіб. Київ : Вид. центр «Академія», 2010. 216 с.
24. Цехмістрова Г. С. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Вид. дім «Слово», 2008. 280 с.
25. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навч. посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2003. 240 с. URL: <https://studfiles.net/preview/5110266/>
26. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Знання-Прес, 2002. 243 с.
27. Що потрібно знати про плагіат: посібник з академічної грамотності та етики для "чайників". URL: http://library.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/biblio/PDF/books_ac-gr.pdf
28. Еко Умберто. Як написати дипломну роботу: Гуманітарні науки / за ред. О. Глотова. Тернопіль : Мандрівець, 2007. 224 с.
29. 10 найкращих безкоштовних інструментів перевірки плагіату в Інтернеті порівняно з 2021 роком. URL: <https://uk.myservername.com/10-best-free-online-plagiarism-checker-tools-compared-2021>

Електронні ресурси

1. Інформаційний портал «Наука України: доступ до знань». URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/Sci Lib UA
2. Знаймо разом. URL: <https://znaimo.gov.ua/>
3. Електронна бібліотека України. URL: <http://lib.com.ua>
4. Електронна бібліотека України ElibUkr. URL: <http://www.elibukr.org/index.php/uk/>
5. Електронна бібліотека україномовної літератури ЧТИВО. URL: <http://chtyvo.org.ua>
6. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua/node/2456>

ДОДАТКИ

Додаток А

СТАНДАРТИ-КЛІШЕ НАУКОВОГО СТИЛЮ

А.1

КОНСТРУКЦІЇ ДЛЯ АНОТУВАННЯ ТА РЕФЕРУВАННЯ ДОКУМЕНТА

1.1 Об'єкт аналізу, його структура

Збірник складається з двадцяти статей ...

Робота (книга, монографія, колективна монографія) складається зі вступу, чотирьох (трьох, семи, ...) розділів (глав, частин) і висновків

Робота (вступ і вісім розділів) є результатом співпраці лінгвістів... і ... у галузі... Вона написана колективом авторів у такому складі: ...

У книзі (вступ, п'ять глав і висновки) ...

У роботі... / дипломній роботі... / книзі... / (колективній) монографії... / монографії, написаній колективом авторів / статті... / збірнику статей... / статтях, опублікованих на сторінках провідних наукових видань України... / документі... / брошурі...

У першому (другому..., цьому) розділі (підрозділі) монографії (книги)...

У першій (другій, цій, ...) главі (розділі) роботи (книги, монографії, колективної монографії)

У подальших розділах (главах, статтях)...

1.2 Загальна характеристика змісту цілого документа та його частини

Збірник статей включає низку питань.

Книга дає уявлення про методику дослідження (чого).

Книга містить докладні відомості (*про що*).

Книга (робота, стаття, глава, розділ) присвячена розгляду (дослідженню, питанню, теорії) (*чого*).

Колективна монографія є детальним викладом (узагальненням) (*чого*).

Монографія включає низку питань.

Робота (книга, монографія, колективна монографія, брошура, збірник статей, стаття) містить основні принципи (положення, відомості, критику) (*чого*).

Робота (книга...) є детальним викладом (узагальненням) (*чого*).

Роботу (книгу, монографію, колективну монографію, брошуру, збірник статей, статтю) присвячено (*чому*).

Стаття (книга, монографія) дає уявлення про (*що*); є (*чим*); містить (*що*).

Перша (друга, ця, спеціальна) глава (розділ) книги (монографії) є (*чим*); містить (*що*).

Перший (другий, ..., цей, спеціальний) розділ (глава, частина) роботи (книги, монографії, колективної монографії, збірника...) містить основні принципи (положення, відомості, критику) (*чого*).

Перший (другий, ..., цей, спеціальний) розділ (глава, частина) роботи (книги, монографії, колективної монографії, збірника...) є детальним викладом (узагальненням) (*чого*).

Перший (другий, ..., цей, спеціальний) розділ (глава, частина) роботи (книги, монографії, колективної монографії, збірника...) включає низку питань.

Другу і третю глави, які є основними у монографії, присвячено (*чому*).

Розділ (главу, статтю, книгу, монографію) присвячено (*чому*).

Автор приходить до висновку (*про що*).

Аналіз закінчується висновком про те, що ...

Аналізуючи (*що*), автор приходить до висновку (*про що*).

Завершує роботу розділ (*про що*).

Монографія завершується оглядом (*чого*).

На завершення коротко розглядається (*що*).

Наприкінці робиться висновок про те, що...

Розділ завершується розглядом (аналізом, характеристикою) (*чого*).

1.3 Особові конструкції, ускладнені дієприслівниковим зворотом

Аналізуючи *що*, автор (дослідник, науковець тощо)

зупиняється на чому; вивчає (зазначає, підкреслює...) *що*

Аналізуючи ідеї *кого*,

(...) показує *що*

Визначаючи мету і завдання свого дослідження, (...) у вступі зазначає:...

Визначаючи сутність і місце (*чого у чому*), (...) вважає, що...

Використовуючи *що*, (...) пропонує *що*

Висвітливши загальний стан *чого*, (...) звертається до аналізу *чого*

Говорячи (*про що*), (...) робить висновок, що ...

Даючи оцінку чому, (...) підкреслює *що*

Детально висвітливши (*що*), (...) приходять до такого висновку:...

Досліджуючи (*що*), (...) робить низку висновків

Здійснюючи огляд *чого*, (...) показує *що*

Зупиняючись на чому, (...) підкреслює, що...

Класифікувавши *що*, (...) звертається до аналізу *чого*

Обґрунтувавши актуальність і доцільність (*чого*), (...) вказує на...

Охарактеризувавши (*що*), (...) наводить відомості (*про що*)

Підкреслюючи актуальність (*чого*), (...) звертає увагу (*на що*)

Піднімаючи питання (*про що*), (...) вважає правомірним (*що*)

Розглянувши (*що*), (...) значну увагу приділяє (*чому*)

Розкриваючи співвідношення (*чого*) і оцінюючи (*що*), (...) зауважує:...

Розкриваючи сутність *чого*, (...) дає *що*

Розкриваючи (*що як що*), (...) підкреслює, що ...

Розмірковуючи далі, (...) приходять до висновку, що...

Торкаючись (*чого*), (...) показує, що ...

Узагальнюючи досвід *чого*, (...) показує значення *чого*
Характеризуючи місце (*чого в чому*), (...) звертається до аналізу (*чого*)
(...), аналізуючи (*що*), зупиняється (*на чому*)
(...), розкриваючи зміст поняття (*чого*), торкається відмінностей (*чого*)

1.4 Особові неускладнені конструкції «хто робить що»

Автор (-и) / науковець (-вці) / дослідник (-и)

аналізує (-ють) яку проблему; головні тенденції *чого*; результати *чого*

акцентує свою увагу на чому

вбачає своє завдання у тому, щоб...; причину у тому, що...

вважає, що...

вивчає проблему *чого*; такі проблеми, як ...; передумови *чого*

виділяє такі основні риси *чого*; такі особливості...

викладає свій підхід *до чого*

висвітлює (деякі) аспекти *чого*; проблему *яку*

висловлює думку *яку*

виходить з чого

виявляє сутність *чого*

враховує що (гіпотезу; погляд; ідею; думку)

дає загальну (порівняльну) характеристику чого; (теоретичні) основи *чого*

дає оцінку чому, кому

доводить справедливість *чого*; переконливо доводить *положення*

досліджує лише ті питання, які ...

дотримується тих же поглядів, що й *хто*; думки про те, що...

зазначає, що...

заперечує що (гіпотезу; погляд; ідею; думку)

звертає увагу на що

зіставляє що з чим

зупиняється (детально) на чому

з'ясовує що

ілюструє що

класифікує що, факти чого

критикує які погляди *кого*; теорію *кого*
наводить (статистичний) матеріал *про що*, дані *про що*, докази на підтвердження *чого*
наголошує на важливості *чого*
обґрунтовує (висунути) гіпотезу; який погляд, яку ідею, яку думку
об'єднує *кого* з *ким* у поглядах на *що*
обстоює *що* (гіпотезу; погляд; ідею; думку)
описує яку методiku *чого*; (основні) особливості *чого*; явище *чого*
підкреслює *що*
підтверджує свою точку зору доказами (аргументами, прикладами, цитатою з...)
погоджується з *чим*
поділяє погляди *чиї*
показує, що ...; показує (творчий) характер *чого*; можливості *чого*
порівнює *що* з *чим*
посилається на *що*
пояснює *що* *чим*
приходить до висновку *про що*
простежує основні етапи *чого*
розвиває ідеї *чого*, *чиї*
розглядає *яке* питання; основні тенденції *чого*; своє дослідження як ...
розкриває власне розуміння *чого*
розмежовує поняття *чого* і *чого*
спирається на концепцію *яку*, *чию*
спростовує *що*; *яку* теорію; *яку* думку
ставить питання про те, *що*...
ставить проблему *яку*
ставиться критично *до* *чого*
стверджує, *що*...
схвалює *що*
торкається таких **проблем**, як...
узагальнює досвід *кого*, *чого*, не лише дані, але й...
характеризує стан *чого*, явище *яке*

1.5 Пасивні конструкції, що називають дію та її об'єкт

Конструкції зі зворотними дієсловами

АНАЛІЗУЄТЬСЯ (-ються) проблема(-и) *яка, чого*; основні проблеми; такі проблеми, як...; низка *яких* проблем; *яка* теорія; теорія *чого*; такі теорії, як...; еволюція (розвиток, структура, діяльність, природа, метод) *чого*; характерні властивості *чого*; головні тенденції *чого*; фактори (принципи, причини, результати, методи, засоби) *чого*; співвідношення таких явищ, як...; протиріччя *чого*; різні підходи *до чого*; роль *чого*.

ВИКЛАДАЄТЬСЯ *яка* теорія; теорія *чого*; історія виникнення (формування, розвитку) *чого*; методика дослідження *чого*; предмет (метод, зміст, план) *чого*; проблеми *чого*; основні принципи (ідеї, правила, положення) *чого*; завдання дослідження *чого*.

ВИСВІТЛЮЄТЬСЯ *яка* проблема (теорія); проблема (теорія, питання, закономірність, принцип, метод) *чого*; такі теорії, як...; основні закономірності *чого*, деякі аспекти *чого*; система *чого*; концепція *чого*.

ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ закономірність (поняття, тенденція, закон) *чого*; основні закономірності (закони, критерії, положення) *чого*.

ДАЄТЬСЯ теоретична основа *чого*; інтерпретація (тлумачення) *чого*; детальний опис *чого*; теоретичне обґрунтування *чого*; наукове визначення *чого*; дефініція (класифікація) *чого*; критика *чого*; порівняльна (загальна) характеристика *чого*; характеристика основних рис *чого*; результати (приклад, рекомендації) *чого*; теоретичні основи *чого*; науково обґрунтована відповідь *на що*; узагальнення *чого*; детальний (короткий, хронологічний) огляд *чого*;

ДОСЛІДЖУЄТЬСЯ проблема (питання, процес, комплекс питань) *чого*; вплив *чого на що*; взаємодія *чого з чим*; залежність *чого від чого*; питання походження *чого*; історичні коріння *чого*; процеси (властивості, явища, випадки) *чого*; нові матеріали і документи; зрушення *в чому*; форми і методи *чого*; питання, пов'язані з *чим*.

ЗАЗНАЧАЮТЬСЯ складність і суперечливість *чого*.

ЗВЕРТАЄТЬСЯ увага *на що*.

ЙДЕТЬСЯ про те, що...

КОНСТАТУЄТЬСЯ, що...

МІСТИТЬСЯ виклад теорії чого; аналіз чого; основні положення чого; основні принципи чого.

НАВОДИТЬСЯ великий за обсягом статистичний матеріал з чого; яка характеристика; відомості про що; факти (приклади, докази, результати) чого.

ОБҐРУНТОВУЄТЬСЯ висунута гіпотеза; яка теорія; коло яких проблем; необхідність чого; теза про що; які погляди (висновки); способи (методи) чого.

ОПИСУЄТЬСЯ яка теорія; теорія чого; який метод; метод чого; яка методика; методика чого; спосіб чого; система чого; хід чого; яке явище; явище чого; низка яких фактів; основні закономірності (висновки, результати, принципи, факти, види) чого; особливості чого.

ПІДКРЕСЛЮЄТЬСЯ велике значення чого; особливість чого; специфіка чого.

ПОКАЗУЄТЬСЯ творчий характер чого; основна ідея чого; велике значення чого; вплив (чого на що); теоретична недосконалість (чого); сутність (чого); можливості (результати) чого.

ПОРІВНЮЮТЬСЯ результати чого з чим; які факти; різні погляди (поняття, точки зору).

ПОРУШУЄТЬСЯ питання про що.

ПРОСТЕЖУЄТЬСЯ хід чого; розвиток чого.

РОЗГЛЯДАЄТЬСЯ яка проблема (теорія); яке питання; проблема (питання, приклад, явище, теорія) чого; сутність (визначення, значення, функції, конкретний випадок, приклад) чого; залежність чого від чого; проблеми, пов'язані з чим; питання про що; основні напрямки (тенденції) чого; фактори, які сприяють чому; місце і роль чого у чому; зв'язки між чим; шляхи чого; позиція кого; комплексний характер чого.

СПРОСТОВУЄТЬСЯ яке твердження про що.

СТВЕРДЖУЄТЬСЯ, що...

УЗАГАЛЬНЮЄТЬСЯ досвід кого, чого; висновки кого про що; не лише дані, але й які матеріали чого; деякі явища чого; окремі випадки чого.

ХАРАКТЕРИЗУЄТЬСЯ сутність (стан, проблема) чого; основні напрямки чого; якості (можливості, результати) чого; значення чого; механізм чого; співвідношення чого; особливості та зміст чого.

Конструкції з формами на -НО, -ТО

ВВЕДЕНО в науковий обіг значний за обсягом *який* матеріал

ВЗЯТО ДО УВАГИ *що*

ВИЗНАЧЕНО потенційні можливості *чого*

ВИКЛАДЕНО предмет (методику дослідження, зміст, основні закономірності) *чого*; правила *чого*; погляд *на що*: дискусійні (суперечливі) твердження *про що*

ВИСВІТЛЕНО досвід (історію, зміст, деякі аспекти) *чого*

ВІДВЕДЕНО значне місце *чому*

ВРАХОВАНО *що*

ВСТАНОВЛЕНО пріоритетні чинники функціонування моделі *якої*

ДАНО визначення *чого*

ДОВЕДЕНО залежність між...

ДОСЛІДЖЕНО *яке* питання; *яку* проблему; вплив *чого на що*; основні проблеми *чого*

ЗДІЙСНЕНО системний (цілісний) аналіз *чого*

ЗРОБЛЕНО СПРОБУ довести *що*

З'ЯСОВАНО взаємозв'язок і взаємозалежність понять *яких*

КЛАСИФІКОВАНО *що*

КОНКРЕТИЗОВАНО сутність поняття *якого*

НАВЕДЕНО *який* матеріал

ОБГРУНТОВАНО коло *яких* питань; необхідність *чого*; *яке* становище; *які* висновки

ОХАРАКТЕРИЗОВАНО низку проблем *чого*; сутність *чого*; основні напрямки *чого*

ПІДДАНО критиці низку проблем *чого*; теорію *чого*

ПІДКРЕСЛЕНО *що*

ПІДТВЕРДЖЕНО *що*

ПОГЛИБЛЕНО аналіз *чого*

ПОДАНО опис *чого*; аналіз *чого*; *яку* характеристику

ПОКАЗАНО творчий характер чого; важливу роль чого у чому; вплив чого на що; можливості чого

ПРОАНАЛІЗОВАНО результати чого; низку проблем чого; яку проблему; розвиток чого; такі проблеми, як...

РОЗГЛЯНУТО метод чого; яку проблему; визначення (принципи) чого; питання чого

РОЗКРИТО джерела та шляхи формування чого

РОЗРОБЛЕНО нову систему...

УЗАГАЛЬНЕНО досвід чого; висновки кого про що

1.6 Конструкції, що використовуються при прямому і непрямому цитуванні

Автор акцентує увагу на тому, що, зазначається в роботі, ...
Автор вважає правомірною тезу про те, що, зазначається далі,, зазначається з цього приводу, ...
Автор виходить з того, що, констатується в зв'язку з цим, ...
Автор звертає увагу на те, що, пише автор, ...
Автор наголошує на тому, що...	..., підкреслюється в роботі, ...
Автор писав /пише: ...	За даними ...
Автор пропонує (рекомендує, підкреслює, стверджує): ...	За словами ... Згідно з уявленням ...
Автор стверджує, що ...	З праць ... відомо, що ...
..., за визначенням автора, ...	З точки зору автора, ...
..., на думку автора, ...	Можна навести такі слова видатного вченого: ...
..., як вважає автор, ...	На думку ...
..., як зазначає автор у першому розділі, ...	У роботі йдеться про те, що ...
..., як зауважує автор, ...	Учений так характеризує (описує, подає) ...
..., як стверджує автор, ...	Як справедливо зазначив / зазначає...
Водночас, як підкреслює автор, ...	Як твердив / твердить ...
Проте, як вказує автор, ...	
..., говорить в роботі,...	

A.2

КОНСТРУКЦІЇ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ У «ВСТУПІ», РОЗДІЛАХ

Актуальність проблеми

Значної ваги набирають питання ...

Інтерес до проблеми ... обумовлений ...

Однією з актуальних проблем ... у теперішній час є ...

Особливого значення набуває питання ...

З-поміж проблем, пов'язаних з ..., особливу увагу в останні роки повертає питання про ...

Соціальна значимість теми визначається ...

У зв'язку з ... великого значення набула проблема ...

Перерахування робіт, присвячених проблемі, вказівка на джерело інформації

Висвітлення проблеми ... знайшло відображення у монографіях ... / у низці статей / дисертацій

Відомо, що ...

В останні роки даній проблемі приділялася значна увага у таких працях, як ...,

Є багато літератури, присвяченої цій темі ...

Загальновідомо, що ...

За даними *чиїми, кого* ...

За повідомленням ...,

Існує думка, що...

На думку *чию*,

Питанню ... відводиться значне місце у працях ...

Питання (*яке*) повертає увагу багатьох дослідників ...

Проблемі присвячено чимало публікацій ...

Цьому питанню (проблемі, темі) присвячені такі роботи: ...

Ця проблема розглядається в таких роботах ...

Широке застосування отримали ...

Як добре відомо, ...

Як свідчить ...,

Опис основних підходів (точок зору)

В основі другого підходу лежить концепція яка

Згідно з теорією (трактовою, концепцією, точкою зору) *чию про що ...*

Можна виділити декілька підходів до вирішення цієї проблеми ...

Одна з точок зору належить *кому* і полягає в тому, що ...

Основне положення зводиться до того, що ...

Перший підхід реалізований в роботах ...

Серед учених, які займаються проблемою, немає єдиної концепції
чого

Сутність проблеми зводиться до того, що ...

Суть *чого* полягає в тому, що ...

Такого (цього) підходу дотримується *хто*

Третій підхід полягає в тому, що ...

У дослідженні цієї проблеми можна виділити декілька напрямків
(точок зору)

Ця точка зору представлена в роботах *чиїх* і зводиться до того, що ...

Переваги і недоліки відомих розв'язань проблеми

Аналіз засвідчив переваги методу ...

Використання ... пов'язане з серйозними труднощами

До числа переваг описаного у монографії / статті / праці підходу слід
віднести ...

Запропонований у ... метод вигідно відрізняється від ...

Запропонований у ... спосіб вирішення проблеми дозволяє підвищити / покращити / усунути ...

Запропонований у ... спосіб... обмежує ... / негативно позначається на ...

Концепція ..., сформована колективом авторів монографії ..., дозволяє / відкриває можливості ...

Недоліком відомих способів вирішення проблеми ... є ...

Новизна пропонованого підходу полягає у ...

Новизна проявляється в ...

Однак, незважаючи на ..., існують перешкоди ...

Однак підхід до вирішення питання про ..., описаний у ..., не дає відповіді на ... / необґрунтовано звужує можливості ...

Отже, переваги полягають у ...

Перевагою запропонованого *ким* способу є ...

Поряд з перевагами запропонований авторами праці ... підхід має наступні недоліки ...

Принципова відмінність і новизна пропонованої моделі полягає у ...

Пропонований спосіб дозволяє підвищити ..., прискорити ..., знизити...

Проте запропоноване у ... рішення не дозволяє ... / не дає можливості ...

Висловлення згоди / незгоди

Важко прийняти точку зору *чию, яку*

Можна погодитися з *чим*.

Не викликає заперечень той факт, що... / висновок про те, що... / думка / твердження

Не викликає сумнівів той факт, що... / висновок про те, що ... / думка / твердження

Не можна прийняти твердження *чиє про що*

Це твердження викликає сумнів, тому що....

Це положення видається не зовсім точним, тому що....

Ступінь об'єктивності викладу

безперечно	зрозуміло	не викликає сумнівів
без сумніву(ів)	ймовірно	очевидно
безумовно	мабуть	певна річ
дійсно	малоймовірно	певно
достеменно відомо	можливо	сумнівно
звичайно	напевне	(як) відомо
здається	насправді	ясно

Власна оцінка, критичне зауваження

вважаємо, що ...

варто відзначити: ...

варто зазначити, що ...

є всі підстави стверджувати, що...

на нашу думку,

наш матеріал свідчить про те, що ...

слід зауважити, що ...

цікаво відзначити: ...

ми переконуємося в тому, що...

необхідно підкреслити, що ...

Мета і завдання дослідження

Дана праця має на меті ... **Мета** дослідження / статті / робо-
До **завдань** даної роботи входить: ти – ...
... **Мета** даної праці полягає у ...
До числа основних **завдань** дослі- **Метою** даної роботи є ...
дження відносяться ... Основне **завдання** роботи – ...

Методи дослідження

В дослідженні застосовувалася **методика** ...
Для ... використовувався **метод** ...
Дослідження передбачало комплексне використання таких **методів**,
як ...
До складу **методів**, що забезпечили проведення даної роботи, вхо-
дили ...
Застосування таких **методів**, як ..., надало можливість ...
Поєднання **методів** спостереження і тестування дозволило ...
У даній роботі використовується **метод** ...

Експериментальна перевірка

Випробування проводились ...
Досліди підтвердили, що ...
Дослідним шляхом доведено ...
Експеримент проводився в ...
Експеримент продемонстрував, що ...
Мета експерименту –
Наші експерименти довели, що ...
Серія випробовувань дозволила встановити ...

А.3

КОНСТРУКЦІЇ, ЩО ВСТАНОВЛЮЮТЬ ЗВ'ЯЗОК МІЖ ЧАСТИНАМИ ТЕКСТУ

Зв'язок між попередньою і наступною інформацією, дублювання інформації:

викладений	на підставі отриманих даних ...
виходячи з ...	наступний
відповідно до цього	перерахований
вказаний	підсумовуючи сказане, ...
враховуючи сказане, ...	попередній
досліджений	проаналізований
зазначений	сформульований
зважаючи на викладене вище	тобто
згаданий	узагальнюючи сказане, ...
згідно з цим	у подальшому
зі сказаного виходить, що...	це значить (означає)
інакше кажучи	як уже було зазначено
іншими словами	як уже зазначалося
наведений	як уже було показано
названий	як було доведено

Послідовність викладу:

вище	насамперед	поряд з
водночас	нижче	потім
в той самий час	одночасно з...	потім
далі	передусім	по-третє
з'ясуємо	перейдемо до...	почнемо з того, що...
згодом	перш за все	продовжимо аналіз
кінець кінцем	перш ніж	раніше
на завершення	після того як	розглянемо
на закінчення	після цього	спочатку
наостанку	повторимо	тепер
на початку	по-друге	у першу чергу
наприкінці	по-перше	ще раз
нарешті		

Причинно-наслідкові та умовно-наслідкові зв'язки:

виходячи з...	зрештою
відтак	кінець кінцем
внаслідок того, що ...	оскільки
внаслідок чого	отже
в результаті чого	таким чином
врешті-решт	тим самим
в такому разі	тому
завдяки тому, що ...	у зв'язку з тим, що ...
залежно від чого	у такому випадку
зважаючи на викладене вище,...	це спричиняється...
зважаючи на те, що...	це залежить від того, що ...
згідно з цим	через те, що
з огляду на викладене вище, ...	якщо..., то...
з огляду на те, що...	

Зіставлення, протиставлення:

аж ніяк	натомість
але	незважаючи на
аналогічно цьому	не тільки (не лише)..., але й (а й)
всупереч цьому	однак
втім	проте
в той самий час	та
зате	так само, як і ...
з іншого (другого) боку	тим не менш
з одного боку	тим часом
і все ж	тоді як
навпаки	як і..., так...
на протигагу цьому	як..., так і...

Доповнення, уточнення, виділення, ілюстрація до сказаного:

а саме	в свою чергу
важливо, що ...	даний приклад дає підстави гово- рити / стверджувати, що ...
варто відзначити, що ...	
водночас	до прикладу, ...

доречно сказати	при тому (цьому)
зауважмо, що ...	проілюструємо це <i>чим</i>
звернемося до прикладу ...	разом із тим
зокрема	розглянемо на прикладі ...
існує думка, що ...	слід відзначити ...
йдеться про проблему...	слід підкреслити ...
крім того	так
лише	тільки
має місце...	точніше
наведемо декілька прикладів ...	точніше кажучи
наведемо приклад ...	разом з тим
навіть	у даному випадку
наприклад, ...	цей приклад підтверджує, що ...
необхідно відзначити: ...	цікаво відзначити, що ...
опишемо кілька випадків, коли ...	щоправда
подамо кілька прикладів	як-от

Наочне представлення інформації, посилання на частини роботи

Графік (*номер*) демонструє залежність ...

Дані, наведені у табл. ..., свідчать / показують / дозволяють стверджувати, що ...

див. рис. ...

див. табл. ...

З табл. ... видно, що ...

На рис. ... наочно видно ...

На схемі наочно зображено ...

Підсумок, висновок

Відтак, ...

Враховуючи сказане, можемо зробити висновок ...

В результаті приходимо до висновку...

Все раніше зазначене свідчить про те, що...

Все це дозволяє зробити висновок, що...

Головним результатом проведеного аналізу слід вважати ...

Є підстави стверджувати, що...

Зважаючи на викладене вище, формулюємо висновки: ...

Звідси висновок: ...

З одержаних результатів видно, що ...

З розглянутого можна зробити такі висновки: ...

З усього сказаного випливає, що...

З усього сказаного слідує висновок про ...

Зі сказаного виходить, що...

Можна зробити висновок про...

На завершення зазначимо: ...

На закінчення звернемо увагу на...

На підставі отриманих даних можемо стверджувати, що...

Наприкінці відмітимо, що...

Наприкінці підведемо підсумок: ...

Насамкінець зазначимо, що ...

Одержані результати ... дозволяють стверджувати, що ...

Основні результати дослідження полягають у наступному: ...

Отже, ...

Отже, є (всі) підстави твердити, що ...

Отже, ми доходимо висновку ...

Отже, ми переконалися в тому, що ...

Отже, можна зробити висновок, що ...

Отже, підводячи підсумки, можна констатувати наступне: ...

Підводячи підсумки нашого аналізу, слід відмітити ...

Підіб'ємо підсумки:

Підсумовуючи сказане, ...

Приходимо до висновків, що мають попередній характер: ...
Приходимо до висновку, що ...
Проведені дослідження дозволяють зробити висновок про ...
Результати засвідчили наступне ...
Результати ... виявилися наступні ...
Резюмуючи попередні міркування, можна сказати ...
Робимо висновок: ...
Робота дозволяє зробити висновок, що ...
Сутність викладеного дає підстави твердити, що...
Таким чином, ...
Таким чином, можна зробити висновок ...
Узагальнюючи сказане, ...
У підсумку зазначимо, що ...
У результаті приходимо до висновку, що
Як показав аналіз, ...

Рекомендації до практичного застосування

Можливе використання отриманих результатів: ...

Отримані результати ... можуть знайти застосування для ... / в ... /
при ...

Результати дослідження можуть бути рекомендовані для ...

Результати дослідження можуть бути використані в якості ... / слу-
гувати для ...

А.4

НАЙУЖИВАНІШІ ПРИКМЕТНИКИ І ПРИСЛІВНИКИ ДЛЯ КОНКРЕТИЗАЦІЇ ВИКЛАДУ

АБСТРАКТНЕ поняття	ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ матеріал
АВТОРСЬКА позиція	ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО доведено
АКАДЕМІЧНА наука	ЕКСПЛІЦИТНО виражений
АКСІОМАТИЧНЕ твердження	ЕЛЕМЕНТАРНІ вимоги
АКТУАЛЬНЕ дослідження	ЕМПІРИЧНЕ дослідження
АЛОГІЧНЕ міркування	ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИЙ словник
АНАЛІТИЧНА одиниця	ЖАНРОВЕ розмаїття
АНАЛОГІЧНІ дані отримані	ЗНАЧНА увага приділяється ...
АРХІВНІ документи	ЗНАЧНИЙ матеріал ...
БАГАТОАСПЕКТНЕ дослідження	ЗНАЧНО полегшує ...
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ опис	ІЛЮСТРАТИВНИЙ матеріал
БЛИЗЬКА позиція	ІМПЛІЦИТНО виражений
ВЕРБАЛЬНИЙ спосіб інформування	ІНТОНАЦІЙНО підкреслений
ВИЗНАЧНІ праці	ІНФОРМАТИВНО насичений
ВИНЯТКОВО (які) одиниці	КАТЕГОРІАЛЬНА ознака
ВПЕРШЕ описано <i>що</i>	КЛІШОВАНА фраза
ВСЕБІЧНО аналізується <i>що</i>	КЛЮЧОВЕ поняття дослідження
ГІПОТЕТИЧНІ твердження	КОМПЛІЯТИВНИЙ характер роботи
ГНУЧКА позиція	КОМПОЗИЦІЙНО робота складається
ГРУНТОВНО досліджено <i>що</i>	КОНКРЕТНИЙ матеріал
ДЕМАГОГІЧНИЙ підхід	КОНТАКТНО розташовані
ДЕТАЛЬНО розглядається <i>що</i>	КОНТЕКСТНІ ознаки
ДЖЕРЕЛЬНА основа (база)	КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ аналіз
ДИСЕРТАЦІЙНЕ дослідження	КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ підхід
ДИСКУСІЙНЕ питання	КОРОТКО дається <i>що</i>
ДІАМЕТРАЛЬНО протилежні по- гляди	КРИТИЧНЕ зауваження
ДОДАТКОВІ приклади, матеріали	ЛАКОНІЧНЕ висловлювання
ДОКАЗОВА база	ЛОГІЧНИЙ зв'язок...
ДОКОРІННО відрізняється	МАГІСТРАЛЬНИЙ напрямок
ДОКУМЕНТАЛЬНІ підтвердження	МЕТОДИЧНІ рекомендації...
ЕКЛЕКТИЧНІ погляди	МОНОГРАФІЧНЕ дослідження
	НАВЧАЛЬНЕ видання

НАЙБІЛЬШ переконливі аргументи
НАОЧНЕ приладдя
НАУКОВЕ пізнання
НЕГАТИВНІ результати
НЕЗАПЕРЕЧНІ докази того, що
НЕЗНАЧНИМ ЧИНОМ відрізняється
НЕПОВНИЙ аналіз (опис)
НОРМАТИВНИЙ документ
ОБГРУНТОВАНОЮ є точка зору
ОБ'ЄКТИВНИЙ розгляд питання
ОГЛЯДОВИЙ реферат
ОКРЕМО виділено *що*
ОРИГІНАЛЬНА точка зору
ОСНОВНА увага зосереджена
ОСОБЛИВУ увагу приділено
ПЕРЕКОНЛИВІ аргументи
ПЕРЕКОНЛИВО доведено, що
ПІДТЕКСТОВІ посилання
ПЛАНОВЕ дослідження
ПОВНИЙ аналіз (опис)
ПОЗИТИВНІ результати
ПОНЯТІЙНИЙ апарат
ПОСЛІДОВНО розглянуто *що*
ПРАКТИЧНЕ значення
ПРЕДМЕТНЕ обговорення
ПРИНЦИПОВЕ положення
ПРОГРАМНІ вимоги
РЕЛЕВАНТНА ознака
РЕТРОСПЕКТИВНИЙ виклад
РЕФЕРАТИВНИЙ журнал
РИТОРИЧНЕ запитання
СЕМАНТИЧНА структура
СИСТЕМАТИЗОВАНИЙ матеріал

СИСТЕМАТИЧНО порушуються
СИСТЕМНИЙ метод
СТИЛІСТИЧНЕ забарвлення
СТРУКТУРНІ частини роботи
СУБ'ЄКТИВНИЙ погляд
СХЕМАТИЧНО представлений
ТЕЗОВИЙ план
ТЕКСТУАЛЬНО викладено *що*
ТЕОРЕТИЧНЕ дослідження
ТИПОВА ознака
ТИТУЛЬНА сторінка
ТОЛЕРАНТНО ставитись
УЗАГАЛЬНЕНИЙ вигляд
ФАКСИМІЛЬНЕ видання
ФАКТИЧНИЙ матеріал
ФАКУЛЬТАТИВНИЙ елемент
ФІГУРАЛЬНО висловлюватись
ФРАГМЕНТАРНО представляти
ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ дослідження
ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ засіб
ХАРАКТЕРНА ознака
ХРЕСТОМАТІЙНА істина
ХРОНОЛОГІЧНИЙ порядок
ЦЕНТРАЛЬНЕ місце відведено...
ЦІКАВА точка зору
ЧИННЕ правило
ЧІЛЬНЕ місце
ЧІТКО сформульовано
ШАБЛОННЕ визначення
ШРИФТОВЕ виділення
ШТАМПОВАНИЙ вислів
ЯВНО виражений

А.5

КЛІШЕ ДЛЯ НАПИСАННЯ ВІДГУКІВ І РЕЦЕНЗІЙ

Актуальність теми дослідження обумовлена ...

важливого значення набуває питання ...

однією з актуальних проблем ... сьогодні варто назвати ...

соціальне значення теми визначається ...

серед проблем, пов'язаних із ..., уважного ставлення дослідників останнім часом вимагає питання ...

у зв'язку з ... особливого значення набуває питання ...

... вважаємо обрану (ким) тему актуальною...

дослідження присвячене актуальній темі...

автор розглядає важливі питання сучасності...

зацікавлення проблемою обумовлене необхідністю (потребою в ...)

До **загального обсягу** роботи, що складає __ сторінок, входять, __ таблиць, __ малюнків, __ додатків, __ позицій у списку використаних джерел.

Дослідження, загальним обсягом __ аркушів, складається зі вступу, ... розділів, висновків, ... додатків, списку використаних джерел (... позицій), ілюстрацій, таблиць, графіків...

Робота насичена багатим ілюстративним матеріалом, введення якого в науковий обіг має самодостатню цінність...

Залучення для аналізу достатньої кількості фактичного матеріалу (... одиниць) дозволило автору всебічно дослідити... та зробити вмотивовані висновки.

Зміст роботи

відповідає заявленій темі...

логічно структурований...

Робота складається з...

Композиційно рецензована робота складається зі вступу, ... розділів, висновків та бібліографії.

На початку дослідження автор вказує на...

Автор аналізує наявні джерела з цієї проблеми...

Автор доводить (підтверджує) свою думку значним ілюстративним (статистичним, експериментальним) матеріалом...

Дослідник розглядає питання...

Автор доводить, що...

У «Вступі»...

У першому розділі...

У першому розділі «...» автор обґрунтовує місце аналізованих одиниць у системі ..., розкриває їх ... , доречно використовуючи ..., ..., ... методи та ... прийоми.

Другий розділ «...» присвячений аналізу Тут описані

Особливу наукову цінність має ... підрозділ цього розділу, в якому ...

Тема широко розкрита, особливо детально розглянутий ...

Наукова новизна дослідження полягає в ...

Третій розділ містить

Завершують дослідження ... об'єктивні верифіковані висновки, орієнтовані на можливості подальшого вивчення

Позитивним моментом (позитивною стороною) дослідження вважаємо ...

Автор справедливо (слухно) зазначає, що ...

аргументовано обґрунтовує ...

чітко визначає

детально аналізує

ретельно розглядає

уважно простежує

доказово критикує...

Аргументовано стверджується думка, що...

Важко не погодитися з...

Робота вирізняється ...

значним фактичним матеріалом

оригінальним підходом до аналізу та вирішення поставлених завдань високою інформативністю

Ідея автора ... досить продуктивна (плідна, оригінальна, новаторська)...

Праця важлива нестандартними підходами до вирішення...

Думка автора ... (про що) видається перспективною

Думки (положення) автора про ... сформульовані чітко (доказово, переконливо)

Безперечною заслугою автора варто вважати

новий підхід до вирішення...

запропоновану класифікацію...

способи узагальнення...
певні уточнення існуючих понять...

У роботі виявлені деякі **недоліки**:

Недостатня увага приділена ...

Варто відзначити певні дискусійні моменти...

Така постановка питання не є однозначною...

На жаль, цікаві думки не підкріплені фактами...

На нашу думку, аналіз міг бути глибшим і змістовнішим...

Роздуми автора здаються дещо декларативними...

Справедливо вказуючи на..., автор помилково вважає, що...

Деякі положення автора залишаються бездоказовими, зокрема й такі...

У роботі відчутно не вистачає ілюстративного та фактичного матеріалу. Тому висновки автора здаються дещо некоректними

На підтвердження цієї тези автор наводить кілька аргументів (прикладів, даних), які не завжди переконливі

Можна висловити певні зауваження до оформлення роботи

Серед недоліків дослідження – надмірна (невиправдана) категоричність висновків автора

Суттєвий (серйозний) недолік роботи полягає у...

непереконливості доказів,

спрощеному підході до...

відсутності чіткої характеристики...

відсутності критичної оцінки...

До прорахунків роботи належать...

Методично робота побудована нераціонально, варто б скоротити...

Поза увагою автора залишилися питання...

Автор не розглянув питання, що безпосередньо стосуються теми дослідження ...

Вважаємо, що дипломна робота ... мала б іще більшу наукову вагу, якби у ній була проаналізована

Втім, зазначені помилки не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи...

Незважаючи на дискусійність (неоднозначність) основної концепції (положень, висновків, рекомендацій) цієї праці, варто наголосити на її актуальності для...

Зазначені недоліки вважаємо несуттєвими і такими, що не впливають на остаточні результати дослідження

Вказані зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку роботи

..., все ж робота заслуговує позитивної оцінки

Втім, це лише пропозиція, яка ніяким чином не зменшує наукової цінності рецензованої роботи

Результати дослідження

сприяють удосконаленню методології аналізу ...

Висновки автора достовірні й результативні. Вони ґрунтуються на аналізі значного фактичного матеріалу...

Висловлені в роботі пропозиції щодо удосконалення ... дають можливість підняти на якісно вищій рівень...

Робота має **практичну цінність**, оскільки пропозиції, надані в ній, дозволять удосконалити...

Дослідження цілком **відповідає встановленим вимогам** до робіт цього жанру.

Робота написана грамотно, тему повністю розкрито, наведені вдалі приклади та рекомендації ...

Таким чином, розглянуте дослідження заслуговує оцінки «відмінно» / «добре» / «задовільно» / «незадовільно»

Робота відповідає всім вимогам, може бути оцінена ..., а її автор заслуговує на присвоєння кваліфікації «Магістр середньої освіти (Мова і література (англійська). Вчитель англійської мови і зарубіжної літератури закладу загальної середньої освіти».

Робота ... виконана на високому рівні, відповідає вимогам до змісту і оформлення, може бути допущена до захисту і оцінена на «...» / заслуговує на оцінку «...» .

Дипломна робота ... є завершеним науковим дослідженням, виконана з дотриманням усіх вимог, що висуваються до робіт такого жанру, і заслуговує оцінки «...», а її виконавець – присвоєння кваліфікації «Магістр середньої освіти (Мова і література (німецька). Вчитель німецької мови і зарубіжної літератури закладу загальної середньої освіти».

Додаток Б

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС ДЖЕРЕЛ

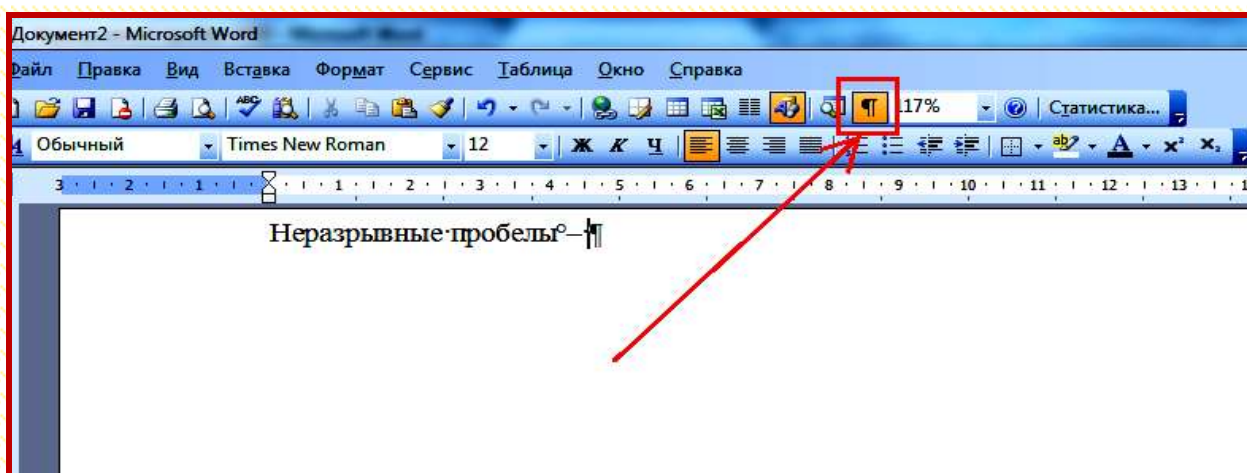
Б.1

ПРАВИЛА БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ

Бібліографічний опис має відповідати чинним стандартам з бібліотечної та видавничої справ. У ньому, поряд зі звичайними пунктуаційними знаками, використовуються спеціальні **знаки приписної пунктуації**, що виконують розпізнавальну функцію для елементів і областей бібліографічного опису:

.	крапка,	()	круглі дужки,
,	кома,	[]	квадратні дужки,
:	двокрапка,		пропуск в один друкарський
;	крапка з комою,		знак до і після знака припис-
/	скісна риска,		ної пунктуації.

Для поєднання елементів, які не бажано відривати один від одного, використовується так званий «**нерозривний пропуск**» (no-break space). Щоб зробити його, слід поставити курсор на місце майбутнього пропуску, натиснути разом клавіші *Ctrl*, *Shift* та довгу клавішу пропуску *Space*. Якщо на панелі інструментів увімкнено функцію «відобразити всі знаки» (¶), то місце нерозривного пропуску буде позначено не крапкою (як звичайний пропуск), а кружечком – °:

Нерозривний пропуск зазвичай ставиться:

- між двома ініціалами, між ініціалами та прізвищем (Т.°Г.°Шевченко);
- між скороченим зверненням та прізвищем (м-р°Сміт);
- після географічних скорочень (м.°Київ, о-в°Куба);
- між знаками №, §, скороченнями **Вип.**, **Т.**, **С.**, **с.** і цифрами, які до них відносяться (№°8, §°104, Вип.°2, Т.°1, С.°25, 345°с.);
- всередині скорочень (і т.°д., у т.°ч.);
- між числами та одиницями вимірювання, які до них відносяться (12°кг, 1981°р.);
- перед тире, двокрапкою, крапкою з комою, скісною рисою, якщо вони припадають на кінець рядка і можуть перейти на наступний рядок, що не бажано (°/ О.°Мокієнко. *Проблеми фразеології*°: зб. наук. праць. Вип.°2. Київ°: Наукова думка, 2010. 234°с.); так само – перед тире в середині речення (Вісімнадцять°– чудовий вік);
- між групами цифр в багатозначних числах (2°132°121 байт).

Бібліографічний опис включає такі елементи:

- 1) інформація про автора;
- 2) назва твору;
- 3) відомості про видання;
- 4) відомості про відповідальність;
- 5) інформація про характер видання (превидання, інша редакція, виправлення, доповнення тощо);
- 6) місце видання;
- 7) видавець, видавництво;
- 8) рік видання;
- 9) обсяг публікації;
- 10) специфічні відомості;
- 11) примітки.

Докладніше про них.

1. ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА. Якщо автор один, то наводять його прізвище та ініціали, перед якими і між якими робиться нерозривний пропуск. Так само зазначається псевдонім.

Андрійченко О. А.

Сиротін П.

Франко І.
Українка Леся

Якщо авторів два чи три, то на початку опису подають їх прізвища у тому порядку, який визначений у джерелі.

Кушнарєнко Н. М., Удалова В. К. Наукова обробка документів : навч. посіб. Київ : Знання, 2016. 223 с.

Книги чотирьох і більше авторів, а також видання, що не мають індивідуального автора, записуються за назвою:

Українська мова. Енциклопедія
Сучасна когнітологія : зб. статей
Правова основа діяльності органів державної влади / упоряд. П. М. Любченко. Харків, 2010. 303 с.

2. НАЗВА ТВОРУ подається без скорочень і лапок згідно з титульною сторінкою книжки. Після основної назви наводиться друга назва (якщо така є), перед нею можна поставити крапку і розпочати запис з великої літери:

Струганець Л. Культура мови. Словник термінів

Друга назва може подаватись після двокрапки або в дужках. Пунктуаційні знаки у назві не є бібліографічними, отже, ставляться без пропуску(ів), за загальними правилами. Далі запис робиться з малої літери:

Сагач Г. М. Ділова риторика: **мистецтво риторичної комунікації**

Баранник Д. Х. Усний монолог **(загальні особливості мовної структури)**

Карпіловська Є. А. Конструювання складних словотворчих одиниць **(на матеріалі української мови)**

Втім, якщо автор написав другу назву з великої літери, йдемо «за автором»:

Василевич О. П. Як слово наше відгукнеться? **(Досвід вивчення якості наукового виступу)**

3. ВІДОМОСТІ ПРО ВИДАННЯ – це інформація про жанр, призначення джерела (підручник, посібник і под.), кількість томів або частин в ньому тощо. Такі дані зазвичай подаються після приписного знаку «дво-

крапка», перед яким робиться пропуск. Запис починається з малої літери. Відомості, що складаються з одного слова, не скорочуються:

Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : **підручник**

Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі : **монографія**

Відомості з двох і більше слів скорочуються відповідно до чинних стандартів:

Семенов А. М. Культура наукової української мови : **навч. посіб.**

Абрамович С. Д. Риторика : **навч. посіб.**

Білоусова Т. П. Як підготувати наукову роботу : **метод. реком.**

Широковживані скорочення:

- автореф. дис. на здобуття наук ступеня д-ра філол. наук;
- автореф. дис. ... д-ра філол. наук;
- автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук;
- автореф. дис. ... канд. філол. наук;
- вибр. твори;
- зб. наук. праць;
- зб. статей;
- збір. творів;
- метод. посіб.;
- метод. реком.;
- навч. посіб.;
- навч.-метод. посіб.;
- наук. журн.

Якщо описується специфічний (нетекстовий) матеріал, використовуються наступні терміни для його позначення (в дужках – відповідник англійською мовою):

відеозапис (Video recording),

звукозапис (Sound recording),

ізоматеріал (Graphic),

карти (Cartographic material),

кінофільм (Motion picture),

комплект (Kit),

мультимедіа (Multimedia),

ноти (Music),

предмет (Object),

рукопис (Manuscript).

Описуючи багатотомне видання, після пробілу – двокрапки – пробілу вказуємо кількість томів (частин, книг):

Словник української мови : **в 11 т.**

Культура ділового спілкування : **у 2 ч.**

Поетика : у 2 кн.

Реабілітовані історією. Житомирська область : у 7 т.

Описуючи один із томів багатотомного видання, вказуємо номер тому та його назву (якщо окремі томи мають назви):

Енциклопедія історії України : у 10 т. Т. 1: А – В.

4. ВІДОМОСТІ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – це інформація про осіб та організації, що брали участь у створенні описуваного джерела: автора або авторів, упорядників, редакторів, перекладачів, художників, колективних авторів (організації, установи), структурні підрозділи тощо. Ці відомості наводяться в тому вигляді, в якому вони подані у праці. Їх розміщують за скісною рисою, якій передуює пропуск. У кінці цього елемента опису ставлять крапку:

Проблеми типологічної та когнітивної лексикології : зб. наук. праць / **наук. ред. В. Каліущенко.**

Сучасна українська літературна мова / **за ред. М. Я. Плющ.**

Українські приказки, прислів'я / **упоряд. В. Бобкова, Й. Багмут, А. Багмут.**

Якщо опис книжки розпочинається з назви, три або чотири автори подаються за скісною рисою через кому; порядок подання – такий самий, як у книжці:

/ О. І. Андрейченко, В. П. Ачилова, Ю. Ф. Прадід.

/ В. В. Власенко, Н. Ф. Грозан, М. С. Разумейко, Л. Ф. Щербатюк.

Якщо авторів більше, ніж чотири, можна зазначити трьох перших і вказати *та ін.*:

Формування здорового способу життя : навч.-метод. посіб. / **Т. В. Бондар, О. Г. Карпенко, Д. М. Дикова та ін.**

Педіатрія : навч. посіб. / **Ю. С. Коржицький, С. К. Ткаченко, Р. І. Поцюрко та ін.**

Так само, за скісною рисою, подається інформація про інших осіб та організації – зокрема, автора вступної статті, перекладача, упорядника, редактора, колективних авторів тощо. Різномірні відомості про відпові-

дальність (наприклад, автор і упорядник, упорядник і відповідальний редактор, індивідуальний автор і колективний автор тощо) розділяються приписним знаком «крапка з комою» з пропуском в один знак:

Радзівська Т. В. Текст як засіб комунікації / **Т. В. Радзівська ; НАН України ; Інститут української мови ; відп. ред. М. М. Пещак.**

5. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ХАРАКТЕР ВИДАННЯ стосується відмінностей описуваного видання від попередніх. Цей елемент бібліографічного опису подається після крапки.

За порядком видання може бути 2-ге, 3-тє, 4-те, 5-те, 6-те, 7-ме тощо; 2-га, 3-тя, 4-та редакція тощо. Опис скорочується відповідно до чинних стандартів:

2-ге вид., стер.	(стереотипне)
6-те вид., випр. та доп.	(виправлене і доповнене)
Офіц. вид.	(офіційне)
5-те вид., перероб. і доп.	(перероблене і доповнене)
2-га ред.	(редакція)
3-тя ред.	(редакція)
Мініат. вид.	(мініатюрне)
Факс. вид.	(факсимільне) ¹

Після інформації про характер видання зазначають осіб, які брали участь у перевиданні: відповідального редактора, укладача, художника тощо. Таку інформацію подають за скісною рисою, наприклад:

Сірополко С. Історія освіти в Україні. **2-ге вид. / підгот. Ю. В. Вільчинський.**

Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня : метод. поради. **3-тє вид., випр. і доп.**

6. МІСЦЕ ВИДАННЯ – місто, в якому видано твір. Назви міст не скорочуються: Київ, Харків, Львів, Кам'янець-Подільський, Нью-Йорк. Перед

¹ Факсимільний – такий, який точно, без змін, відтворює якимось способом рукопис або документ.

цим записом ставлять крапку, після пропуску, двокрапку (якщо вказується видавництво) або кому, якщо лише рік видання.

- . Кам'янець-Подільський : Абетка
- . Львів : Свічадо
- . Харків, 2023

7. ВИДАВЕЦЬ, ВИДАВНИЦТВО. Назва видавництва або організації, що видала твір, подається в скороченій формі без лапок:

- Київ : **Наука**
- Тернопіль : **Астон**
- Харків : **Фоліо**
- Львів : **Вид-во Львів. держ. ун-ту**

Якщо назві видавництва передують слова *видавничий дім, видавництво, інформаційний центр, ВАТ, АТ, видавець* і под., то назва береться в лапки:

- Львів : **Вид. дім «Марс»**
- Київ : **Вид. дім «Києво-Могилянська академія»**
- Біла Церква : **ВАТ «Білоцерківська друкарня»**

Втім, існують винятки з цього правила, тож, описуючи книжку, слід звернути увагу на особливості оформлення назви видавництва, пор.:

- Київ : **ВЕК+**
- Львів : **Вид. група ВНУ**

Два і більше місця видання і видавництва подаються через крапку з комою:

- Київ : **Гене́за** ; Харків : **Просвіта**

Якщо видавець – фізична особа, в описі наводять його прізвище та ініціали у формі й відмінку, зазначених у джерелі інформації, наприклад:

- Київ : **Яновська М. А.**
- Львів : **О. В. Богданова**

8. РІК ВИДАННЯ записується арабськими цифрами без слова *рік* або літери *р.* після коми, що відокремлює цей запис від назви видавництва чи міста:

- Одеса : Наука. Одеський відділ, **2018**
- Київ : Наук. думка, **2023**

9. ОБСЯГ ПУБЛІКАЦІЇ. Загальна кількість сторінок, листів, стовпців у книзі подається після року видання і крапки; літери *с., л.* після цифри – маленькі:

Київ : Наука, 2020. **436 с.**

Запоріжжя : Вид-во Запорізького ун-ту, 1998. **458 с.**

Львів : Наук. думка, 2010. **236 л.**

У бібліографічному описі статті, частини книжки (глави, розділу тощо) зазначають тільки сторінки, на яких розміщено цю статтю (частину). Графічне скорочення *С.* (українською), *P.* (англійською, французькою), *S.* (німецькою) подається з великої букви. Між цифрами ставиться знак «тире» без пропусків перед ним і після нього:

С. 126–128.

P. 126–128.

S. 126–128.

Повний опис виглядає так:

Чепіга І. П. Мовленнєві особливості наукового тексту: текст-міркування, текст-доказ. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. праць. Київ, 2022. Вип. 10. **С. 157–161.**

10. СПЕЦИФІЧНІ ВІДОМОСТІ. Про наявність в книжці ілюстрацій, таблиць, карт, креслень, портретів тощо повідомляють після інформації про загальну кількість сторінок і приписного знаку «двокрапка». Окремі специфічні відомості відділяються комою:

40 с. : іл., табл.

21 с. : кресл.

237 с. : іл., табл., портр., карти.

11. ПРИМІТКИ – факультативний елемент бібліографічного опису. Це інформація про серію, в якій вийшла книжка, про наявність у творі бібліографічних списків, допоміжних покажчиків та ін. Серія вказується лише тоді, коли документ був опублікований у межах певної серії. Заголовок серії наводиться в круглих дужках. Як і інші різновиди приміток, подається після крапки (яка слугує одночасно знаком скорочення) і тире, наприклад:

376 с. (Серія «Великі українці»).

452 с. Бібліогр.: с. 750–753.

136 с. Предм. покажчик: с. 192–195.

Бібліографічний опис електронного джерела

Передусім слід уточнити, чи існує друкована версія даного джерела, адже перевага при цитуванні надається саме їй. Лише в тому разі, коли матеріал не надрукований або йдеться про особливості електронної версії, остання має пріоритет у дослідженні й посиланнях.

Опис усіх електронних джерел (баз даних, порталів, сайтів, вебсторінок, форумів, блогів тощо) робиться за загальними правилами. Слід обов'язково зазначати номер сторінки, параграфу, розділу і т. п., якщо ці структурні елементи та нумерація присутні у джерелі.

Для джерел, узятих із мережі Інтернет (так званих *мережевих ресурсів*) необхідно вказувати дату звернення до них, адже постійні зміни, оновлення бази даних, відсутність архіву тощо можуть створити різні версії матеріалу або й загалом призвести до його зникнення через певний час. Дата доступу зазначається після електронної адреси у круглих дужках:

(дата звернення: 20.05.2010).

(Last accessed: 20.05.2010).

Електронна адреса має бути повною і правильною, з ідентифікатором шляху доступу – скажімо, *http, ftp, telnet*. Якщо адреса надто довга і не вміщується в одному рядку, її можна перенести на інший після скісної риски /.

Описуючи *ресурс локального доступу*, наводять дані про носій інформації: кількість дисків, тип, системні вимоги, іноді – зміст диску, наприклад:

Богомольний Б. Р., Кононенко В. В., Чуєв П. М. Медицина екстремальних ситуацій : навч. посіб. для студ. мед. вузів III–IV рівнів акредитації. Одеса : Одеський медуніверситет, 2001. 1 ел. опт. диск (CD-R) ; 12 см. Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97–2000. Назва з екрану.

Б.2 СХЕМИ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ

Книжка

Прізвище та ініціали автора або найменування колективного автора. Основна назва. Друга назва (друга назва) : відомості про видання / відомості про відповідальність. інформація про характер видання. місце видання : видавництво, рік видання. обсяг публікації : специфічні відомості. примітки.

Стаття з газети або журналу

Опис *статті* з газети, журналу, збірки містить дані про все джерело, тобто газету, журнал, збірку. Ці дані наводяться після крапки, з великої літери без лапок, і оформляються курсивом. Сторінки, на яких розміщено статтю, позначаються великою літерою *С.*, між цифрами ставиться тире.

Прізвище та ініціали автора або найменування колективного автора. Основна назва. Друга назва (друга назва) / відомості про відповідальність. *Назва газети, журналу.* рік видання. Номер (або дата виходу газети, або номер і дата). Сторінки, на яких розміщено статтю¹.

Стаття з наукового збірника, збірника матеріалів конференції

Прізвище, ініціали автора або найменування колективного автора. Основна назва (заголовок). Друга назва (друга назва) / Відомості про відповідальність. *Назва збірника* : відомості про видання². Місце видання : Видавництво, рік видання. Том, випуск, номер (якщо є). Сторінки, на яких розміщено статтю.

¹ Іноді вказують і номер, і число (місяць) виходу газети або журналу. В цьому випадку дані, що подаються другими, беруться в дужки: № 3 (березень).

Для газетних статей номери сторінок вказуються лише в тому випадку, коли в газеті більше ніж 12 сторінок.

² Описуючи матеріали конференції, зазначаємо також місце і дату її проведення.

Дисертація, автореферат дисертації

Дисертація

Прізвище, ініціали автора. Основна назва. Друга назва (друга назва) : дис. ... канд. (д-ра) (яких) наук : шифр спеціальності – назва спеціальності. Місце захисту¹. Місце видання, рік. Загальна кількість сторінок.

Автореферат дисертації

Прізвище, ініціали автора. Основна назва. Друга назва (друга назва) : автореф. дис. ... канд. (д-ра) (яких) наук : шифр спеціальності – назва спеціальності. Місце захисту². Місце видання, рік. Загальна кількість сторінок.

Інтернет-джерело, ресурс локального доступу

Прізвище, ініціали автора або найменування колективного автора. Основна назва (заголовок). Друга назва (друга назва) : відомості про видання / відомості про відповідальність . Місце видання, рік видання. URL: електронна адреса³ (дата звернення:⁴)

АБО: Прізвище, ініціали автора або найменування колективного автора. Основна назва (заголовок). Друга назва (друга назва) : відомості про видання / відомості про відповідальність . Місце видання, рік видання. дані про носій інформації: кількість дисків, тип, системні вимоги, іноді – зміст диску.

¹ Факультативний елемент опису.

² Факультативний елемент опису.

³ Довгу адресу переносити на наступний рядок після знаку «/». Після адреси крапка не ставиться.

⁴ Дата звернення (місяць, день та рік, коли джерело було переглянуто в Інтернеті) зазначається у разі, якщо з часом у джерелі можуть статися зміни.

Б.3
ПРИКЛАДИ БІБЛІОГРАФІЧНОГО
ОПISУ

Книга од-ного ав-тора	<p>Воробей П. А. Кримінальна відповідальність за незаконну торговельну діяльність : монографія / за ред. В. К. Матвійчука. Київ : Укр. академія внутр. справ, 1996. 116 с.</p> <p>Заячук М. Д. Геопросторова організація фермерського укладу України : монографія. Чернівці : Букрек, 2015. 520 с.</p> <p>Коренівський Д. Г. Дестабілізуючий ефект параметричного білого шуму в неперервних та дискретних динамічних системах : монографія. 2-ге вид., доп. Київ : Сузір'я, 2006. 111 с.</p>
Книга двох-трьох ав-торів	<p>Банах С. В., Рогатинська Н. З., Сарахман А. М. Кримінальний процес : підручник. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 264 с.</p> <p>Бандурка О. М., Дзюба Н. В. Первісне нагромадження капіталу в економіці України : монографія. Харків : НУВС, 2003. 196 с. Бібліогр. : с. 192–195.</p> <p>Волох О. Т., Чемерисов М. Т., Чернов Є. І. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Вища шк., 1989. 334 с.</p> <p>Матяш І. Б., Мушка Ю. П. Діяльність дипломатичної місії в Угорщині. Київ : Вища шк., 2011. 289 с.</p> <p>Попович Т. М., Буяк А. Є. Управління якістю : навч.-метод. комплекс. Тернопіль, 2016. 112 с.</p>
Книга чотирьох і більше авторів	<p>Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / В. В. Вітвіцький, М. Ф. Кисляченко, І. В. Лобастов, А. А. Нечипорук ; за ред. А. В. Крючкова. Київ : Голос, 2006. 106 с.</p> <p>Синиця С. М., Гринів Л. В., Ляхович Г. В., Романюк М. Д. Міжнародний менеджмент : навч. посіб. Івано-Франківськ : Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника, 2014. 336 с.</p> <p>Формування здорового способу життя : навч.-метод. посіб. / Т. В. Бондар, О. Г. Карпенко, Д. М. Дикова та ін. Київ : Наук. думка, 2008. 452 с.</p> <p>Педіатрія : навч. посіб. / Ю. С. Коржицький, С. К. Ткаченко, Р. І. Поцюрко та ін. Київ : Здоров'я, 2003. 752 с.</p>

Книга без автора, що має редактора, упорядника, художника та ін.	<p>Антологія "Україна-Європа" / упорядкування та вступна стаття О. В. Красовицького ; художник-оформлювач Л. П. Вировець. Харків : Бібколектор, 2015. 373 с.</p> <p>Воскресіння мертвих: українська барокова драма : антологія / упоряд. В. О. Шевчук. Київ : Грамота, 2007. 638 с.</p> <p>Проблеми типологічної та когнітивної лексикології : зб. наук. праць / наук. ред. В. Каліущенко. Чернівці : Рута, 2007. 310 с.</p> <p>Проблеми загального та германського мовознавства : зб. наук. праць / відп. ред. Б. Задорожний. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. 250 с.</p> <p>Сучасна українська літературна мова / за ред. М. Я. Плющ. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Вища школа, 2000. 430 с.</p>
Перекладне видання	<p>Гроссе Е., Вайсмангель Х. Хімія для добитливих / пер. з нім. В. Дмитрук. Київ : Хімія, 2020. 392 с.</p> <p>Ферраро Б. Кола на воді: Короткі історії для душі / пер. з пол. Г. Теодорович. Львів : Свічадо, 2003. 72 с.</p>
Видання іноземною мовою	<p>Rink J. E. Designing the physical education curriculum : promoting active lifestyles. Boston : McGraw-Hill Higher Education, 2009. 250 p.</p> <p>Shotter I. Social accountability and selfhood. Oxford, 1984. XII. 253 p.</p>
Частина книги	<p>Десятнюк О. М. Системний підхід до управління податковими ризиками. <i>Стратегічні орієнтири формування і реалізації фіскальної політики України</i> : монографія / за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль : ТНЕУ, 2012. С. 116–134.</p>
Усі томи багатотомного видання	<p>Українська літературна енциклопедія : в 5 т. / НАН України. Київ : УРЕ ім. М. П. Бажана. 1990. Т. 1–5.</p> <p>Кучеренко Н. П. Казначейська справа : в 6 т. Київ : Право, 2016. Т. 1–6.</p> <p>Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія : у 3 т. / Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України, Держ. навч.-наук. установа «Акад. фін. упр.» ; за ред. Т. І. Єфименко. Київ, 2010. Т. 1. 622 с.; Т. 2. 648 с. ; Т. 3. 576 с.</p>
Том із багатотомного видання	<p>Бюджетна система України: історія, стан та перспективи : у 3 т. / Акад. прав. наук України. Львів : Право, 2012. Т. 2 : Бюджетний менеджмент / заг. ред. Ю. П. Бубряка. 476 с.</p> <p>Дендрофлора України. В 12 т. Т. 2. Дикорослі та культивовані дерева і кущі. Вип. 1. Покритонасінні / Л. І. Перхоменко. Київ : Наукова думка, 2012. 200 с.</p> <p>Зарубіжні письменники : енциклопедичний довідник : у 2 т. Т. 1 : А – К / за ред. Н. Михальської, Б. Щавурського. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 824 с.</p> <p>Кучеренко Н. П. Казначейська справа : в 6 т. Київ : Право, 2016. Т. 3 : Контроль у системі Державного казначейства. 432 с.</p>

Довідник, словник, енциклопедія	<p>Енциклопедія історії України : в 10 т. / НАН України, Ін-т історії України ; редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 2003–2019. Т. 1–10.</p> <p>Караванський С. Практичний словник синонімів української мови : бл. 20000 синонімічних рядів. 4-те вид., опрацьов. і доп. Львів : БаК, 2012. 536 с.</p> <p>Новітній словник англо-український, українсько-англійський: грамати́ка : бл. 70000 слів / уклад. О. Мазур. 2-ге вид., випр. та доп. Київ : Знання, 2013. 560 с.</p> <p>Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Київ : Довкілля-К, 2011. 844 с.</p> <p>Словник української мови : в 11 т. / Ін-т мовознавства НАН України. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1–11.</p> <p>Юридична енциклопедія : в 6 т. / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; редкол. : Шемшученко Ю. С. (голова) та ін. Київ : Юрид. думка, 2002. Т. 1–6.</p>
Законодавчі та нормативні документи	<p>Про вищу освіту : Закон України від 05.09.2016 р. № 2145-VIII. <i>Голос України</i>. 2016. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.</p> <p>Про освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2018. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 15.11.2018)</p> <p>Податковий кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. <i>Відомості Верховної Ради України</i>. 2011. № 48-49. Ст. 536.</p>
Стаття в журналі, газеті	<p>Гординчук О. Час починати реформи. <i>Кам'янець-Подільський вісник</i>. 2020. 12 січня (№ 2).</p> <p>Гранчак Т. Використання національними бібліотеками соцмереж для представлення бібліотечних продуктів і послуг. <i>Бібліотечний вісник</i>. 2016. № 1. С. 18–29.</p> <p>Коваль Л., Коваль П. Переваги дистанційної роботи. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 1 листоп. (№ 205). С. 5.</p> <p>Козіна Ж. Л. Теоретичні основи застосування системного аналізу. <i>Теорія і методика фізичного виховання</i>. 2007. № 6. С. 15–18.</p> <p>Литвинова С. Хмарні технології як засіб розбудови інноваційної школи. <i>Сучасна школа України</i>. 2016. № 6. С. 18-23.</p> <p>Луняк І. В. Заробітна плата як найважливіший фактор реалізації інвестиційно-інноваційної моделі розвитку. <i>Інвестиції: практика та досвід</i>. 2015. № 21. С. 21–24.</p> <p>Ржеуський А., Веретеннікова Н., Малиновський О., Кунанець Н. Роль бібліотек як соціальних інститутів в інформаційному забезпеченні e-Science. <i>Бібліотечний вісник</i>. 2016. № 3. С. 3–9.</p>

Стаття в журналі, газеті	<p>Супрун О. Новий ринок електроенергії – виклики та перспективи. <i>Голос України</i>. 2020. 14 трав. (№ 80). С. 7.</p> <p>Сухомлинська О. В. Цінності у вихованні дітей та молоді. <i>Педагогіка та психологія</i>. 2017. № 1. С. 105–111.</p> <p>Хвесик Л. В., Левковська Л. В., Сакаль О. В., Клиновий Д. В. Природно-ресурсна рента і рентні платежі: диференціація понять. <i>Фінанси України</i>. 2020. № 1. С. 83–98.</p> <p>Bletskan D. I., Glukhov K. E., Frolova V. V. Electronic structure of 2H-SnSe₂. <i>Semiconductor Physics Quantum Electronics & Optoelectronics</i>. 2017. Vol. 18, No 2. P. 109–118.</p> <p>Duff W., Carter J., Chery M., MacNeil H. From coexistence to convergence: study partnerships and collaboration among libraries, archives and museums. <i>Information Research</i>. № 18(3). P. 585.</p>
Стаття з енциклопедії	<p>Тараненко О. О. Омоніми. <i>Українська мова. Енциклопедія</i> / ред. колегія : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 401–403.</p>
Частина книжки того ж автора або автора і його спів-авторів	<p>Білоноженко В. М. Способи тлумачення фразеологічного значення. В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк. <i>Функціонування та лексико-граматична розробка українських фразеологізмів</i>. Київ : Наук. думка, 1989. С. 44–82.</p> <p>Волкова Н. П. Сутність, зміст процесу виховання. <i>Волкова Н. П. Педагогіка</i> : навч. посіб. для студ. ВНЗ. 3-тє вид., стереотип. Київ : Академвидав, 2009. С. 94–103.</p> <p>Карпіловська Є. А. Статус базових слів гнізд у мовній системі та їх словотворчий потенціал. Є. А. Карпіловська. <i>Конструювання складних словотворчих одиниць (на матеріалі української мови)</i> / АН УРСР; Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1990. С. 15–33.</p> <p>Корнійчук Т. О. Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності. <i>Педагогіка</i> : навч. посіб. / за заг. ред. Т. О. Корнійчука. Київ, 2017. С. 195–197.</p>
Науковий збірник	<p>Лінгвістика : зб. наук. праць Київського нац. ун-ту / за ред. В. Д. Ужченко. № 2. Київ : Альма-матер, 2006. 182 с.</p> <p>Ономастика : республ. міжвідом. збірник / відп. ред. К. К. Цілуйко та ін. Київ : Наук. думка, 1966. 297 с.</p> <p>Сучасні тенденції і проблеми розвитку інвестиційно-будівельного комплексу : матер. всеукр. наук.-практ. конф. Тернопіль : ТНЕУ, 2007. 256 с.</p>

Стаття у науково-му збірнику (збірник статей, матеріали конференції, симпозиуму, тези доповідей)

Десятнюк О. М. Загрози та небезпеки в сфері оподаткування як ознака ризиковості податкової системи держави. *Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки* : тези доп. І міжнар. наук.-практ. конф. (24-26 жовт. 2007 р.). Тернопіль, 2007. С 60–62.

Задорожний З. В. Елементи методу і завдання внутрішньогосподарського обліку. *Сучасні тенденції і проблеми розвитку інвестиційно-будівельного комплексу* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Тернопіль : ТНЕУ, 2007. С. 152–154.

Карпенко Ю. О. Топонімічні варіанти. *Ономастика* : республ. міжвідом. збірник / відп. ред. К. К. Цілуйко та ін. Київ : Наук. думка, 1966. С. 29–36.

Кучерява О. Аналіз художнього тексту в когнітивно-концептуальній парадигмі. *Українська мова у ХХ столітті: традиції і новаторство* : тези доповідей всеукраїнського лінгвістичного форуму молодих учених (Київ, 21–23 квітня 2010 р.) / НАН України, Ін-т укр. мови НАН України та ін. Київ : Спейс-Інформ, 2010. С. 208–210.

Перебийніс В. С. Дослідження лексичної системи на основі аплікативної породжуючої моделі. *Структурно-математична лінгвістика* : зб. наук. праць. Київ : Наук. думка, 1965. С. 65–83.

Петрова О. Деякі сучасні тенденції розвитку української термінології та інтелектуалізації мови. *Проблеми української термінології* : зб. наук. праць / відп. ред. Л. Полюга. Львів : Ліга-Прес, 2004. С. 236–242.

Симоненко Л. Нові підходи до розбудови української наукової термінології. *Українська термінологія і сучасність* : зб. наук. праць. Київ : КНЕУ, 2005. Вип. 6. С. 21–26.

Тищенко В. Індексація польсько-, російсько- та україномовної логопедичної термінології. *Лексикографічний бюлетень* : зб. наук. праць / за ред. В. В. Німчука. 2004. № 10. С. 41–51.

Шемаєва Г. В. Розвиток бібліотеки в системі науки. *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку*. Матеріали міжнар. наук. конф. (Харків, 18–19 лист. 2010 р.). Харківська державна академія культури. Харків, 2010. С. 154–156.

Штих П. М. Використання соціальних медіа для популяризації довідково-бібліографічних видань. *Library. Science. Communication*. Матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовт. 2015 р.) : в 2 ч. / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2015. Ч. 2. С. 272–273.

Шутова Л. І. Гендерні аспекти комунікації. *Лінгвістика* : зб. наук. праць Київського нац. ун-ту / за ред. В. Д. Ужченка. № 2. Київ : Альма-матер, 2006. С. 8–12.

Gazdar G. A cross-categorial semantics for coordination. *Linguistics and philosophy*. 2020. Vol. 3, Nr. 3. P. 407–409.

Zwanenburg W. La coordination en français moderne. *Lingua*. 2021. Vol. 27. P. 20–31.

Дисер-тація	<p>Винниченко О. М. Контроль соціально-економічного розвитку промислових підприємств : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Київ, 2018. 344 с.</p> <p>Кедров П. П. Активність молодих зірок сонячної маси : дис. на здобуття наук. ступеня доктора фіз.-мат. наук : 01.03.02 – астрономія. Київ, 2005. 276 с.</p> <p>Ковбаско Ю. Г. Функціональна транспозиція в англійській мові ІХ–XXІ століть : дис. ... д-ра філологічних наук : 10.02.04 – германські мови. Івано-Франківськ, 2021. 577 с.</p> <p>Королько А. З. Громадсько-політична та наукова діяльність Антона Петрушевича : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 – історія. Київ, 2001. 185 с. Бібліогр. : с. 182–185.</p> <p>Мусійчук Т. І. Структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні характеристики висловлень обурення в сучасній англійській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 – германські мови. Луцьк–Запоріжжя, 2021. 244 с.</p> <p>Равікович І. Є. Маркетингова діяльність торговельно-посередницьких підприємств та оцінка її ефективності : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 – економічні науки ; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана". Київ, 2010. 181 с.</p>
Автореферат дисертації	<p>Запорожець І. Г. Адміністративно-правові засади управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 – юриспруденція. Харків, 2006. 18 с.</p> <p>Ісаєва С. Д. Комунікативна педагогіка у науковій спадщині американського вченого Томаса Гордона (1918-2002 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 – педагогіка. Суми, 2015. 20 с.</p> <p>Ковбаско Ю. Г. Функціональна транспозиція в англійській мові ІХ–XXІ століть : автореф. дис. ... д-ра філологічних наук : 10.02.04 – германські мови. Івано-Франківськ, 2021. 32 с.</p> <p>Мусійчук Т. І. Структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні характеристики висловлень обурення в сучасній англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 – германські мови. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2021. 23 с.</p> <p>Резанова З. І. Словотвірні можливості іменника : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 – українська мова. Київ, 2013. 20 с.</p> <p>Свищ Л. О. Педагогічні умови формування ціннісно-сміслового досвіду майбутніх фахівців з іноземної мови у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Рівненський державний гуманітарний університет. Рівне, 2021. 22 с.</p>

Депонувана наукова робота	<p>Кругла М. М. Особливості організації та обліку послуг з підготовки працівників автомобільних професій / Київ. нац. екон. ун-т. Київ, 2002. 5 с. Деп. у ДНТБ України 23.09.02, № 125-Ук2002. Укр. Бібліогр. : 7 назв.</p> <p>Трищ Б. М. Оптимізація температурних полів і напружень у квадратній пластині з отвором / ЛНУ ім. Івана Франка. Львів, 2001. 14 с. Деп. в ДНТБ України 11.12.01, № 239.</p>
Електронний ресурс	<p>Біланюк О. П. Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародного туризму в українсько-польських відносинах. <i>Економіка. Управління. Інновація</i> : електрон. наук. фахове вид. 2012. № 2. URL: http://xxx.pdf (дата звернення: 17.06.2013).</p> <p>Блудиліна М. Є. Суб'єкти порушення справи у кримінальному процесі України. <i>Часопис Академії адвокатури України</i>. 2018. № 1. С. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/e-journals/Chaau/2008-1/08bmekpu.pdf (дата звернення: 20.12.2021).</p> <p>Богомольний Б. Р., Кононенко В. В., Чуєв П. М. Медицина екстремальних ситуацій : навч. посіб. для студ. мед. вузів III–IV рівнів акредитації. Одеса : Одеський медуніверситет, 2001. 1 електрон. опт. диск (CD-R) ; 12 см. Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97–2000.</p> <p>Великий тлумачний словник сучасної української мови. URL: http://www.slovnyk.net/ (дата звернення: 18.09.2021).</p> <p>Голота З. Звучить поезія Миколи Вінграновського. <i>Слово Просвіти</i>: Всеукраїнський культурологічний тижневик. Офіційний сайт. 2012. 17 лютого. URL: http://slovoprosvity.org/2012/02/17/звучить-поезія-миколи-вінграновсько/ (дата звернення: 21.02.2022).</p> <p>Грабинський І. М. Міжнародні економічні відносини : плани практичних занять для студентів 1-го курсу / Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 2000. URL: http://www.geocities.com/ihor_hrabytskyi/ier/plan/seminar.htm (дата звернення: 23.08.2021).</p> <p>Гуцаленко Л. В., Дерій В. А., Коцупатрий М. М. Державний фінансовий контроль : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1 ел. опт. диск (CD-ROM). Систем. вимоги: Процесор Pentium-класа ; ОС Windows 95/98/2000/NT ; дисковод CD-ROM ; Acrobat Reader 9 UKR.</p> <p>Державна бібліотека України для юнацтва : сайт. Київ, 2002–2013. URL: http://www.4uth.gov.ua</p> <p>Куцкір Я. С., Махно Б. А., Борислав С. Г. Трансформація науково-педагогічної системи України протягом 90-х років XX століття: період переходу до ринку. <i>Наука та інновації</i>. 2016. Т. 12, № 6. С. 6–14. URL: https://doi.org/10.15407/scin12.06.006 (дата звернення: 14.12.2021).</p>

Електронний ресурс	<p>Радченко А. І., Діденко Ю. В. Геологічна наука в академічних публікаціях. <i>Наука та інновації</i>. 2016. № 3. С. 14–26. URL: http://dx.doi.org/10.15407/scin12.03.014 (дата звернення: 08.02.2017).</p>
	<p>Україна очима дітей : фотовиставка. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757& (дата звернення: 15.11.2017).</p>
	<p>Хміль А. А. Функції державної служби за законодавством України. <i>Юридичний науковий електронний журнал</i>. 2017. № 5. С. 115–118. URL: http://lsei.org.ua/5_2017/32.pdf (дата звернення: 21.10.2021).</p>
	<p>Хміль І. О. Шляхи подолання правового нігілізму в Україні. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2016. № 3. С. 20–27. URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf (дата звернення: 15.11.2022).</p>
	<p>Dijk T. A. van. Opinions and ideologies in editorials. 1996. Available from : http://www.hum.uva.nl/teun (2000, 12 Dek.).</p>
	<p>Мамалига І. А. Синтаксис тексту. <i>Електронна бібліотека ін-ту журналістики</i>. URL: http://www.journ.kiev.ua (дата звернення: 16.12.2020).</p>
	<p>Bibliografic References : part 2. 1999. URL: http://www.nlc-bnc.ca/iso/tc46sc9/standrd/690-2ex.htm (дата звернення: 05.01.2001)</p>
<p>Dijk, van Jan A. G. M. <i>The one-dimensional network society of manuel castells</i>. URL: http://www.hackerart.org/corsi/fm03/esercitazioni/civardi/documenti/castells_16.htm (дата звернення: 15.01.2019).</p>	
<p>Timoshenko V. P. New Soviet Economic Plan: Its Agricultural Aspect. <i>The Journal of Political Economy</i>. 1953. Vol. 61, Issue 6. P. 489–508. URL: http://www.jstor.org/ (дата звернення: 08.12.2020).</p>	

Додаток В

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (словник-довідник)

Абза́ц (нім. *Absatz* від дієсл. *absatze* – відсувати) – відступ управо у початковому рядку, яким починається виклад нової думки в тексті, а також частина тексту від відступу до відступу, об'єднана однією мікротемою.

Абоне́мент (фр. *abonnement*) – право на користування (за плату або безкоштовно) книжками з бібліотеки протягом певного часу; документ, що посвідчує таке право.

Абоне́нт – той, хто має абонемент.

Абстра́кний (лат. *abstractio* – відволікання) – відірваний від дійсності, від життя; протилежне – конкретний.

Автоматі́зм мо́влення – сукупність стійких, вироблених тривалою практикою мовленнєвих навичок і вмінь, раціональні та мимовільні мовленнєві операції.

А́втор (лат. *Autor* – письменник) – людина, яка написала будь-яку працю, твір, лист і т. ін. або розробила якийсь план, проєкт тощо.

Авторефе́рат дисерта́ції (гр. *autos* сам + лат. *referre* доповідати, повідомляти) – наукове видання у вигляді брошури, яка містить складений автором реферат його дослідження, висунутого на здобуття наукового ступеня кандидата або доктора наук.

Академі́чна доброчесність – сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Академі́чне красномо́вство – ораторське вміння науковця, викладача, який доповідає про результати дослідження або популяризує до-

сягнення науки. Основні жанри А. к.: наукова доповідь, наукове повідомлення, лекція, реферат, виступ на семінарському занятті, бесіда.

Академічний плагіат – привласнення авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва або на чуже відкриття, винахід чи раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора.

Академія – найвища наукова установа (Національна Академія наук України); назва деяких навчальних закладів (сільськогосподарська А.).

Аксіома (гр. *axiōma*) – вихідне положення в науці, що приймається без доведення як таке, що є підставою для доведення інших тверджень.

Актуальність дослідження (лат. *actualis* – дієвість) – важливість, суттєве значення, відповідність сучасним потребам певної галузі науки та перспективам її розвитку, практичним завданням відповідної сфери діяльності.

Алогізм (гр. *a* – не + *logikē* – міркування) – порушення послідовності, логіки в міркуванні, що веде до викривлення думки. Виникає як наслідок логічних помилок.

Алфавітний каталог будується за алфавітом прізвищ авторів або назв книг – якщо книга анонімна, або має багато авторів, або створена колективним автором (наприклад, НАН України).

Альманах (нім. *Almanach*) – збірка літературних творів різних авторів, які жили в один час.

Аналіз (гр. *analysis* – розклад, розчленування) – умовний поділ цілого на частини для глибшого пізнання його окремих рис, властивостей.

Аналогія (гр. *analodia* – відповідність) – схожість явищ, яка у певних ситуаціях є підставою для умовиводів. Обов'язковою умовою при наведенні А. є порівняння за суттєвими, а не випадковими ознаками.

Анкета (фр. *enquête*) – впорядкований за змістом і формою набір запитань і висловлювань, оформлений у вигляді опитувального листка.

Анкетування – процес збору первинного матеріалу в соціологічних, педагогічних, демографічних та ін. дослідженнях за допомогою анкети.

Анотація (лат. *annotatio* – зауваження, примітка) – коротка узагальнююча характеристика книжки або її частини, статті, рукопису тощо.

Вміщує стислу інформацію про зміст праці, відомості про автора та читачке призначення, деколи – витяги з рецензій або посилання на них, виклад короткої історії твору. Анотації подаються у видавничих проспектах, бібліографічних картках, на звороті титульної сторінки книжки.

Антитéза (гр. *antithesis* – протилежність) – протиставлення антагоністичних чи ситуативно антагоністичних явищ.

Антологія (гр. *anthologia* – квітник) – збірка окремих творів кількох письменників певного жанру чи літературного періоду. Антології поширювались ще в період Київської Русі (“Ізборники”), в наш час прикладами антологій є “Акорди”, “Вік” “Розстріляне відродження” тощо.

Апарат кни́ги – додаткові тексти, що входять до її структури поряд із основними текстами і допомагають читачеві користуватися книгою (довідково-допоміжний А.), краще розуміти її зміст (науково-довідковий А.).

Апроба́ція (лат. *approbatio*) – оприлюднення результатів дослідження; схвалення, затвердження, що ґрунтується на перевірці, випробуванні. Це може бути участь у наукових конференціях, симпозіумах, нарадах, теоретичних семінарах, засіданнях кафедри, методичних зібраннях та ін.; використання в практиці викладання предмету в школі, під час проведення факультативних (гурткових) занять та ін.

Аргумéнт (лат. *argumentum*, від *arguo* – показую, виявляю) – логічний довід, що слугує основою доказу.

Аргументувáти – доводити, наводити аргументи.

Артикуля́ція (лат. *articulatio* – розчленовувати; чітко вимовляти) – робота органів мовлення (губ, язика, м'якого піднебіння, голосових зв'язок), спрямована на правильну і чітку вимову звуків.

Архі́в (лат. *archivum*) – установа, де зберігаються старі документи, письмові пам'ятки (рукописи, листи та ін.)

Архі́вний фонд – документальний фонд або його частина, що прийнята на державне збереження; ДАФ – державний архівний фонд.

Архі́вний шифр – сукупність коротких відомостей про місцезнаходження одиниці збереження (скорочене позначення архіву, номера фонду, опису одиниці збереження).

Асистéнт у закладах вищої освіти – помічник професора (доцента) при читанні лекцій, проведенні лабораторних і практичних занять зі

студентами. Одна з основних посад науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти третього і четвертого рівнів акредитації.

Аспéкт (лат. *aspectus* – погляд, вид) – кут зору, під яким розглядається об'єкт дослідження.

Аспіра́нт (лат. *aspirans (aspirantis)* – той, що домагається) – особа, яка готується до наукової чи педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі або науково-дослідному інституті, пише кандидатську дисертацію.

Аспіранту́ра – система підготовки викладацьких і наукових кадрів у вищих навчальних закладах і науково-дослідних інститутах.

Бакала́вр – освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180—240 кредитів ЄКТС.

Бакалаврáт, бакалавриáт (*baccalaureate*, від лат. *baccalaureatus*) – програма підготовки бакалаврів у вищих освітніх закладах багатьох країн світу. Передбачає, як правило, 3-річну початкову фундаментальну підготовку в обраній сфері знань. Протягом навчання студент засвоює і базові відомості з інших наукових областей, переважно загальноосвітнього характеру. Програми бакалаврату широкопрофільні, мають загальнонауковий та загальнопрофесійний характер.

Бéсіда – один із прийомів вивчення психіки особистості. Бесіда є також ефективним засобом спілкування людей, виявлення думки окремих осіб і всієї групи, формування суспільно необхідних поглядів тощо.

Бібліографі́я (гр. *biblíon* – книга, *gráphō* – пишу) – галузь науково-практичної діяльності, яка полягає в підготовці і поширенні науково-систематизованої інформації про книги та інші видання. Продукцією бібліографічної діяльності є бібліографічні посібники і будь-які бібліографічні матеріали: описи, картотеки, списки тощо. Бібліографією називають і список (реєстр) наукових джерел, використаних у процесі написання наукової роботи.

Бра́узер – (англ. *browser*) прикладна програма, за допомогою якої здобувається та переглядається інформація в мережі Інтернет.

Брошура (фр. *brochure* – зшивати) – друкований твір обсягом не менше 5 і не більше 48 сторінок. В історії книговидання стала попередницею газет і журналів. Форма брошури досить містка для пропаганди, роз'яснення важливих питань актуального політичного життя, наукових проблем; крім того, брошура є оптимальною формою книги в екстремальних умовах – наприклад, за нестачі методичних посібників, підручників.

Бюлетень (фр. *bulletin*, з італ. *bulletino*, – записка, папірець, від лат. *bullā* – грамота) – періодичне інформаційне видання товариства, організації, закладу.

Веб-сторінка – документ, що переглядається у вікні веб-броузера.

Вербалізм (лат. *verbalis*, від *verbum* слово) – зловживання словом, марнослів'я, пусте пишномовство, під яким не криється ніякої думки.

Вербальний (лат. *verbalis*, від *verbum* – слово) – словесний, усний.

Видавництво – установа, що видає друковану продукцію.

Видання – твір друку, який має самостійне поліграфічне оформлення, встановлені вихідні дані і призначений для поширення вміщеної в ньому інформації. За редакцією тексту видання може бути **2-ге, 3-тє** тощо, а також стереотипне, виправлене, доповнене, перероблене, факсимільне, офіційне, кишенькове, мініатюрне і т. ін. Найповнішим є академічне видання.

Визначати – давати наукову, логічну характеристику, формулювання якого-небудь поняття, розкривати його зміст.

Візначення – формулювання, вислів, у якому розкривається зміст чого-небудь, його істотні ознаки, наукове значення. Синонім – дефініція.

Вимова – спосіб вимовляння слів або окремих звуків.

Віноска – додаткове роз'яснення до тексту або посилання на джерело інформації. Може бути підтекстовою або затекстовою.

Віняток – відхилення від норми, загального правила.

Віписка – те, що виписане з тексту; спосіб фрагментарного опрацювання документа. Робиться на картці або в зошиті у випадку, коли немає потреби конспектувати весь твір, а читання спрямоване на пошук в літературі нових даних з питань, що цікавлять дослідника.

Виразне читання – читання з дотриманням певної системи правил (орфоепії, артикуляції, дикції тощо).

Віслів – одиниця мовлення, якій властива смислова цілісність; коротко висловлена мудра думка.

Віснówki – структурна частина наукової роботи; форма синтезу накопиченої наукової інформації; послідовний, логічно стрункий виклад одержаних результатів у їх співвідношенні із загальною метою та конкретними завданнями, поставленими у «Вступі». Містять так зване «вивідне» знання, яке є новим порівняно з базовим, вихідним.

Відгук – характеристика наукової роботи, здійснена науковим керівником щодо її якості, ступеня самостійності в опрацюванні теми, сформованості основних умінь і навичок наукової роботи та викладення результатів у вигляді дипломного дослідження; завершується рекомендованою оцінкою.

Відділ – одна з частин, на які поділяється що-небудь на основі певних ознак (Рукописний відділ бібліотеки); частина книги, газети або журналу, присвячена одній темі.

Відзнака – прикмета, особливість даного предмета; нагорода за успіхи, заслуги в якій-небудь галузі діяльності.

Вільне мовлення – струнке, гармонійне, зв'язне мовлення без утруднень, болісних пошуків слів, зайвих або занадто довгих пауз, затримок і помилок.

Віртуальний (лат. *virtualis* – сильний, здібний) – можливий, такий, що може і повинен проявитись, здійснитись за певних умов.

Гіпотеза (гр. *hypothesis* – припущення) – наукове припущення, передбачення, яке висувається для з'ясування певних явищ і вимагає свого підтвердження чи заперечення.

Гнучкість мовлення – готовність і здатність успішно використовувати нові, різноманітні мовленнєві засоби і прийоми в багатьох ситуаціях.

Графік (гр. *graphikos* накреслений) – умовне зображення величин (числових даних) та їх співвідношень за допомогою ліній, крапок тощо відносно осі абсцис та осі ординат.

Гучність, гóлосність – інтенсивність вимови, що залежить від напруженості та амплітуди коливання голосових зв'язок.

Дедукція (лат. *deductio* – виведення) – різновид умовиводів від загального до часткового, коли на основі багатьох окремих конкретних ви-

падків роблять узагальнений висновок щодо всієї сукупності таких випадків.

Демаго́гія (гр. *dēmagōgia* – водіння народу) – голослівні аргументи, що мають вигляд глибокої аргументації на користь загалу, а насправді прикривають корисливі розрахунки, душевну низькість та некомпетентність, прагнення маніпулювати людьми.

Джерелó – писемна пам'ятка, оригінал, на основі якого будується наукове дослідження.

Ді́кція (лат. *dictio* – проголошення) – ступінь виразності артикуляції звуків та чіткість вимови слів.

Дисерта́ція (лат. *dissertatio* – розмірковування, дослідження) – науковий твір, виконаний у формі рукопису, який є кваліфікаційною роботою, висувається на здобуття наукового ступеня кандидата або доктора наук і прилюдно захищається. Дисертація має виявити науково-практичний рівень дослідження.

Диску́сія (лат. *discussio* – дослідження, розгляд) – публічне обговорення якогось питання, проблеми.

Ді́спут (лат. *disputo* – міркую, сперечаюсь) – публічний спір на наукову, літературну та ін. теми; організована форма дискусії, інколи із задалегідь визначеними ролями. В рамках Д. особливого значення набуває здатність переконувати.

Дисциплі́на – самостійна галузь будь-якої науки, навчальний предмет.

Диференці́ація (лат. *differentia* – різниця) – розподіл, розчленування, розшарування цілого на окремі, різні частини, форми, ступені.

Диференціюва́ти – членувати що-небудь на окремі якісно відмінні частини.

Діагра́ма (гр. *diagramma* – малюнок, креслення) – засіб унаочнення співвідношення між різними величинами, які зображуються у вигляді лінійних відрізків або геометричних фігур. Розрізняють Д. лінійні, площинні, об'ємні, стовпчикові, стрічкові, секторні тощо.

Доведення – процес доказу справедливості чи хибності якогось твердження методами індукції, дедукції, аналогії. Науковець може доводити

свою думку, спираючись на власний досвід, чужі думки, очевидні факти тощо.

Догма (гр. *dogma* – думка, поняття, вчення, ідея) – положення, що приймається як незаперечне без доказів, критики, врахування конкретних умов; незаперечна істина.

Додатки до наукової роботи містять допоміжні матеріали, необхідні для повноти сприйняття основного тексту: описи громіздких методик, таблиці, дитячі твори; малюнки; статистичні розрахунки, алгоритми, протоколи і акти випробувань, впровадження, розрахунки економічного ефекту, словники, методичні розробки уроків, факультативних занять, виховних заходів і под.

Доказ – логічна дія, в процесі якої істинність певної думки обґрунтовується за допомогою інших думок, вірогідність яких доведена практикою.

Доктор (лат. *doctor* – вчитель, викладач) – науковий ступінь, що присуджується Вищою атестаційною комісією (ВАК) України особам, які є кандидатами наук або мають звання професора, захистили докторську дисертацію (іноді – без захисту дисертації, за сукупністю наукових праць).

Докторант – спеціаліст, прикріплений до наукової установи для підготовки докторської дисертації.

Документ (лат. *documentum* – доказ, свідчення) – матеріальний носій інформації, створений з метою її передачі та збереження.

Доповідь – усний жанр наукового стилю, розрахований на обізнаних слухачів, для якого характерний повний виклад певних питань з висновками і пропозиціями; може бути предметом обговорення. Звітна доповідь – це промова, у якій науковець повідомляє про здійснену ним за певний час роботу, аналізує та оцінює її результати, інколи ставить завдання на майбутнє. Доповідь на захисті – промова, в якій доповідач інформує членів екзаменаційної комісії про сутність, теоретичне і практичне значення результатів проведеного дослідження.

Доцент (лат. *docentis* – той, хто навчає) – вчене звання і посада викладачів ВНЗ, що надається докторам, кандидатам наук або висококваліфікованим спеціалістам без наукового ступеня, які мають певний стаж викладацької роботи у вищому навчальному закладі, наукові праці або винаходи.

Екземпляр (лат. *exemplar* – зразок) – окремий предмет з багатьох подібних, наприклад, Е. книжки.

Еклектизм (гр. *eklektikos* – той, що обирає) – відсутність єдності, послідовності в поглядах, теоріях; безпринципне поєднання різних, несумісних, протилежних поглядів.

Економність мовлення – спроможність раціонально, оптимально з погляду витрат часу та зусиль здійснювати мовленнєві операції.

Експеримент (лат. *experimentum*, від *experior* – випробовую) – спроба, досвід; один з основних методів наукового дослідження явищ, суттю якого є спостереження явища, що вивчається, в точно визначених підготовлених умовах. Дозволяє багаторазово відтворювати явище при повторенні цих умов.

Експертиза (лат. *expertus* – досвідчений) – дослідження наукового твору експертом-спеціалістом і представлення вмотивованого висновку щодо його якості.

Експлікація (лат. *explicatio* – тлумачення) – пояснення умовних позначок, що використовуються на картах, планах та ін.

Експліцитний – такий, що виражається відкрито; протилежний імпліцитному.

Експромт (лат. *expromptus* – такий, що знаходиться в стані готовності, «під рукою») – те саме, що імпровізація.

Елементарний (лат. *elementarius*) – первинний; найпростіший; основний: елементарні вимоги.

Емпіричне дослідження (гр. *empeiria* – досвід) спрямоване безпосередньо на об'єкт, що вивчається. Спирається на дані спостереження та експерименту. У ході емпіричного дослідження встановлюються нові факти, проводиться їх узагальнення.

Емфатичний (гр. *emphasis* – виразність, підкресленість) – такий, що виголошується у піднесеному тоні, з особливим напруженням; виразний.

Енциклопедизм (гр. *enkyklopaideia* – коло знань) – всебічна освіта, обізнаність у різних галузях знань.

Енциклопедія (гр. *enkyklopaideia* – коло знань) – наукове довідкове видання, що містить найбільш важливі відомості з усіх (універсальна Е.) або окремих (галузєва Е.) галузей знань і практичної діяльності.

Епіграф (гр. *epigraphē* – напис) – фраза, переважно цитата, що розміщується перед твором або окремим розділом задля пояснення авторського задуму, ідеї твору або його частини.

Епізодичний (гр. *Epeisodion* – епізод) – випадковий, такий що не існує постійно.

Епілóg (гр. *epi* – після + *logos* – слово) – післямова; заключна частина літературного твору, де йдеться про долю героїв після зображених подій або наводяться додаткові роз'яснення задуму автора (протилежне – пролог); кінець, розв'язка чого-н.

Ерудіція (лат. *eruditio* – вченість, освіченість) – глибокі знання в багатьох або одній галузі знань; начитаність.

Етапи підготовки промови – 1. Вибір теми. 2. Складання плану. 3. Збирання матеріалу. 4. Формування тексту. 5. Розмітка тексту знаками партитури. 6. Тренування.

Жанр (фр. *genre* – рід, вид) – різновид художнього, наукового та ін. твору, що склався історично і має сталі ознаки.

Жест – рух рукою або іншою частиною тіла, який щось виражає або супроводжує мовлення.

Завдання дослідження – мінімум запитань, що впливають із аналізу об'єкта під кутом зору поставленої мети; завдання, які слід розв'язати для досягнення мети.

Заливання – створення кольорового фону для знаків при комп'ютерному наборі.

Замітка – вільні за композицією і стилем нотатки, стисле повідомлення і розмірковування про що-небудь. Записка в літературознавстві – це різновид рецензії, своєрідна перехідна форма між “великою” і “малою” критикою. Здебільшого вона прив'язана до певного літературного факту, є міркуванням “з приводу”.

Збірка – видання творів одного автора, поєднаних спільною чи близькою тематикою або ж зібраних за хронологічним принципом. Термін поширений в літературно-критичному слововживанні, наприклад: збірка Павла Тичини “Сонячні кларнети”.

Збірник – видання, яке охоплює низку чи кілька творів одного автора (авторський збірник = збірка) або кількох авторів (колективний збір-

ник). Збірники літературно-художніх творів поділяються на альманахи, антології, хрестоматії. Науковий збірник (наприклад, Збірник наукових праць викладачів філологічного факультету) включає статті або тези виступів на конференціях, наукових семінарах тощо. Кожне видання збірника забезпечується вступною статтею, коментарями, примітками.

Звучність – якість голосу, що допомагає людині не тільки переkritи іншу під час суперечки, але й зробити так, щоб її слова почула вся аудиторія.

Ідея (гр. *idea* – поняття, уявлення) – визначальне положення в системі поглядів, теорій і т. ін.; думка, задум; основна думка чого-небудь, наприклад, художнього, наукового або політичного твору.

Ілюстрація (лат. *illustrare* – роз'яснювати) – зображення, малюнок у тексті книжки, що пояснює її зміст; наочне пояснення або доповнення до тексту у вигляді прикладу, таблиці, діаграми, графіка, схеми, фотографії, креслення, карти і т. ін.

Імпліцитний – скритий, прихований, підтекстовий (такий, що виражається «між рядків» тексту); протилежний імпліцитному.

Імпровізація (лат. *improvisus* – несподіваний, раптовий) – промова, що виголошується без попередньої підготовки, ґрунтується на природному дарі слова й, частково, ерудиції та культурі оратора.

Індукція – різновид умовиводу від окремих, часткових фактів і положень до загальних висновків.

Інтерв'ю (англ. *interview* – зустріч, бесіда) – метод соціологічних, лінгвістичних, психологічних досліджень у вигляді бесіди дослідника (інтерв'юера) з особою або групою людей за заздальгідь розробленим планом.

Інтонация (лат. *intono* – голосно вимовляю) – ритмо-мелодійний малюнок мовлення, що базується в основному на підвищенні або пониженні тону.

Інформація (лат. *information* – роз'яснення, виклад) – відомості, що передаються в процесі взаємозв'язку, а також сам процес передачі і одержання цих відомостей.

Каталог (гр. *katálogos* – список) – систематичний перелік книг, статей, експонатів тощо для полегшення їх пошуку. В бібліотечній практиці складається з метою інформування про фонди бібліотеки і сприяння їх використанню.

станню. Розрізняють каталоги: алфавітний, генеральний (центральный), службовий, спеціальний, предметний, систематичний, читацький.

Категорія (гр. *katēgoria* – обвинувачення; ознака) – поняття, що віддзеркалює найсуттєвіші загальні властивості та співвідношення явищ дійсності й пізнання; група явищ, предметів, осіб, поєднаних спільними ознаками.

Ключове слово – слово чи словосполучення, яке найбільш повно та специфічно характеризує зміст наукового документа чи його частини.

Колонтитул (фр. *colonne* – колонка і лат. *titulus* – напис, заголовок) – напис у верхньому полі сторінки книги, журналу, газети, який повторює заголовок твору, прізвище автора, назву розділу і перше або останнє слово сторінки чи їх початкові літери (в словниках, енциклопедіях і т. ін.)

Коментар (лат. *commentarium* – нотатки, тлумачення) – пояснення до тексту, тлумачення твору. При великому обсязі пояснень коментар виноситься в кінець твору, книги. Ґрунтовний коментар вміщують серійні видання, наприклад, “Бібліотека української літератури”, академічні видання класиків літератури.

Компéндій, компéндіум (лат. *compendium* – скорочення) – стислий виклад основ якоїсь науки, дослідження. Компендіарним характером відзначаються всі шкільні підручники та посібники з основ знань, накопичених за час розвитку певної наукової галузі.

Компіляція (лат. *compilatio* – крадіжка, грабіж, зібрання виписок, документів) – неоригінальна, несамотійна літературна чи наукова праця, зведена на запозиченнях із чужих творів. Компіляційний характер мають науково-популярні твори, деякі види коментарів, словників та ін., що не знижує їхнього значення і необхідності.

Композіція (лат. *compositio* – складання) – внутрішня структура наукового твору.

Конкретизатори – елементи наукового тексту, які уточнюють, підсилюють висловлювану думку: видільні, обмежувальні та підсилювальні частки; прислівники міри і ступеня; форми ступенів порівняння прикметників та прислівників тощо.

Конспéкт (лат. *conspectus* – огляд, виклад) – універсальна коротка письмова форма передачі змісту опрацьованого твору, що містить найсуттєвіші факти, положення і висновки.

Конста́нта (лат. *constans* – постійний) – постійна величина.

Конта́кт (лат. *contactus* – зіткнення) – єдність психічного стану оратора і аудиторії, взаєморозуміння між тим, хто виступає, і тими, хто слухає.

Конферен́ція (лат. *conferential* від *conferre* – збирати в одне місце) – зібрання представників наукових організацій для обговорення і вирішення якихось питань.

Конце́пція (лат. *conceptio* – сприйняття) – система поглядів на певне явище, основна думка, яка визначає мету і завдання дослідження, вказує шляхи його проведення.

Кон'юнкту́ра (лат. *conjungere* – поєднувати, зв'язувати) – обставини, що склалися в якій-небудь галузі суспільного життя (науці, політиці, економіці); сукупність умов, їх взаємозв'язок.

Коро́тке повідо́млення – науковий документ, що містить викладення результатів (іноді попередніх), отриманих шляхом науково-дослідної або дослідно-конструкторської роботи. Призначення такого документа – оперативно повідомити про результати виконаної роботи на будь-якому її етапі.

Крите́рій (гр. *kritērion* – засіб судження) – мірило достовірності знань, їхньої відповідності об'єктивній дійсності; ознаки, за якими оцінюється, дефінується чи класифікується що-небудь.

Кри́тика (гр. *kritikē* – мистецтво оцінювати, аналізувати) – обговорення чого-небудь з метою оцінки, виявлення недоліків; негативне судження про що-небудь.

Культу́ра мо́ви ора́тора – відповідність нормам слововживання, орфоєпії; вміння будувати власний стиль з урахуванням сучасних вимог риторики.

Курси́в (лат. *cursiva littera* – швидке письмо) – типографський шрифт, у якому літери схожі на рукописні.

Лакони́зм (гр. *larōnismos*) – стислість, сконцентрованість виразу, чіткість у висловленні думки, відсутність зайвого.

Лексико́н (гр. *lexis* – слово, вираз) – словник, запас слів.

Лэ́кція (лат. *lectio* – читання) – навчальне заняття у вищому навчальному закладі, що проводиться як усний виклад інформації; публічний виступ на будь-яку тему.

Логіка дослідження – послідовність і взаємозв'язок складових елементів дослідницької роботи.

Логічна побудова – базування тексту на дотриманні законів логіки (закон тотожності, закон непротиріччя, закон виключеного третього, закон достатньої підстави), що забезпечують чітку послідовність думки та врівноваженість частин тексту.

Логічна помилка – порушення законів логіки: підміна тези, недоведена основа доказу, «коло» в доказі, повторення доказу (тавтологія), визначення невідомого через інше невідоме, визначення через заперечення та ін.

Магістр або **магістер** (лат. *magister* – учитель, наставник) – освітній ступінь, що здобувається на другому (магістерському) рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми.

Магістратура – система підготовки у вищих навчальних закладах магістрів, підготовлених до науково-дослідної та педагогічної діяльності.

Мета дослідження – центральний елемент структури наукової роботи, що вказує на її кінцевий результат.

Метатекст, або **організатори думки**, – слова і речення, що інформують про те, як побудовано вислів, про що й у якій послідовності збирається писати чи говорити автор. Це сполучники, сполучникові слова, вставні слова, словосполучення і речення, деякі прислівники, прикметники, займенники: насамперед, в першу чергу, як відомо, крім того, отже, зрештою, той, такий, названий тощо.

Метод дослідження (гр. – *methodos* – шлях дослідження, теорія, вчення) – система прийомів для досягнення поставленої мети; спосіб пізнання, дослідження явищ природи та суспільного життя; сукупність прийомів та операцій теоретичного чи практичного освоєння (пізнання) дійсності; систематизований спосіб досягнення теоретичного чи практичного результату, вирішення проблем чи одержання нової інформації на основі певних регулятивних принципів пізнання і діяльності, усвідомлення особливостей досліджуваної предметної сфери і законів функціонування її об'єктів.

Методика (гр. *methodikē*) – сукупність методів і прийомів цілеспрямованого проведення роботи; галузь педагогічної науки, що досліджує закономірності викладання будь-якого предмета (М. мови, М. математики).

Методичні рекомендації – комплекс пропозицій і вказівок, які сприяють впровадженню найбільш ефективних методів і форм роботи для вирішення якої-небудь проблеми.

Методологія наук – конкретизація філософського методу пізнання об'єктів, що вивчаються, і узагальнення методів і прийомів, розроблених у тій чи тій науці.

Методологія наукового пізнання – вчення про принципи, форми та способи науково-дослідної діяльності; сукупність методів, що використовуються в науці.

Метод філософський – метод пізнання, спосіб підходу до дійсності, спосіб пізнання природи, суспільства і мислення.

Мікротема – смислова частина тексту, що складається з одного або декількох абзаців і містить повідомлення про той чи той момент розвитку теми, певне конкретне питання.

Міміка (гр. *mitikos* – наслідування) – рухи м'язів обличчя, що відбивають внутрішній душевний стан людини.

Монографія (гр. *mónos* – один, *gráphō* – пишу) – наукове видання, присвячене дослідженню однієї теми чи проблеми, виконане одним або кількома авторами. Як правило, велике за обсягом, теоретизоване, глибоке розкриття обмеженого кола питань.

Навчальний посібник – систематизований виклад сучасних наукових даних і практичних рекомендацій, мета якого – допомогти читачам оволодіти цими знаннями й уміннями.

Набчність – додаткова система доказів (таблиці, діаграми, фотографії тощо), яка збільшує інформативність наукового тексту, спрощує його сприйняття.

Наука – сфера діяльності людини, скерована на вироблення та теоретичну систематизацію об'єктивних знань про дійсність; одна із форм суспільної свідомості, продукт людського розуму.

Наукова дисципліна – розділ науки, який на даному рівні її розвитку, у даний час засвоєно та впроваджено у навчальній процес вищої школи.

Наукова ідея – форма віддзеркалення в думці нового розуміння об'єктивної реальності.

Наукова новизна – відмінність цього дослідження від інших, попередніх, у вирішенні даної наукової проблеми; визначення ступеня новизни.

Наукова тема – завдання наукового характеру, що потребує проведення наукового дослідження.

Наукова теорія – система абстрактних понять і тверджень, які є не безпосереднім, а ідеалізованим відтворенням дійсності.

Наукове дослідження – цілеспрямоване пізнання, результати якого існують у вигляді системи понять, законів і теорій.

Наукове пізнання – дослідження, якому притаманні своя особлива мета, методи отримання та перевірки нових знань.

Науковий звіт – документ, який містить докладний виклад методик, ходу дослідження (розробки), результати, а також висновки, отримані у результаті науково-дослідної або дослідно-конструкторської роботи. Його призначення – вичерпно схарактеризувати роботу за певний проміжок часу або після її завершення.

Науковий напрям – це наукові дослідження великого колективу вчених, спрямовані на вирішення важливого фундаментального чи теоретико-експериментального завдання у певній галузі науки.

Науковий факт – подія або явище, що є підставою для висновку або підтвердження. Елемент, який складав основу наукового знання.

Науково-інформаційна діяльність – дії, які здійснюються з метою збору, опрацювання, збереження і розповсюдження наукової інформації.

Норма (лат. *norma*) – загальновизнаний обов'язковий порядок, устрій чого-небудь. Н. літературна – використання засобів національної мови, регламентоване орфоепічними, лексичними, граматичними та стилістичними правилами.

Об'єкт дослідження – процес або явище, що породжує (спричиняє) проблемну ситуацію і обране для вивчення.

Об'єктивність, об'єктивізм – відповідність об'єктивній дійсності; зміст знань, що відповідає об'єкту; неупередженість науковця, справедливість його оцінок.

Обман – надання завідомо неправдивої інформації стосовно власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу.

Огляд – документ, що містить систематизовані наукові дані з якої-небудь теми, отримані шляхом аналізу першоджерел. Знайомить із сучасним станом наукової проблеми та перспективами її розвитку.

Опитування – метод збирання первинної інформації шляхом звертання із запитаннями до певної групи людей.

Опонент (лат. *opponens* – той, що заперечує) – уявний чи реальний співбесідник, який уособлює антагоністичну позицію; особа, яка виступає з критичним аналізом доповіді, дисертації. Офіційний О. – людина, яку заздалегідь призначають для виступу на захисті дисертації.

Оратор (лат. *orator* від *oro* – промовляю) – особа, яка виголошує промову.

Організатори думки – див. **Метатекст**.

Партитура (іт. *partitura*) – графічна розмітка написаного тексту з метою його правильного інтонування.

Пауза (гр. *pausis* – припинення) – тимчасовий інтервал у мовленні, визначений: а) дихальним ритмом людини (дихальна П.), б) логічною структурацією тексту (логічна П.), в) психологічним розчленуванням тексту (психологічна П.).

Педагогічний експеримент – метод дослідження, при якому проходить активний вплив на педагогічні явища шляхом створення умов, що відповідають меті дослідження.

Передмова, пролог (гр. *pro* – перед + *logos* – слово) – ввідна частина літературного твору, яка містить інформацію про події, що передували основному оповіданню, або пояснює його (протилежне – післямова, епілог).

Петит (фр. *petit* – маленький) – дрібний шрифт розміром 8 пунктів (біля 3 мм).

Підтекст – прихований зміст тексту, те, що розуміється «між словами». Виражається інтонацією, мімікою, жестами, логічною структурою фрази, добором слів.

Підтема – аспект основної теми, підпорядкований їй.

Післямова, епілог (гр. *epi* – після + *logos* – слово) – заключна частина літературного твору, де йдеться про долю героїв після зображених у тво-

рі подій або наводяться додаткові роз'яснення задуму автора (проти-лежне – пролог); кінець, розв'язка чого-небудь.

План (лат. *planus* – плаский, рівний) – перелік питань, що розглядаються в роботі. Може бути простим і розгорнутим; називним, питальним, тезовим.

Поняття – форма мислення, що віддзеркалює суттєві властивості, зв'язки і відношення предметів і явищ.

Порушення академічної доброчесності: 1) академічний плагіат, самоплагіат; 2) фабрикація; 3) обман; 4) списування; 5) хабарництво.

Посилання – дані, необхідні й достатні для ідентифікації цитованого або згадуваного джерела. Поділяються на *внутрішньотекстові*, *підтекстові* та *затекстові*. Внутрішньотекстові робляться в основному тексті роботи, наприклад: [10, с. 135] – десяте джерело в нашому списку літератури, стор. 135; підтекстові виносяться під основний текст; затекстові – в кінець тексту.

Практичне значення роботи теоретичного характеру – інформація щодо наукового використання результатів дослідження. У роботах прикладного характеру – відомості про практичне застосування одержаних результатів або рекомендації щодо їх використання.

Предмет дослідження – найбільш важливі з теоретичної чи практичної точки зору властивості об'єкта, які підлягають вивченню за допомогою певних методів; все те, що знаходиться у межах об'єкта дослідження у певному аспекті розгляду.

Предметний каталог – каталог, що містить відомості про предмети – одиниці, факти, події, географічні найменування та особи, які визначають зміст книжок. За допомогою бібліотечних шифрів відсилає до систематичного каталогу.

Предметний покажчик – перелік слів або словосполучень із зазначенням сторінок документа, на яких вони зустрічаються. Подається, як правило, наприкінці твору.

Примітка – коротка довідка, що доповнює або уточнює текст твору. Подається внизу сторінки або наприкінці основного тексту роботи. З пояснюваним текстом співвідноситься порядковим номером або зірочкою на верхній лінії шрифту.

Прінцип (лат. *principium* – основа, початок) – основне, вихідне положення будь-якої теорії, вчення, науки; провідна ідея, правило діяльності; внутрішній погляд на об'єктивну реальність, що обумовлює норму поведінки.

Пробле́ма (гр. *problēma* – задача, завдання) – велика узагальнена сукупність сформульованих наукових питань, що охоплюють галузь майбутніх досліджень.

Програ́ма (гр. *programma* – об'ява, припис) – план майбутньої діяльності; навчальна П. – короткий систематичний виклад змісту навчання з окремого предмета, коло знань, умінь і навичок, які мають засвоїти учні (студенти).

Проспéкція – один із способів інтеграції тексту: натяк на те, про що йтиметься далі.

Профéсор (лат. *professor* – наставник) – вчене звання, що надається найкваліфікованішим викладачам і науковим співробітникам ВНЗ, науково-дослідних закладів, які захистили докторську дисертацію й/або ведуть самостійні курси, керують науково-дослідною роботою.

Процéсор – комп'ютерний пристрій, що обробляє інформацію і здійснює розрахунки; власне обчислювач без периферійного устаткування.

Реéстр (лат. *registrum* – перелік, список, опис) – повний бібліографічний опис наукових джерел; може містити також короткі анотації до кожного джерела.

Резюме́ (фр. *resume*) – короткий виклад суті написаного, сказаного або прочитаного; висновок, заключний підсумок чого-небудь.

Релева́нтність (англ. *relevant* – доречний, такий, що стосується справи) – смислова відповідність між інформаційним запитом і отриманим повідомленням.

Рéпліка (лат. *replica* – розкриваю) – коротка фраза, викликана необхідністю термінового заперечення, уточнення, підтримки тощо.

Рера́йт – перефразування чужої праці без згадування оригінального автора.

Ретроспéкція – один із способів інтеграції тексту: відсилання до попередньої інформації.

Реферат (лат. *refere* – повідомляти) – короткий виклад у письмовій чи усній формі основного змісту роботи чи низки робіт, які вивчалися, з аналізом запропонованих у них шляхів вирішення певної проблеми.

Рецензія (лат. *recensio* – огляд, розгляд, оцінка) – один із основних жанрів наукової критики, що розглядає й оцінює наукові доробки, визначає їх цінність та характеризує допущені, на думку критика, хиби, недоліки. Рецензії властиві такі ознаки: наявність бібліографічного опису видання (може бути повним чи скороченим, найчастіше розпочинає рецензію), звертання до конкретного твору, аналіз і оцінка усіх його компонентів.

Ритор (гр. *rhētōr* – оратор) – те саме, що й оратор, промовець.

Риторика (гр. *rhētorikē* – вчення про ораторське мистецтво, красномовство) – наука про способи переконання, ефективні форми впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей.

Розрядка, розбівка – спосіб друку через інтервал.

Самоплагіат – форма академічного плагіату, що полягає у відтворенні без посилання власних раніше опублікованих текстів.

Семантика (гр. *sēmantikos* – той, що позначає) – смислова сторона слова, частини слова, словосполучення; розділ логіки, який досліджує відповідність логічних знаків концептам (поняттям) і денотатам (референтам).

Семінар (лат. *seminarium* – розсадник) – особлива форма групових занять з якого-небудь предмета або теми, що відзначається активною участю слухачів, учнів, студентів.

Симпозіум (гр. *symposion* – банкет) міжнародна, як правило, нарада з якогось спеціального наукового питання.

Сінтез (гр. *synthesis* – з'єднання, складання) – поєднання різних елементів, сторін, що складають об'єкт чи предмет як єдине ціле.

Система (гр. *systēma* – ціле, що складається з частин) – закономірно пов'язані між собою елементи (предмети, явища, погляди, знання), що разом складають цілісне утворення, єдність; порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням частин у певному зв'язку, суворій послідовності дій, напр., у роботі.

Систематичний каталог будується за системою знань з урахуванням змісту творів. Картки розміщені відповідно до галузей знань, а всередині кожного розподілу – за алфавітом.

Системний метод – сукупність методологічних засобів, процедур, прийомів, спрямованих на реалізацію системного підходу при дослідженні складних об'єктів чи явищ і прийняття рішень в умовах невизначеності.

Список ілюстрацій – перелік назв таблиць, графіків, формул, рисунків із зазначенням сторінок, на яких вони розміщуються.

Спісування – використання без дозволу зовнішніх джерел інформації під час оцінювання результатів навчання.

Спосіб побудови списку використаних джерел – принцип розміщення позицій у списку: алфавітний – за алфавітом прізвищ або назв творів; алфавітно-цифровий – потребує, крім того, нумерації позицій, обирається при використанні в основному тексті внутрішньотекстових посилань; в порядку згадування у тексті – відповідно до перших згадувань (цитувань) того чи того джерела; хронологічній – розміщення позицій за хронологією виходу у світ (публікування) або за датами написання творів.

Спостереження – метод психолого-педагогічних досліджень, що полягає в активному сприйнятті і фіксації поведінки людей з наступною кількісно-якісною обробкою одержаних даних.

Сприйняття – процес віддзеркалення у свідомості людини предметів або явищ у сукупності їх ознак і частин при безпосередньому впливі на органи чуття.

Стаття – науковий або публіцистичний твір невеликого розміру в збірнику, журналі, газеті тощо.

Стиль (лат. *stylus* – стрижень для письма) – спосіб викладу, що відрізняється сукупністю своєрідних прийомів; ідейно та художньо зумовлена сукупність зображальних прийомів у літературі певного часу або напряму, а також в окремому творі; індивідуальний С. письменника.

Стиль вимови – якість вимови звуків і темп мовлення. *Повному С.* притаманні ретельна вимова всіх звуків і повільніший темп мовлення. Для ораторів, дикторів, лекторів цей стиль є обов'язковим. *Неповний С.* – не дуже виразне або навіть недбале промовляння звуків та слів у прискореному темпі.

Структурні частини наукової роботи бакалавра, спеціаліста, магістра: титульний аркуш; зміст (план); перелік умовних скорочень (факультативно); вступ; основна частина (розділи /глави/, підрозділи, пункти, підпункти); висновки; список використаної літератури; додатки (факультативно).

Суб'єктивізм, суб'єктивність (лат. *subjectum* – людина, що пізнає світ) – ставлення до чогось, визначене особистими поглядами, уподобаннями, інтересами або смаками суб'єкта, відсутність об'єктивності.

Судження – розумовий акт, що реалізує ставлення суб'єкта до змісту висловлюваної думки і пов'язаний з переконанням чи сумнівом в її істинності чи хибності.

Схе́ма (гр. *shēma* – образ, вигляд, форма) – креслення, що відображає систему, будову чи взаєморозташування, зв'язок частин чого-небудь; абстрактне, спрощене зображення чого-н., загальна готова формула.

Схоло́стика (гр. *scholē* – школа, навчання) – безплідне, далеке від життя розумування; формальне знання, відірване від життя і практики.

Таблі́ця – науковий документ, що містить перелік систематизованих цифрових даних або іншу інформацію, розташовану в певному порядку.

Теза – (від гр. *thesis* – твердження, положення) – стислий виклад певного положення тексту, що має стверджувальний характер. Коротке твердження без доказів, ілюстрацій, коментарів; як правило, містить висновок або узагальнення. Пронумеровані тези, які відтворюють логіку тексту, складають його тезовий план.

Текст (лат. *textum* – зв'язок, поєднання) – письмово оформлене зв'язне висловлювання (художній твір, текст курсової роботи); продукт мовлення (текст доповіді); добірка підпорядкованого навчальній меті мовного матеріалу (текст вправи, текст диктанту); вербальний коментар до малюнку, креслення, фотографії.

Тема дослідження (гр. *thema*) – основний зміст (проблема і питання) наукової роботи, що визначається її кінцевим результатом.

Тематика – сукупність тем твору, дослідження, творчості письменника, вченого тощо.

Тембр (фр. *timbre*) – додаткове акустичне забарвлення голосу, його колорит. За тембром встановлюється тип голосу: бас, баритон, тенор, сопрано та ін.

Теоретичне дослідження – вдосконалення та розвиток понятійного апарату галузі науки, всебічне пізнання об'єктивної реальності в її суттєвих зв'язках і закономірностях.

Теорія (лат. *theōria* – спостереження, дослідження) – система ідей або принципів, сукупність узагальнених положень, які створюють науку або її розділ. Існує як форма синтетичного знання, у межах якої окремі поняття, гіпотези, закони втрачають свою автономність і стають елементами цілісної системи.

Термін – (лат. *terminus* – кордон, межа, кінець) – слово чи словосполучення, яке точно позначає спеціальне поняття у його співвідношенні з іншими поняттями певної галузі знань. Наприклад, у літературознавстві – метафора, метонімія, троп, інверсія, анафора, фігура; у мовознавстві – фонема, морфема, синтаксема, словосполучення тощо.

Тип (гр. *typos* – відбиток, форма, зразок) – зразок, модель для групи чого-небудь; форма чого-небудь; узагальнений образ; у лінгвістиці – характеристика основних структурних рис мови.

Типи плагіату: копіювання; створення суміші власного та запозиченого тексту без належного цитування джерел; рерайт, або перефразування чужої праці без згадування оригінального автора.

Титул (лат. *titulus* – титульна сторінка) – сторінка книги, наукової роботи, на якій розміщено всі її бібліографічні дані: прізвище автора, назва твору, назва видавництва чи організації, місце і рік видання, жанр і т. ін.

Толерантність (лат. *tolerans* – терплячий) – терпимість, повага до чужих позицій та концепцій.

Троп (гр. *tropos* – зворот) – вживання слова чи виразу в переносному, образному значенні. До тропів звичайно відносять: алегорію, амфіболію, гіперболу, евфемізм, епітет, літоту, метафору, метонімію, оксюморон, перифраз, персоніфікацію, порівняння, символ, синекдоху, уособлення.

Умовівід (висновок) – розумова операція, за допомогою якої з декількох суджень виводиться інше, певним чином пов'язане з вихідними.

Університет (лат. *universitas* – сукупність) – вищий навчальний заклад, що поєднує декілька факультетів, на яких представлено сукупність різних ґрунтовних дисциплін наукового знання.

Фабрикація – фальсифікація результатів досліджень, посилань або будь-яких інших даних, що стосуються освітнього процесу.

Файл – логічно пов'язана сукупність даних (програм, текстів, зображень) певного розміру, що має власне ім'я.

Факсіміле (лат. *fac simile* – роби подібне) – точне відтворення будь-яким способом рукопису, документа, підпису.

Факт (лат. *factum* – зроблене) – дійсна, не вигадана подія, реальне явище; те, що сталося, відбулося насправді.

Фактичний – дійсний, такий, що ґрунтується на фактах, відповідає фактам.

Фактор – умова, рушійна сила, причина якогось явища, процесу.

Фактографічний документ – науковий документ, який містить текстову, цифрову, ілюстративну або іншу інформацію, зібрану в ході науково-дослідної роботи, що віддзеркалює стан предмета дослідження.

Факультативний (лат. *facultatis* – можливість, спроможність, здатність) – можливий, необов'язковий; такий, що пропонується на вибір.

Фігура (лат. *figura* образ, вигляд) – мовленнєвий зворот, засіб увираження; незвична побудова фрази або її частини: полісендитон, синтаксичний паралелізм, алюзія, анафора, градація, еліпс, інверсія, каламбур, обрив, риторичний вигук, риторичне звертання та ін.

Фігуральний – образний, алегоричний.

Фоліант (лат. *folium* – аркуш) – товста книжка великого формату.

Фонд (лат. *fundus* – снова, підстава) – запас, нагромадження. Бібліотечний Ф.

Фонограма (гр. *phōnē* – звук, *gramma* – письмовий знак, риска, лінія) – запис звуку, зроблений на платівці, магнітофонній стрічці, кіноплівці.

Фонотека (гр. *phōnē* – звук, *thēkē* – сховище) – архів фонограм, звукозаписів.

Форзац (нім. *Vorsatz*) – подвійний аркуш паперу, що з'єднує книжковий блок з обкладинкою (палітурною кришкою).

Формат (лат. *forma* – вигляд, зовнішність) – довжина і висота книжки, аркуша паперу, картки, смуги набору тощо.

Формуляр (лат. *formula* – форма, правило) – бібліотечна облікова картка.

Фóрум (лат. *forum*) – широке представництво, зібрання, з'їзд.

Фрагмéнт (лат. *fragmentum*) – уривок тексту.

Фрагментáрний – неповний, уривчастий.

Фундáмент (лат. *fundamentum*) – основа.

Фундаментáльний (лат. *fundamentum*) – головний, основний; великий, глибокий, ґрунтовний.

Фúнкція (лат. *functio* – виконання) – коло діяльності; призначення, роль; лінгв. – значення мовної форми, її роль у системі мовлення, яка визначається співвідношенням з іншими формами.

Хаоті́чний (гр. *chaos* – безладдя, плутанина) – заплутаний, позбавлений стрункості, системи.

Харáктер видáння (гр. *charaktēr* – риса, особливість) – інформація про друкований твір щодо повторності видання (2-ге, 3-тє) та його відмінності від попередніх (виправлене і доповнене, перероблене, факсимільне, офіційне, мініатюрне, препринтне, стереотипне).

Характері́стика – визначення відмінних рис, якостей кого- або чого-н.

Характéрний – такий, що відрізняється від інших, властивий, типовий для когось, чогось.

Харі́зма (гр. *charisma* – Божий дар) сприйняття тої чи іншої особистості як такої, що має особливе обдарування та гарантує незмінний успіх своїм прихильникам.

Хрестомáтія (гр. *chrēstós* – корисний і *mánthanō* – вивчаю) – навчальна книга, укладена із систематично підібраних матеріалів – художніх, публіцистичних, наукових творів або їх уривків. Різновидом хрестоматій є читанки. До хрестоматій відносять також антології (гр. *anthologia* – квітник) – збірки окремих творів кількох письменників певного жанру чи літературного періоду.

Хрóніка (гр. *chronikos* – той, що стосується часу) – літературний твір, що містить послідовний виклад подій; у періодиці, кіно, на радіо – інформаційне повідомлення про поточні події.

Хронолóгія – перелік якихось подій відповідно до часової послідовності.

Цензу́ра (лат. *censura* – сувора критика) – державний нагляд (зазвичай, попередній) за змістом друкованих видань, радіо- і телепередач тощо.

Цита́та (лат. *cito* – наводжу, проголошую, закликаю у свідки) – дослівний виклад уривка оригінального тексту, який містить суттєві думки автора, важливі факти, статистичні матеріали; наводиться на підтвердження або заперечення певної думки. Непряма цитата – переказ думки автора своїми словами.

Чіткі́й – такий, що легко сприймається, виразний; ясний, точний; легкий для використання.

Членува́ти – розділяти на складові елементи, частини.

Шабло́н (нім. *Scablone*) – взірець, штамп, який наслідують сліпо, некритично.

Шедéвр – твір літератури або мистецтва, винятково цінний своїми художніми якостями.

Шифр (фр. *chiffre* – цифра) – умовний реєстраційний знак на книжках, рукописах тощо, який визначає місце зберігання в бібліотеках, архівах.

Шко́ла – напрям у галузі науки, мистецтва, що відзначається своїми характерними властивостями; група учнів, однодумців, чиїхось послідовників (наукова Ш.); набуття досвіду і сам досвід (пройшов гарну школу); виучка.

Шриф́т (нім. *Schrift*, від *screiben* – писати) – малюнок, тип відтворення літер.

Шта́мп (італ. *stampa* – печатка) – загальновідомий зразок; шаблон, трафарет.

Штри́х (нім. *Strich*) – лінія, риска; основний найпростіший елемент технічного малюнка; характерна риса чого-небудь.

Явище – усякий видимий вияв чого-небудь у формі змін, реакцій, наочних фактів та ін. (Я. природи).

Явний – відкритий; видний для всіх; очевидний; безсумнівний.

URL – система, що визначає розташування або адресу кожної вебсторінки в мережі Інтернет.

Додаток Г

КРИТЕРІЇ ТА НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Г.1

ОЦІНЮВАННЯ ПРИ ВИКОНАННІ ТА ЗАХИСТІ НАУКОВИХ РОБІТ

60-66 балів

Е (достатньо)

- Виконавець мало усвідомлює мету навчально-наукової діяльності;
- не може обрати для дослідження актуальну, практично спрямовану, перспективну тему;
- володіє теоретичним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, понять, фактів без зв'язку між ними;
- не охоплює основних джерел інформації з даної проблеми;
- не може глибоко проаналізувати спеціальну літературу;
- за участю керівника складає план роботи, але не завжди дотримується його;
- намагається аналізувати явища на основі елементарних знань і навичок, не систематизує їх;
- не обирає ефективних методів та прийомів аналізу матеріалу;
- виявляє окремі властивості досліджуваних понять, не здатен з'ясувати закономірності їх існування та розвитку;
- робить спроби узагальнень, опираючись на чужі думки, не виявляє критичного ставлення до них;
- за допомогою викладача робить прості висновки за готовим алгоритмом; не всі висновки відповідають реальним результатам дослідження, є достовірними;
- структура роботи не впливає з логіки розгортання теми; частини не співвідносні за обсягом та змістом;
- робота не має наукової новизни;
- список використаних джерел мінімальний, не включає вагомих праць провідних дослідників проблеми, складений із численними недоліками в описі джерел;
- оформлення роботи не відповідає багатьом вимогам;
- в роботі наявні різноманітні орфографічні, пунктуаційні, стилістичні помилки;
- результати дослідження не оприлюднені під час проходження педагогічних практик, на наукових конференціях, олімпіадах, у вигляді публікацій;
- *під час захисту* виконавець:
 - монотонно читає промову з написаного;
 - погано орієнтується в тексті;
 - не акцентує увагу на власних здобутках;
 - неефективно використовує відведений для виступу час;

- не дає достатньо вмотивованих відповідей на запитання членів комісії;
- не наводить прикладів з матеріалу дослідження;
- не унаочнює виступу за допомогою таблиць, схем, комп'ютерної презентації тощо;
- припускається орфоепічних та стилістичних помилок;
- мовлення не вільне, з затримками, зайвими паузами і помилками (або без потрібних пауз), не автоматичне, напружене, невиразне, неекономне, недостатньо гучне та звучне, квапливе або мляве, з пустими паузами, артикуляція не чітка, стиль вимови неповний.

67-74 бали

D (задовільно)

- Виконавець роботи розуміє мету і основні завдання навчально-наукової (наукової) діяльності;
- володіє початковими знаннями, здобутими з підібраних за допомогою керівника джерел інформації;
- знає близько половини матеріалу, здатний відтворити його; орієнтується у поняттях, визначеннях;
- не може обрати для дослідження актуальну, практично спрямовану, перспективну тему;
- не може глибоко проаналізувати спеціальну літературу, в т. ч. новітні праці вітчизняних і зарубіжних фахівців;
- не виявляє власної позиції щодо питання, яке вивчається;
- за допомогою керівника визначає суть проблеми, окреслює шляхи її вирішення, обирає потрібні методи аналізу, але не послідовно використовує їх;
- може виконати за зразком різні види аналізу мовних та літературних явищ; самостійне опрацювання матеріалу викликає значні труднощі;
- за алгоритмом робить прості висновки на основі дослідження невеликого за обсягом матеріалу, але висновки не логічні, не послідовні;
- робота не містить наукової новизни;
- в роботі наявна певна кількість помилок (орфографічних, пунктуаційних, стилістичних, помилок в оформленні списку літератури тощо);
- оформлення не завжди відповідає вимогам;
- результати дослідження оприлюднені лише на попередньому та основному захистах;
- *під час захисту* виконавець:
 - монотонно читає промову з написаного;
 - недостатньо вільно орієнтується в тексті;
 - не акцентує увагу на власних здобутках;
 - не дає вмотивованих відповідей на всі запитання членів комісії;
 - наводить окремі приклади з використанням матеріалу дослідження;
 - перевищує або не використовує до кінця відведений на виступ час;
 - припускається орфоепічних та стилістичних помилок;
 - мовлення не вільне, із затримками і помилками, не автоматичне, недостатньо виразне, не завжди економне, гучне та звучне, швидкість зависока або занизька, артикуляція не чітка, стиль вимови подеколи неповний.

- Здобувач вищої освіти добре розуміє мету й основні завдання навчально-наукової діяльності;
- володіє вільно обраним для дослідження матеріалом і знаннями, здобутими з підібраних за допомогою керівника джерел інформації;
- знає основні напрями і наукові школи, що розробляли дану проблему;
- здатний досить глибоко аналізувати спеціальну літературу, в т. ч. новітні праці вітчизняних і зарубіжних фахівців;
- чітко тлумачить поняття, категорії, формулює закони; здатний відтворити положення з основних джерел;
- вміє аналізувати і систематизувати інформацію;
- обирає для дослідження досить актуальну, практично спрямовану, перспективну тему;
- виявляє власну, але не чітку позицію щодо питання, яке вивчається;
- за допомогою керівника визначає суть проблеми, окреслює шляхи її вирішення, складає план роботи, обирає потрібні методи аналізу, але не послідовно використовує їх;
- віднаходить мінімально достатню кількість матеріалу дослідження, класифікує його за запозиченими з наукових джерел критеріями;
- може виконати за зразком різні види аналізу матеріалу; самостійно опрацьовує незначний за обсягом матеріал;
- за алгоритмом робить прості висновки на основі дослідження, але висновки не завжди логічні та послідовні, не висвітлюють перспектив розробки проблеми;
- робота містить елементи наукової новизни;
- в роботі наявна певна кількість помилок (орфографічних, пунктуаційних, стилістичних, помилок в оформленні списку використаних джерел тощо);
- оформлення роботи не завжди відповідає вимогам;
- результати дослідження оприлюднені лише на попередньому та основному захистах;
- *під час захисту виконавець:*
 - читає промову з написаного;
 - досить вільно орієнтується в тексті роботи;
 - дає чіткі відповіді майже на всі запитання членів комісії;
 - наводить приклади з використанням матеріалу дослідження;
 - дотримується ліміту часу, відведеного на виступ;
 - припускається окремих орфоепічних та стилістичних помилок;
 - мовлення досить вільне, але не автоматичне, недостатньо виразне, не завжди економне, гучне та звучне, швидкість середня, артикуляція не завжди чітка, стиль мови повний, академічний.

- Здобувач вищої освіти вільно володіє матеріалом, має сформовані типові навички збору та узагальнення інформації з різноманітних самостійно підібраних джерел;
- використовує додаткові джерела інформації;
- здатний глибоко аналізувати спеціальну літературу, в т. ч. новітні праці вітчизняних і зарубіжних фахівців;
- виявляє критичне ставлення до чужих думок, чітко формулює власну позицію щодо досліджуваного питання;
- знання виконавця досить повні, він правильно і логічно відтворює положення з ґрунтовних наукових праць, вірно і свідомо тлумачить поняття, категорії, формулює закони; оперує базовими теоріями і фактами, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними;
- застосовує знання у дещо змінених ситуаціях;
- обирає для дослідження актуальну, практично спрямовану тему;
- вміє самостійно аналізувати і систематизувати самостійно зібраний, значний за обсягом матеріал дослідження; виконувати різні види аналізу явищ, що вивчаються;
- вмотивовано визначає суть проблеми, окреслює шляхи її вирішення відповідно до мети і завдань роботи з урахуванням практичної спрямованості;
- класифікує матеріал за критеріями, які відповідають його суті; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях;
- складає таблиці, схеми, діаграми;
- використовує загальновідомі докази у власній аргументації, робить вмотивовані аналітичні висновки; виявляє певні закономірності явища, що вивчається;
- в роботі наявні елементи наукової новизни, але не визначені подальші перспективи розробки теми;
- робота має окремі недоліки, пов'язані з називанням структурних частин, оформленням таблиць, посилань, цитат, бібліографічних описів, стилістикою наукового тексту;
- результати дослідження оприлюднюються під час педагогічних практик, наукових конференцій, олімпіад, попереднього та основного захистів;
- *під час захисту* виконавець:
 - не прив'язаний до записів;
 - вільно орієнтується в тексті роботи;
 - дає чіткі відповіді на всі запитання членів комісії;
 - може відстоювати власну позицію щодо проблемного питання;
 - наводить різноманітні приклади з використанням матеріалу дослідження;
 - дотримується ліміту часу на виступ;
 - унаочнює виступ різноманітними засобами;
 - не припускається орфоепічних та стилістичних помилок;
 - мовлення досить вільне, автоматичне, достатньо виразне, економне, гучне та звучне, швидкість середня, артикуляція чітка, стиль вимови повний, академічний.

- Здобувач вищої освіти має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності;
- схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу мовних, літературних та ін. явищ;
- уміє самостійно ставити і розв'язувати проблеми; може визначити тенденції та суперечності різних процесів, розуміє системну організацію явищ;
- обирає для дослідження актуальну тему;
- самостійно здобуває і творчо використовує інформацію з різних джерел, серед яких – науково вагомі праці провідних вітчизняних і закордонних дослідників проблеми;
- коректно ставиться до результатів чужих досліджень, дотримується правил цитування та посилань на джерела;
- користується широким арсеналом засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; володіє методологією та методикою відповідного дослідження;
- моделює ситуації в нестандартних умовах;
- розвиває свої здібності й нахили, виявляє наступність у створенні робіт різних жанрів за однією проблемою;
- бачить перспективу дослідження, шляхи практичного застосування одержаних результатів; робота містить елементи наукової новизни;
- узагальнює набуті знання у вигляді вмотивованих висновків, що логічно впливають з дослідження, таблиць, схем, діаграм, конспектів уроків тощо;
- знає вимоги до оформлення робіт цього жанру й послідовно дотримується їх;
- логічно, орфографічно, стилістично і пунктуаційно грамотно викладає матеріал у письмовій формі;
- вдало оприлюднює результати дослідження під час педагогічних практик, наукових конференцій, олімпіад, попереднього та основного захистів, у вигляді наукових тез, статей, доповідей;
- *під час захисту* виконавець:
 - не прив'язаний до записів;
 - вільно орієнтується в тексті промови, тексті власної роботи;
 - дає чіткі відповіді на всі запитання членів комісії;
 - здатний до імпровізації;
 - може відстоювати власну позицію щодо проблемного питання;
 - наводить різноманітні приклади з використанням матеріалу дослідження, інших мовних та літературних явищ, життєвих ситуацій;
 - дотримується ліміту часу, відведеного на виступ;
 - унаочнює виступ різноманітними засобами;
 - не робить орфоепічних та стилістичних помилок;
 - мовлення вільне, автоматичне, виразне, економне, достатньо гучне та звучне, швидкість середня, артикуляція чітка, стиль вимови повний, академічний.

Г.2

ОЦІНЮВАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІН «ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ» ТА «МЕТОДИКА НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

Форми поточного та підсумкового контролю: модульна контрольна робота, перевірка результатів самостійної роботи, залік.

Критерії оцінювання результатів навчання

Розподіл балів, що присвоюються здобувачам вищої освіти

Поточний і модульний контроль (100 балів)			Сума
Змістовий модуль 1 (100 балів)			100
Поточний контроль	МКР	Самостійна робота	
70 балів	25 балів	5 балів	

Таблиця відповідності шкал оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти

Рейтингова оцінка з навчальної дисципліни	Оцінка за шкалою ECTS	Рекомендовані системою ECTS статистичні значення (у %)	Екзаменаційна оцінка за національною шкалою	Національна залікова оцінка
90-100 і більше	A (відмінно)	10	відмінно	зараховано
82-89	B (дуже добре)	25	добре	
75-81	C (добре)	30		
67-74	D (задовільно)	25	задовільно	
60-66	E (достатньо)	10		
35-59	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)		незадовільно	не зараховано
34 і менше	F (незадовільно з обов'язковим проведенням додаткової роботи щодо вивчення навчального матеріалу кредитного модуля)			

**Критерії оцінювання знань, умінь і навичок
під час практичних занять**

Рівні навч. досягнень	Оцінка в балах	Критерії оцінювання
Початковий (понятійний)	1	Здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, понять, фактів без зв'язку між ними: відповідає на запитання, які потребують відповіді „так” чи „ні”.
	2	Здобувач вищої освіти мало усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні „так” чи „ні”; може самостійно знайти в підручнику відповідь.
	3	Здобувач вищої освіти намагається аналізувати матеріал на основі елементарних знань і навичок; виявляє окремі властивості явищ; робить спроби виконання вправ, дій репродуктивного характеру; за допомогою викладача робить прості висновки за готовим алгоритмом.
Середній (репродуктивний)	4	Здобувач вищої освіти володіє початковими знаннями, знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворити його, провести за зразком різні види аналізу явищ; слабо орієнтується у поняттях, визначеннях; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі.
	5	Здобувач вищої освіти знає більше половини навчального матеріалу, розуміє сутність навчальної дисципліни, може дати визначення понять, категорій (з помилками); вміє працювати з підручником, самостійно опрацьовувати частину навчального матеріалу; робить прості висновки за алгоритмом, але його висновки не логічні, не послідовні.
	6	Здобувач вищої освіти розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево його аналізувати, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час виконання вправ за алгоритмом, користуватися додатковими джерелами.

Достатній (алгоритмічно-дієвий)	7	Здобувач вищої освіти правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими теоріями і фактами, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; самостійно користуватися додатковими джерелами; правильно використовувати термінологію; складати таблиці, схеми.
	8	Знання здобувача вищої освіти досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; вміє аналізувати, робити висновки; його відповідь повна, логічна, обґрунтована, однак з окремими неточностями; вміє самостійно працювати.
	9	Здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить наукові поняття, категорії, формулює закони; може самостійно опрацювати матеріал, виконує прості творчі завдання; має сформовані типові навички.
Високий (творчо-професійний)	10	Здобувач вищої освіти володіє глибокими і міцними знаннями та використовує їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та суперечності різних мовних процесів; робить аргументовані висновки; практично оцінює сучасні тенденції, факти, явища, процеси наукової діяльності; самостійно визначає мету власної діяльності; розв'язує творчі завдання; може сприймати іншу позицію як альтернативну; знає суміжні дисципліни; використовує знання, аналізуючи різні явища, процеси.
	11	Здобувач вищої освіти володіє узагальненими знаннями з навчальної дисципліни, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; вміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності; спроможний за допомогою викладача підготувати виступ на студентську наукову конференцію; самостійно вивчити матеріал; визначити програму своєї пізнавальної діяльності; оцінювати різноманітні явища, процеси; займає активну життєву позицію.
	12	Здобувач вищої освіти має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати наукові проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію; займається науково-дослідною роботою; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й нахили; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах.

**Критерії оцінювання знань, умінь і навичок за виконання
модульної контрольної роботи**

Рівні навчальних досягнень	Оцінка в балах	Критерії оцінювання
Початковий	5	Здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, понять, фактів без зв'язку між ними, намагається викладати матеріал і виконувати завдання на основі елементарних знань і навичок; робить прості висновки за готовим алгоритмом.
Середній	10	Здобувач вищої освіти володіє початковими знаннями, знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворити його, розуміє основні положення навчального матеріалу, робить прості висновки за алгоритмом, але його висновки не логічні, не послідовні; може виконати за зразком різні види завдань.
Достатній(15	Знання здобувача вищої освіти досить повні, він правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими теоріями і фактами, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; самостійно користуватися додатковими джерелами, правильно використовує термінологію.
	20	Здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить поняття, категорії, формулює закони; може виконувати різні види завдань, у т. ч. прості творчі завдання; має сформовані типові навички.
Високий	25	Здобувач вищої освіти має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу мовних явищ; уміє самостійно здобувати і використовувати інформацію; займається науково-дослідною роботою; логічно та творчо викладає матеріал в письмовій формі; розвиває свої здібності й нахили; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах.

Критерії оцінювання знань, умінь і навичок за виконання самостійної роботи

Самостійна робота оцінюється за 5-бальною шкалою.

Керуючись методичними рекомендаціями, здобувач вищої освіти виконує завдання і здає роботу на перевірку. При оцінюванні враховується ступінь засвоєння матеріалу, вміння: критично оцінювати інформацію, підкріплювати власну думку посиланнями на авторитетні джерела, ілюструвати теоретичні положення доречними прикладами, робити аналітичні висновки.

Рівні навчальних досягнень	Оцінка в балах	Критерії оцінювання
Початковий	1	Здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, понять, фактів без зв'язку між ними, намагається викладати матеріал і виконувати завдання на основі елементарних знань і навичок; робить прості висновки за готовим алгоритмом.
Середній	2	Здобувач вищої освіти володіє початковими знаннями, знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворити його, розуміє основні положення навчального матеріалу, робить прості висновки за алгоритмом, але його висновки не логічні, не послідовні; може виконати за зразком різні види завдань.
Достатній	3	Знання досить повні, здобувач вищої освіти правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими теоріями і фактами, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; самостійно користуватися додатковими джерелами; правильно використовує термінологію.
	4	Здобувач вищої освіти вільно володіє матеріалом, застосовує знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить поняття, категорії, формулює закони; може виконувати різні види завдань, у т. ч. прості творчі завдання; має сформовані типові навички.

Високий	5	Здобувач вищої освіти має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу мовних явищ; уміє самостійно здобувати і використовувати інформацію; займається науково-дослідною роботою; логічно та творчо викладає матеріал в письмовій формі; розвиває свої здібності й нахили; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах.
----------------	----------	--

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Навчальне електронне видання

БІЛОУСОВА Тетяна Павлівна

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
слов'янської філології та загального мовознавства
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**Навчальний посібник для аудиторної, самостійної,
індивідуальної роботи та дистанційного навчання**

2-ге видання, перероблене і доповнене

Електронне видання

Підписано 14.03.2023. Гарнітура «Cambria».
Об'єм даних 5,3 Мб. Обл.-вид. арк. 9,7. Зам. № 1025.

Видавець і виготовлювач Кам'янець-Подільський
національний університет імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300

Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єктів видавничої справи
серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.